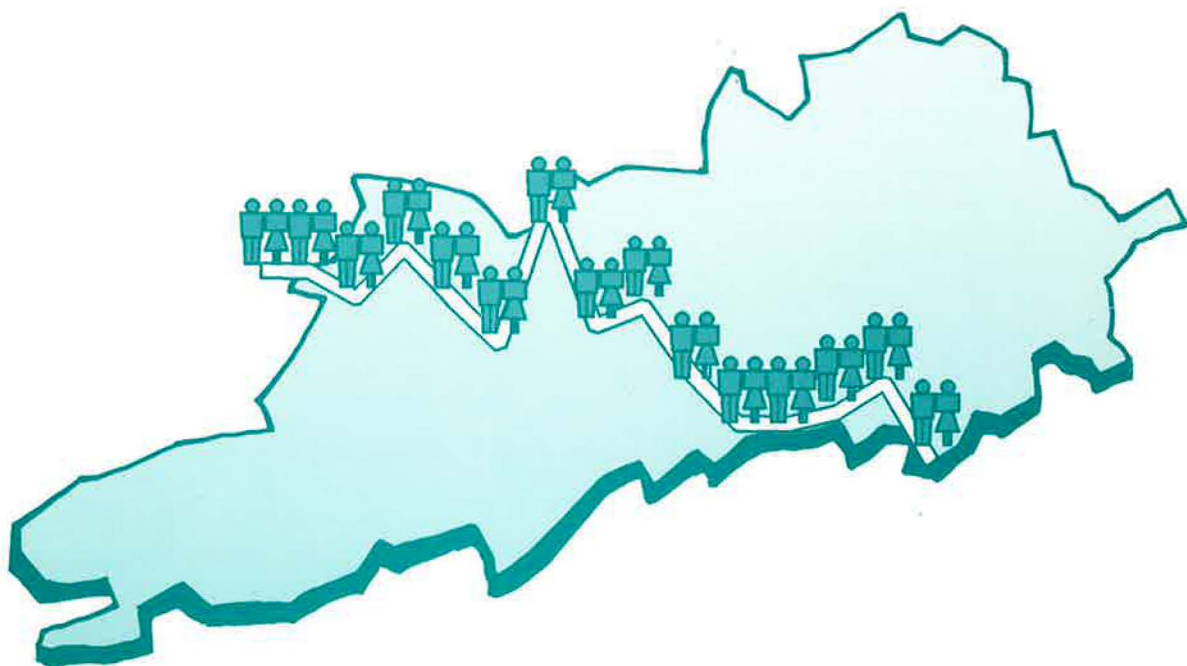

PAAVO OKKO

UUDENMAAN LÄÄNI TALOUDEN RAKENNEMUUTOKSESSA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

The Research Institute of the Finnish Economy

☎ (90) 601 322

Lönnrotinkatu 4 B, SF-00120 HELSINKI, Finland

Telefax (90) 601 753

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen edeltäjä Taloudellinen Tutkimuskeskus perustettiin vuonna 1946 suorittamaan taloudellista ja talouspoliittista päätöksentekoa palvelevaa kansantaloudellista, liiketaloudellista ja sosiaalipoliittista tutkimustyötä. Laitosta ylläpitävän kannatusyhdistyksen jäseniä ovat nykyisin Suomen Työnantajain Keskusliitto, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto ja Teollisuuden Keskusliitto sekä Kansallis-Osake-Pankki, Osuuspankkien Keskuspankki, Postipankki, Suomen Yhdyspankki ja Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki. Laitoksessa suoritetaan tutkimuksia myös kannatusyhdistyksen ulkopuolisella rahoituksella. Tätä toimintaa varten ETLA on perustanut erillisen projektitutkimus- ja tietopalveluyksikön. Tutkimus- ja ennustetoiminnan tuloksia julkaistaan laitoksen eri julkaisusarjoissa.

The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA) was founded in 1946 to conduct research in the fields of economics, business economics and social policy designed to serve economic and economic-policy decision making. At present the members of the Association sponsoring the Institute are central associations of industry and employers, major banks and the Central Association of Insurance Companies. The Institute also conducts special studies financed from sources outside the Association. To that end, a separate unit has been established by ETLA. ETLA publishes monographs, reviews and forecasts in several different series.

KANNATUSYHDISTYKSEN HALLITUS

Council of supervisors

Jäsenet *Members*

Gustav von Hertzen, pj., president
Jaakko Iloniemi, varapj., vice president
Krister Ahlström
Casimir Ehrnrooth
Pekka Herlin
Tapani Kahri
Matti Korhonen
Matti Liukkonen
Matti Pekkanen
Timo Relander
Lauri Siltala
Pentti Talonen
Heikki Tavela
Eero Tuomainen

Varamiehet *Deputy members*

Yrjö Pessi
Paavo Laitinen
Jaakko Rauramo
Pekka Salo
Jaakko Ihmuotila
Arto Ojala
Heikki Koivisto
Taisto Joensuu
Harri Malmberg
Paavo Grönlund
Rauno Niinimäki
Matti L. Aho
Heikki Bachmann
Jaakko Lilleberg

JOHTOKUNTA

Board of management

Paavo Grönlund, pj., president
Hannu Halttunen, varapj., vice president
Timo Airaksinen
Pekka Lahikainen
Arto Ojala
Erkki Salmi
Pentti Vartia

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

The Research Institute of the Finnish Economy

Lönnrotinkatu 4 B 00120 Helsinki 12 Finland

Sarja B 62 Series

Paavo Okko

**UUDENMAAN LÄÄNI TALOUDEN
RAKENNEMUUTOKSESSA**

The Province of Uusimaa in the Changing
Economic Structure of Finland

Helsinki 1990

ESIPUHE

Uudenmaan läänin muuttovoitto alkoi kasvaa 1980-luvun puolivälin tienoil- la. Se synnytti vilkkaan keskustelun pääkaupunkiseudun kasvusta. Edelli- sen vuosikymmenen lopulla talouskasvun taantumisen myötä vaimentunut alueellinen muutos näytti taas voimistuvan. Sitä haluttiin ruveta rauhoitta- maan Suomen aluepolitiikalle uusilla rajoittavilla toimilla. Koska rakenne- muutos ja kansainvälistyminen nähtiin samanaikaisesti vaativaksi haasteeksi, esitettiin myös epäilyjä tällaisen politiikan tarkoituksenmukai- suudesta. Uudenmaan läänin teollisuustoimikunta halusi edistää osaltaan positiivisen sopeutumisen strategiaa ja pyysi ETLATIETO Oy:tä tutkimaan Uudenmaan läänin elinkeinopolitiikan perusteita.

Tämän ETLAn sarjassa julkaistavan tutkimuksen 'Uudenmaan lääni talou- den rakennemuutoksessa' on ETLATIETO Oy:ssä laatinut apulaisprofessori Paavo Okko. Tutkimusprojektin taustaryhmässä ovat olleet mukana suun- nittelupäällikkö Into Purme ja suunnittelija Johan Holmberg Uudenmaan lääninhallituksesta, piiripäällikkö Hannu Paju Uudenmaan työvoimapiiristä, piiripäällikkö Tapio Tossavainen Uudenmaan teollisuuspiiristä, toimitusjoh- taja Matti Lepistö Viipurin Leipä Oy:stä, toimitusjohtaja Pentti Vartia ETLasta sekä toimitusjohtaja Kari Sihtola ETLATIETO Oy:stä. Edellä mainittujen lisäksi haluamme kiittää yht. lis. Ilkka Susiluotoa ja tutkimusohjaaja Pekka Ylä-Anttilaa tutkimuksellisesta yhteistyöstä, Heikko Korhosta ja Antti Ripat- tia grafiikka-avusta sekä Liisa Kankaanpäättä tekstinkäsittelystä.

Tutkimusprojekti on saanut rahoitusta Uudenmaan lääninhallitukselta ja kauppa- ja teollisuusministeriöltä.

Työn tuloksena on aikaisemmin valmistunut Paavo Okon ja Ilkka Susiluodon tekemänä kolme suppeampaa raporttia. Nyt valmistunut työ on tutki- mushankkeen loppuraportti. Tutkimus on tarkoitettu palvelemaan alueelli- sen hallinnon päätöksentekoa ja se on luonteeltaan peruskartoitus, jota on syytä aika ajoin tarkistaa.

Helsingissä, maaliskuussa 1990

Pentti Vartia

OKKO, Paavo, **UUDENMAAN LÄÄNI TALOUDEN RAKENNEMUUTOKSESSA** (The Province of Uusimaa in the Changing Economic Structure of Finland). Helsinki : ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1990. 101 s. (B, 0356-7443; No 62). English summary 4 p. ISBN 951-9206-53-1.

TIIVISTELMÄ: Uusimaa on kulkenut historiassa kehityksen kärjessä maan alueiden joukossa. Pääkaupunkiseutu antaa Uudenmaan läänille erityislegiman, mutta lääni muodostaa sisäisesti monipuolisen alueen. Viime aikojen teknis-taloudellisessa muutoksessa Uusimaa on ollut maan eturintamassa uuden tuotannollisen rakenteen muodostumisessa.

Tässä työssä tarkastellaan viime vuosikymmenen aikana kiihtyneen alueellisen muutoksen luonnetta ja Uudenmaan roolia siinä. Läänin kotimaisia sekä kansainvälisiä kytkentöjä pidetään esillä. Aluerakenteen muutosta tarkastellaan mm. väestö- ja työvoimakysymysten näkökulmasta. Läänin muutovoiton kehitystä viime vuosikymmenellä tulkitaan sekä rakenteellisen muutoksen että talouden kasvuvauhdin kannalta. Työssä pohditaan myös läänin elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa ns. joustavan tietoteollisen tuotantomuodon kehitystekijöiden sekä Euroopan integraation valossa.

ASIASANAT: alueellinen muutos, muuttoliike, rakennemuutos, joustavuusparadigma, verkostotalous, elinkeinopolitiikka, aluepolitiikka, Uusimaa.

OKKO, Paavo, **UUDENMAAN LÄÄNI TALOUDEN RAKENNEMUUTOKSESSA** (The Province of Uusimaa in the Changing Economic Structure of Finland). Helsinki : ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1990. 101 p. (B, 0356-7443; No 62). English summary 4 p. ISBN 951-9206-53-1.

ABSTRACT: The province of Uusimaa is for historical reasons in a special role among regions of Finland. It has been developing in the first front in industrialization process of the country and it has been the first to approach the knowledge society status. The capital city area is the most important part of the province, but it constitutes a very variable combination of subregions.

This work considers the nature of regional change in the 1980's and the role of Uusimaa in it especially. Domestic and international connections are taken into consideration. Population and manpower development is in the focus of this analysis. Variation of the immigrationsurplus of Uusimaa is interpreted from the point of view of structural change and growth rate of the GNP. There are also in the work considerations of local development policies in respect to the development of so-called flexibility paradigm and European economic integration.

KEY WORDS: regional change, migration, structural change, flexibility paradigm, networks economy, industrial policy, regional policy, Uusimaa.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu
1. JOHDANTO	1
11. Mistä alueen taloudellinen menestys riippuu	1
12. Tuotantomuodon muutos rakennemuutoksen selityksenä	4
13. Työn tavoitteet	10
2. UUSIMAA MAAN ALUERAKENTEEN OSANA	12
21. Uusimaa talouden rakennemuutoksessa	12
22. Uudenmaan yhteydet muun Suomen talouteen	17
221. Uudenmaan ja Helsingin seudun talousrakenteen yleispiirteitä	17
222. Elinkeinoelämän alueelliset kerrannaisvaikutukset	22
223. Tuotantoriippuvuudet Helsingin seudun ja muun Suomen välillä	25
224. Työllisyysvaikutusten välittyminen Helsingin seudun ja muun Suomen välillä	28
23. Uudenmaan luonne kansainvälisten yhteyksien kannalta	32
24. Uusimaa tietotuotannon alueena	33
25. Uudenmaan asema valtiontaloudessa	39
26. Uudenmaan sisäinen aluerakenne	42
3. UUDENMAAN MUUTOSPAINHEET	47
31. Talouden yleiskehitys Uudenmaan aseman määrääjänä	47
32. Tuotantomuodon muutos aluerakenteen muutostekijänä: verkostojen muodostuminen	50
33. Väestö- ja työvoimakehitys	53
34. Kansainvälistyminen ja Euroopan integraatio	58
35. Aluepolitiikan haasteet ja Uusimaa	62

4. UUDENMAAN LÄÄNIN ELINKEINOPOLITIIKKA	68
41. Läänin elinkeinopolitiikan luonne	68
42. Helsingin ja pääkaupunkiseudun ongelma	70
43. Yritystoiminnan edistäminen ja perusrakennepolitiikka	72
44. Teknologiapolitiikka	75
5. YHTEENVETO	79
SUMMARY	83
SAMMANDRAG	87
Lähdeluettelo	90
Liitteet	96

1. JOHDANTO

11. Mistä alueen taloudellinen menestys riippuu ?

Taloudellisen kehityksen ja samalla talouden alueellisen rakenteen perustekijät ovat *luonto* ja *ihminen* tietoineen ja taitoineen sekä pyrkimyksineen. Alueen kehityksen ehdot voidaan luetella esim. seuraavasti:

1. Immobiilit resurssit eli sijainnilliset vakiot (luonto ja olemassa oleva taloudellinen rakenne)
2. Alueen kyky pitää itsellään ja vetää puoleensa mobiileja resursseja
3. Keskittymisen edut ja haitat
4. Alueelliset mieltymykset, jotka vaikuttavat kuluttajien ja yritysten sijaintiratkaisuihin
5. Teknologinen kehitys
6. Alerakenteen tietoinen ohjaus eli aluepolitiikka

Sijainnilliset alkuehdot ovat luonnon antamia edellytyksiä (maaperä, kasvillisuus, ilmasto, etäisyydet ym.) ja olemassa olevan talousrakenteen antamia lähtökohtia. Pitkällä aikavälillä nämä vakiotkin ovat osin muuttujia. Luonnonvarojen merkitys riippuu tekniikasta ja inerttiasta huolimatta keskusrakennekin muuttuu. Alerakenteen muutos on kuitenkin hidas prosessi. Kiivaana muutoksena pidetään kehitystä, joka merkitsee prosenttien vuosimuutosta esim. väestöosuudessa. Alerakenteen muutosta on syytä tarkastella näin ollen pitkän aikavälin näkökulmasta. Uudenmaan läänin asema Suomen rakenteessa on ymmärrettävissä sekä luonnon edellytysten että historiallisen keskusrakenteen perusteella. Vaikka pääkaupungin sijoittaminen Uudellemaalle oli aikoinaan poliittinen valinta¹, nyt keskusrakenne merkitsee objektiivista kehityksen reunaehto, joka olennaisella tavalla takaa alueen menestystä ja jota kannattaa hyödyntää valtakunnallisesti.

¹ "Ei ole kiellettävissä, että tämä uusi Helsinki aluksi oli tekemällä tehty ja vieras sille maalla, jota sen piti edustaa. Se ei ollut syntynyt, niinkuin keskukset tavallisesti syntyvät, historiallisista tapauksista tai vilkkaan liikeyhteyden yhtymäpaikoista. Sen oli luonut keisarisana." Z. Topelius.

Mobiilien resurssien (erityisesti työvoiman) siirtyminen alueelta toiselle jakaa uudelleen alueiden tuotantokykyä. Tätä voidaan pitää alueiden välisenä kilpailuna. Koska alueilla ei ole omaa rahaa, eivät kilpailukykyerot näy vaihtotasevajauksina ja maksutaseongelmina vaan juuri resurssien siirtyminä. Kun vielä hinnanmuodostus on usein valtakunnallinen (esim. työehtosopimukset), absoluuttisia tehokkuuseroja ei voida kompensoida suhteellisia hintoja sopeuttamalla eikä suhteellisen edun periaatteen mukainen optimismi sovi alueiden väliseen tarkasteluun. Absoluuttisen edun periaate on vaativampi ja kilpailukykyerot realisoituvat joko tuotannontekijöiden käyttöaste-eroissa (työttömyyserot) tai tekijöiden liikkumisena alueelta toiselle (erityisesti muuttoliike).

Keskittymisen edut muodostavat keskeisen taloudellisen tehokkuuden lähteen. Osin on kyse mittakaavaeduista, mutta kyse on ennen muuta toiminnallisen erikoistumisen ja vuorovaikutuksen eduista, joita voidaan saavuttaa toiminnosta riippuen melko pienesäkin keskuksessa. Koska nykyisin keskeiseen palvelusektoriinkin liittyy agglomeraatioetuja, on ymmärrettävää että yhteiskunnat ovat pysyneet keskushakuisina jälkitekollisessakin vaiheessa. Koska keskittymisellä on myös *haittansa*, ei keskustusten rajaton kasvu ole taloudellisesti tehokasta. Optimaalisen kaupunkikoon teoria on kuitenkin empiirisesti ongelmallinen ja absoluuttisen koon lisäksi pitää ottaa huomioon koko talouden suhteellinen aluerakenne. Tältä pohjalta on varsin vaikea todistaa Suomen pääkaupunkikeskittymä liian suureksi tai pieneksi.

Aluepoliittista keskustelua sävyttää usein näkemys, ettei tapahtunut kehitys toteuta *ihmisten mieltymyksiä*. Kuitenkin markkinataloudessa tehdyt päätökset perustuvat taloudenpitäjien omiin valintoihin. Päätös toteuttaa ilmeisesti muitakin tavoitteita kuin alueellista mieltymystä. Taloudellisuus toteuttaa toisen aluerakenteen, mitä rajoitteista vapaa valinta toteuttaisi. Tämä on taloudelliselle käyttäytymiselle muutenkin tyypillistä. Tavoitteita on monia ja ne ovat ristiriitaisia keskenään.

Asukkaiden alueelliset mieltymykset ovat usein olemassa olevaa rakennetta säilyttäviä. Muuttoliikkeen selitys ei yleensä ole vain halussa vaihtaa asuinseutua. Valinnat liittyvät tavallisesti työhön ja toimeentuloon. Tämän vuoksi keskittymisen syyksi usein selitetään yritysten taipumus hakeutua keskuksiin. Yritysten sijaintiratkaisut ovatkin kiinnostava yhdistelmä taloudellista kalkylointia ja subjek-

tiivista mieltymystä ja intuitiota. Ne ovat vaikeasti ennustettavissa, koska ne ovat aitoja yrittäjätöitä (judgmental decisions).² Ne eivät ole sen takia kuitenkaan vähemmän rationaalisia kuin taloudelliset päätökset yleensä, kuten joskus on väitetty. Yritysten sijaintikäyttäytymiseen vaikuttamalla voidaan kuitenkin aluerakenteeseen vaikuttaa, jos se yleensä on mahdollista.

Teknologinen muutos näyttää nykyisin olevan keskeinen selitys alueellisen rakenteen käynnissä olevalle muutokselle. Erityisesti informaatioteknologian kehitys on nähty aluerakenteen mullistajaksi. On esitetty vahvoja ennusteita uuden teknologian hajautus- sekä keskitysvaikutuksista. Innovaatioiden synty ja niiden diffuusio vaatii joittenkin mielestä keskittymistä, ja uusi tietotekniikka mahdollistaa toisten mielestä entistä hajautuneemman yhteiskunnan.³ Seuraavassa jaksossa käsitellään lähemmin teknologisen taloudellisen muutoksen merkitystä aluerakenteen kehitykselle.

Alueen taloudelliseen menestykseen vaikuttaa toki myös talouspoliittinen ohjaus. *Aluepolitiikan* nimissä tapahtuvan toiminnan lisäksi on paljon erilaista päätöksentekoa, jolla on alueellisia vaikutuksia. Aluepolitiikan välineet ovat olleet yritystoiminnan edellytysten kehittämistä sekä toiminnan subventointia. Tällaista politiikkaa ei voi kuitenkaan pitää kovin tehokkaana muuttamaan markkinatalouden autonomisesti määräytyvää rakennetta. Sen tavoitteeksi ei yleensä aseteta taistelemista kehityksen valtavirtaa vastaan, vaan usein se pyrkii vain tehostamaan markkinoiden toiminnan edellytyksiä. Nykyistä aluepolitiikan vaihetta luonnehtii usko teknologisen kehityksen tietoisesta edistämisen mahdollisuuteen ja teknologian käyttöön kehittämistyön välineenä. Valtakunnallinen teknologiapolitiikka kytkeytyy aluepolitiikkaan ja päinvastoin.

Kokemukset viittaavat siis siihen, että sekä sijainnilliset lähtökohdat että kilpailuetu ovat pääkaupunkiseudun puolella. Kansainvälisen talouden ja teknologian kehityksestä tulevat haasteetkaan eivät näytä olevan tätä asetelmaa muuttamassa ainakaan Uudenmaan kannalta huonompaan suuntaan. Pääkaupungilla on vahva hallinnollisten palvelujen "vientipohja", joka antaa tulonmuodostusta alueelle. Väestöpohja takaa kuluttajapalvelusektorin kehityksen. Työvaltainen ja innovatiivinen teollisuus sekä teollisuuden jatkeena kehittyvä *tuottajapalvelusten dynaaminen sektori* tekevät sen, että Uusimaa on

² Yrittäjän päätöksenteon luonteesta ks. Casson (1982).

³ Ks. esim. Okko (1984), viimeaikaisia käsitteitä esittelee esim. Illeris (1988).

myös teollisuuden osalta menestyvä. Sen ongelmaksi nähdäänkin usein liian vahva menestys.

Alueittain vaihtelevat kehityskuvat liittyvät talouden rakennemuutokseen. Rakennemuutoksen sisällöllinen tulkinta on tämänkin aiheen kannalta tarpeen. Sitä ei pidä pelkistää vain eri toimialojen suhteellisten osuuksien muutokseksi. Tapahtuvalla tuotantotavan muutoksella on paljon merkittävämpi sisältö, jota on syytä lyhyesti tarkastella myös Suomen nykyisen aluekehityksen taustaksi.

12. Tuotantomuodon muutos rakennemuutoksen selityksenä

Talouden muutoksesta on puhuttu paljon ja monella tavalla. Usein se on haluttu tiivistää aikakauden vaihtumiseksi teollisesta yhteiskunnasta joksikin sen jälkeiseksi historialliseksi kehitysvaiheeksi. Onkin syytä etsiä rakennemuutoksen takana olevia muutossuuntauksia ja pyrkiä näkemään niiden olennaisin sisältö. Ilmiön ymmärtämiseksi ei riitä osuvimman nimen keksiminen, vaan muutoksen sisällön erittely on tarpeen. Tässä jaksossa tarkastellaan, millaisia piireitä meneillään olevaan tuotantomuodon tai teknologisen tyylin (paradigman) muutokseen sisältyy, millaisia tulkintoja tälle voidaan antaa ja millaisia vaikutuksia tällä on yritys- ja toimialarakenteen sekä aluerakenteen kehityksen kannalta.

Paradigma-termi tulee kuhnilaisesta tieteenfilosofiasta. Sillä tarkoitetaan tiettyyn tutkimuksen suuntaukseen sisältyviä yleisesti hyväksytyjä olettamuksia ja sääntöjä, joiden avulla tutkimuksen uskotaan voivan edetä tuloksellisesti oikeaan suuntaan. Tuotantoparadigmalla tarkoitetaan siis tuotannon tehokkaan järjestämisen yhteisiä tunnusmerkkejä, jotka on havaittu kilpailukykyisiksi ja joiden suuntaan menestyvä toiminta orientoituu. Tuotannon organisoimien perusuonteiden muutos eli paradigman muutos on siinä mielessä syvällinen rakennemuutos, että uusi toimintatapa on laadullisesti uutta eikä vain entisen toiminnan jonkin asteinen kerrannainen. Vanhat institutionaaliset rakenteet hidastavat tällaista paradigman murrosta. Silti sen eteneminen voi tuntua liian nopealta.

Nykyinen teknis-taloudellinen muutos on usein tulkittu fordistisen massatuotantoparadigman muuntumiseksi informaatioteknologiseksi paradigmaksi tai joustavaksi tuotantomalliksi.⁴ Tällainen tulkin-

⁴ Tätä tulkintaa edustavat erityisesti Perez (1983) ja Freeman (1987). Paradigman

ta joutuu aina pelkistämään, eivätkä tuotantofilosofiat ole tietysti toisiaan poissulkevia. Seuraavassa asetelmassa esitetyt vertailut pyrkivät osoittamaan, millaisia ovat keskeisimmät uuden ja vanhan paradigman erot.

	<u>Perinteinen tehdasteollinen paradigma (fordismi)</u>	<u>Joustava tietoteollinen paradigma</u>
Tuotteet	vakioisia	paljolti asiakaslähtöisesti muunneltuja
Tuotannon organisointi	liukuhihnaperiaate, standardisointi	joustava tuotantoautomaatio, suunnittelun ja tuotannon integraatio (FMS, CIM, JIT)
Automaation aste	korkea ja jäykkä	korkea mutta joustava
Työnjako	yksityiskohtainen	yleinen
Tavoiteltu kustannusetu	mittakaavaetu (economies of scale)	joustavuusetu (economies of scope)
Toimialojen rakenne	oligopolistinen, alihankkijoiden kilpailuttaminen	omistuksellisesti voi olla keskittynytkin mutta toiminnallisesti yhteistyöverkosto, jossa tuottajapalveluksilla tärkeä merkitys
Koulutus ja innovaatiot	perus- ja ammattikoulutus, yritysten tutkimuskeskukset	jatkuva monitaitokoulutus korostuu, T&K:n hajautuminen, yhteydet yliopistoihin
Kriittisiä tuotannon-tekijöitä	halpa energia ja käyttöomaisuus, tuotannon ja jakelun organisointitaito	halpa tietotekniikka, strateginen liikkeenjohto ja sopimusten hallinta
Aluerakenne	alueellinen eriytyminen ja työnjako	verkostorakenne ja alueellinen integroituminen

Asetelma: *Vanha ja uusi tuotannollinen paradigma*

muutosta ja sen tulkintaa on käsitelty Suomessa mm. Lovio (1989).

Uudessa tuotantomallissa on vanhan käsityötuotannon piirteitä nykyaikaisesti toteutettuna. Lyhytkin tuotantosarja voi olla tehokas ja asiakaskohtainen tuotteiden räätälöinti takaa yksilöllisen palvelun.⁵ Tällainen muutos näkyy eri tavoin eri toimialoilla. Itse asiassa muutoksen nähdään etenevän juuri niin, että toimialat voivat olla muutoksen kantajia, muutosta tuottavia tai muutoksen seurailijoita.⁶ Vanhan ja uuden paradigman piirteiden vahvuus vaihtelee. Tässä mielessä paradigman vaihtuminen voi joissakin tapauksissa näyttää liian vahvalta väitteeltä. Onhan olemassa kaiken aikaa myös tuotantosuuntia, jotka ovat pysyneet esifordilaisina eli säilyneet käsityön luontoisina. Tapahtuvan rakennemuutoksen luonnetta voi kuitenkin ymmärtää edellä esitetyllä ajattelulla paremmin kuin esim. vain viittaamalla yritystoiminnan keskittymispyrkimykseen tai rationalisointiin. Mielenkiintoisen esimerkkitapauksen paradigman murroksesta tarjoaa japanilaisen ja amerikkalaisen autoteollisuuden vertailu. Yhdysvaltojen autoteollisuus edustaa vanhastaan "fordismia" sanan keskeisimmässä merkityksessä. Japanilainen autoteollisuus on puolestaan antanut ensimmäisiä konkreettisia näyttöjä siitä, mitä "uusi paradigma" merkitsee. Näiden kilpailu markkinoilla on ollut hyvä esimerkki paradigmojen välisestä kamppailusta ja samalla uuden paradigman voitosta.⁷

Uuden paradigman keskeinen piirre on *tuotantoprosessin joustavuuden* tavoittelu. Mittakaavaetujen rinnalle on noussut tuotoksen sisällöllisen monipuolisuuden ja sen muunneltavuuden vaatimus (economies of scope).⁸ Joustavuudella on useita ulottuvuuksia.⁹ Se merkitsee sekä yrityksen sisäisen tuotantoprosessin että koko yritysrakenteen muutosta. Pelkistäen voidaan luonnehtia joustavuuden merkitsevän kykyä tuottaa nopeasti asiakkaiden vaatimusten mukaan suunniteltuja merkkitarvotteita sarjatuotannon kanssa kilpailukykyisin yksikkökustannuksin. Liukuhihna yhdistää eri tuotantovaiheet samanlaisten työvaiheiden toiston muodossa tehokkaaksi ketjuksi. Joustava tuotantoautomaatio (FMS = flexible manufacturing system) yhdistää tuotantoprosessin eri vaiheet (CIM = computer

⁵ Ks. Pohjola (1989), s. 8, jossa on esitetty vertailu: käsityö - tehdas - joustava erikoistuminen.

⁶ Ks. Vuorinen (1987), s. 15.

⁷ Juuri tältä kannalta tarkastelee autoteollisuuden kilpailua Hiraoka (1989).

⁸ Ks. esim. Carlssonin (1988), s. 19, esittämä laajaan empiriaan perustuva näkemys tästä.

⁹ Ks. esim. SITRA (1988) ja Vuori - Ylä-Anttila (1989).

integrated manufacturing), informaation kulun ja päätöksenteon jatkuvasti muuntuvaksi järjestelmäksi. Tehokkuus ei ole toistossa vaan ohjautuvuudessa eli joustavuudessa. Materiaalien kulun ja työvaiheiden virtauttamiseen perustuva JIT -tuotantotapa (just in time) säästää lisäksi prosessiin sitoutuvia panoksia (erityisesti väli-varastot).

Tuotantotavan muutoksella on moninaisia vaikutuksia taloudellisen toiminnan eri osa-alueilla. Yritysten organisaatiot muuttuvat, vanhat koulutusjärjestelmät ja palkkausperiaatteet kokevat muutospaineita.¹⁰ Yritysten ja tuotannonalojen toiminnalliset rakenteet uudistuvat ja myös tuotantotoiminnan alueelliset rakenteet muotoutuvat uudelleen. Pyrin seuraavassa arvioimaan erityisesti viimeksi mainittua näkökulmaa.

Uusi tuotannollinen toimintatapa muuttaa myös talouden aluerakennetta. Vaikutukset eivät ole ilmeisesti kuitenkaan helposti ennakoitavia. Uuden teknologian aluerakennevaikutuksista on esitetty *sekä keskittymistä että hajautumista* merkitseviä visioita.¹¹ Samaa voidaan sanoa verkostotyypin yritysrakenteen osalta. Nämä kehitysuunnat sisältävät aluerakenteen kannalta eri suuntiin vetäviä elementtejä.

Liiketoimikustannusteorian kannalta voidaan väittää, että myös aluerakenne pyrkii muotoutumaan sellaiseksi, että liiketoimikustannukset minimoituvat. Liiketoimikustannuksilla ei kuitenkaan liene aina riittävän hyvin spesifioituvaa aluedimensiota. Tässä mielessä vastaus jäänee esim. niin yleiseksi, että äärimmäinen hajautus ei ole kovin todennäköinen. Hajautunut rakenne merkinnee sekä tuotannossa että kulutuksessa liiketoimikustannuksia. Samoin voi päätellä verkostonäkökulmasta, että monipuolisia yhteyksiä tarjoavat keskussijainnit ovat houkuttelevia. Toiselta puolen taas maantieteellinen sijainti ei sinänsä aina näytä ratkaisevalta, jos verkostokytkennät voidaan hoitaa. Tietoliikenneverkko tai lähellä sijaitseva lentokenttä voivat yksinkin riittää. Koska yhteyksien luonne on usein kuitenkin henkilöiden välisiin (face to face) toistuviin kontakteihin perustuva, on fyysinen läheisyys etu. Tämä koskee sekä strategista johtamista että T&K -toimintojen vaatimuksia.¹² Tällaisista

¹⁰ Työehtojen ja tulopolitiikan kannalta asiaa on tarkastellut Pohjola (1989).

¹¹ Ks. esim. Okko (1984), Mouleart - Swyngedouw - Wilson (1988), Hansen (1988) ja Illeris (1988). Korkean teknologian mahdollisuuksista syrjäseuduilla ks. esim. Oakey - Cooper (1988).

¹² Tiettyjen kontaktien face to face -luonnetta on korostanut mm. Illeris (1988), s. 180. Ilmiön keskittymisvaikutukset eivät kuitenkaan ole yksiselitteiset.

päätelyistä on syntynyt käsitys uuden teknologian tihentymien (piilaaksojen ja tiedepuistojen) tarpeellisuudesta. Nämä tihentymät liittyvät paljolti elektroniikkaan. On kuitenkin väitetty, että esim. bioteknologian osalta tällaisia keskittymiä ei havaita.¹³ Samoin voidaan todeta T&K -toiminnan osalta, että se ei hakeudu vahvasti ydinkeskustaan vaan mieluummin suurten keskusten kehälle.¹⁴

Verkostotalouden muodostuminen ei näytä väistämättä merkitsevän tiettyä aluekehityksen kaavaa. Samaa voidaan sanoa yleisemmin teknologisen näkökulman käytöstä rakenneselityksen perustana. Teknologia ei yksin määrää alueellista keskittymistä tai hajautusta. Se merkitsee mahdollisuuksia ja tarpeita uusien rakenteiden luomiseen, mutta niiden lopulliseen muotoutumiseen vaikuttavat uusissa olosuhteissa tehdyt taloudelliset valinnat. Tähän sopii hyvin biologinen analogia. Evoluutioteoria on hyvä selitys lajien kehitykselle, mutta se ei pysty ennustamaan niiden kehitystä. Aluekysymystä tarkastellaan laajemmin seuraavassa.

Vertikaalinen disintegraatio on uuden tuotantoparadigman keskeinen tunnusmerkki.¹⁵ Tämä näyttää lisäävän yritysten ja toimipaikkojen välisiä yhteyksiä. Kun tähän yhdistetään JIT -tuotantofilosofia, näyttää tuotantosysteemin toiminta vaativan alueellista läheisyyttä. Alueiden sisäiset yhteydet korostuvat. Japanilaiset autotehtaat alihankkijoihin mainitaan usein esimerkkeinä. Tämä on johtanut siihen, että monet aluetutkijat ennakoivat uutta keskittymissuuntausta.¹⁶

Tuottajapalvelusten käytön lisääntyminen näyttää olevan vaikuttamassa samaan suuntaan. Niissäkin on paljon toimintoja, jotka toistuvuutensa ja henkilökohtaisen luonteensa takia vahvistavat agglomeraation etuja. Kehittyneet tuottajapalvelukset ovat kuitenkin paljolti tieto- ja telekommunikaatioperusteisia. Näitä palveluksia tarjoavat ja käyttävät yksiköt organisoituvat verkostoiksi, joiden solmukohdat ja liitännät ovat kriittisiä kohtia. Verkostohierarkian korkeammilla tasoilla voi hardware- ja tuotantotoiminnoilla olla niin keskeinen rooli, että keskussijainti korostuu. Verkoston käyttäjän kannalta etäisyydet kuitenkin menettävät merkitystään. Verkkoon

¹³ Ks. Oakey - Cooper (1988).

¹⁴ Ks. Gillespie - Green (1987), s. 402.

¹⁵ Ks. esim. Scott (1986), Hansen (1988) tai Moolaert - Swyngedouw - Wilson (1988), s.15.

¹⁶ Ks. esim. Vuorinen (1989) sekä Virkkala (1989).

kytkeytymisen mahdollisuus riittää. Näiden palvelusten suhteen yrityksellä on siis paljon sijoittumisvapautta.

Perinteisen luokittelun mukaan tuotanto on karkeasti ottaen kysyntä- eli markkinahakuista, tarjonta- eli panostekijähakuista tai löyhäjuurista (ei em. tekijöiden sitomaa). Tuotannon löyhäjuuruisuus on nykyisen tuotantomuodon oloissa mieluummin lisääntynyt.¹⁷ Sijaintitekijöiden suhteellista muutosta ei voi kuitenkaan tyhjentävästi selittää vain näitä verkostokytkeitä tarkastelemalla. Muutuva teknologia muuttaa panoksien käyttösuhteita yleensä. Vaikka sijoittumisen vapausasteet lisääntyisivät, ei tuotanto välttämättä järjesty uudelleen niin, että hajautus kasvaisi. Sijaintiratkaisuun pääsevät vaikuttamaan uudet ja yllättävätkin seikat.¹⁸ Esim. yrittäjien ja työntekijöiden mieltymykset paikan suhteen pääsevät paremmin esille. Tietopanos ilmenee sekä tuotteiden muodossa että ihmisten toiminnoissa. Yritykset, joiden tietopanos voidaan muuttaa tuotteiksi pienillä materiaalisilla panoksilla ja jotka ovat työvaltaisia tietovaltaisuuden mielessä, voivat periaatteessa sijaita perifeeriselläkin alueella. Ehtona on tietysti se, että yrityksessä mukana olevat ihmiset ovat halukkaita toimimaan periferiassa.¹⁹ Korkean teknologian syrjäisestä sijainnista on esimerkkejä.²⁰ Myös Silicon Valley käy esimerkistä siinä mielessä, että alunperin se ei ollut keskeinen talousalue. Sitä kuitenkin pidetään nykyisin useimmin esimerkkinä keskittymisen synergiaeduista.

Johtopäätökseksi uuden paradigman vaikutuksista näyttää jäävän se, että *talousrakenteen sisäiset toiminnalliset suhteet monipuolistuvat ja lisääntyvät sekä tulevat yrityksille keskimäärin entistä tärkeämmiksi*. Ne muodostavat yrityksille kilpailukykytekijän, jonka huomioon ottaminen alueellisessa kehittämistyössä on tarpeen. Tällainen verkostorakenne on kansainvälinen samoin kuin koko yritysten kilpailuasetelma entistä useammin. Sen vuoksi yritysten suunnittelutilanne on entistä harvemmin sellainen, että toiminta rajataan a priori tiettyyn alueeseen. Sijaintiratkaisujen vaihtoehtolaskelmat eivät rajoitu maan sisäisiin vaihtoehtoihin. Sijaintipäätöksessä saattaa olla myös entistä useammin simultaanisesti harkittavina vaihtoehtoina suora sijoitus johonkin paikkaan tai kokonaan

¹⁷ Ks. esim. Moulart - Swyngedouw - Wilson (1988), s. 16.

¹⁸ Ks. esim. Christensen (1988).

¹⁹ Ks. esim. Oakey (1988).

²⁰ Esim. Hansen (1988) puhuu Tanskan (Juutinmaan) elektronikkateollisuudesta tällaisena tapauksena, s. 133.

muun operaatiomuodon valinta. Nykyisissäkin oloissa sijaintiteki-
joiden erittely vaatii monisäikeisen asetelman arviointia. Yrityksen
tavoitteisiin harvoin kuuluu varsinaisesti sijaita jossakin. Yritys-
organisaation kiinnittyminen talouden toimintaverkkoon voi saada
hyvin erilaisia muotoja. Kun yritys sopeuttaa toimintojaan liiketoimi-
kustannuksia säästävään suuntaan sille on sijainti vain yksi osate-
kijä. Tietyn sijaintiratkaisun vaihtoehtona voi ollakin toinen toimin-
tatapa yleensä eikä jokin toinen spatiaalinen sijainti.

13. Työn tavoitteet

Tapahtunut aluekehityksen yleiskuvan muutos ja siihen liittynyt
pääkaupunkiseudun kasvun kiihtyminen on ollut paljolti yllätyk-
sellinen. Perinteisen aluepolitiikan kannalta se on ollut hämmentä-
vää, koska ongelman ratkaisu vaatii aivan muuta, mihin oli va-
rauduttu. Kehitysalueiden yritystoiminnan edistämisen tehtävä on
entistä vaikeampi ja alueongelman painopiste on pääkaupunki-
seudun liian vahvassa kasvussa. Ensimmäisen vaiheen reaktio oli
kasvun jarruttamisen vaatimus. Sen vastaväite perustui taas siihen,
että tietoyhteiskunnan kehitys vaatii innovatiivisia kasvukeskuksia.
Sen ajattelun mukaan Uusimaa ja pääkaupunkiseutu ovat "vitureita",
joiden jarruttaminen on koko maalle vahingollista.

Tämän raportin yhteiskunnallinen tilaus voitaneen pelkistää edellä
esitetyllä tavalla. Tämän tutkimuksen yleistavoite on kuitenkin
tarkastella edellä kuvattua monipuolisemmin, mistä alueellisessa
rakennemuutoksessa on kysymys ja mikä on Uudenmaan läänin
rooli siinä. Tätä kuvaa luodaan läänin elinkeinoelämän kehitty-
misen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta. Läänin taloudellisen
merkityksen takia aiheella on väistämättä myös valtakunnallinen
luonne.

Raportin johdannossa esitetään rakennemuutoksen luonteen ylei-
nen tulkinta ns. tuotantoparadigman muutoksen idean avulla. Tällä
lähestymistavalla saadaan kuvaa muutoksen sisällöstä sekä pohjaa
elinkeinopoliittisten strategioiden miettimiselle.

Keskeisen empirisen osan työssä muodostaa Uudenmaan talou-
dellisen roolin tarkastelu useista näkökulmista. Lääniä tarkastellaan
menneen kehityksen sekä nykyisten toiminnallisten kytkentöjen
valossa. Sen kotimaiset sekä kansainväliset yhteydet otetaan esille.

Alueen rooli keskeisimpänä innovaatiokompleksina sävyttää tätä tarkastelua. Läänin asemaa julkisen sektorin taloudessa tarkastellaan myös. Samoin kommentoidaan läänin sisäistä rakennetta.

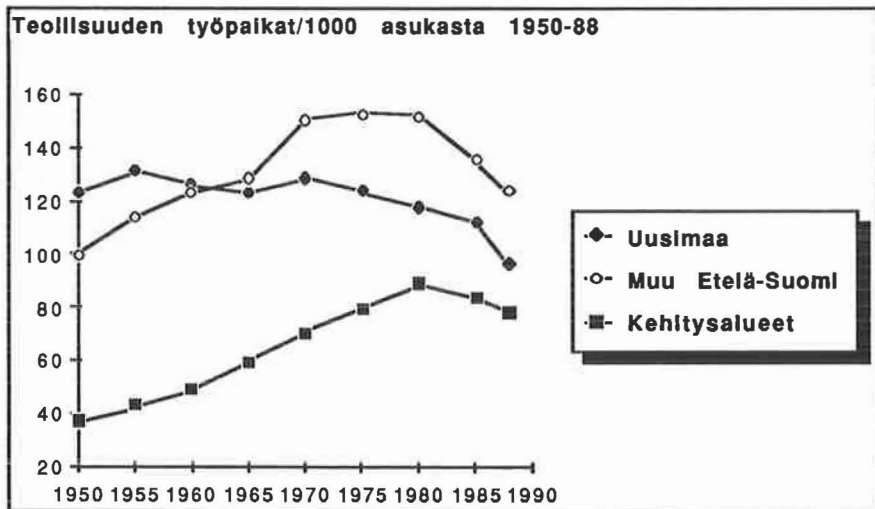
Seuraavassa vaiheessa (luku 3) pyritään kokoamaan kuvaa alueellisen muutoksen etenemissuunnista teknologisen muutoksen ja kansainvälistyvän yritystoiminnan sävyttämässä tulevaisuudessa. Myös väestö- ja työvoimakysymykset ovat keskeisiä. Läänin asemaan jatkossa vaikuttaa samoin valtakunnallisen aluepolitiikan suunta. Aluekeskusteluun liittyy aina alueiden välinen kilpailu.

Raportin lopussa pyritään hahmottamaan, millä tavalla lääni voi edistää elinkeinopolitiikallaan talouden kehitystä. Uudenmaan läänin kehittämistarve on tietysti perusteltava muutoin kuin perinteisen aluepolitiikan avulla. Läänitason elinkeinosuunnittelun tehtävä onkin varsin komplisoitu. Se joutuu luottamaan siihen, että tiedolla on sinänsä jotakin vaikutusta päätöksentekoon. Eri puolilla tehtävissä lukuisissa ratkaisuisissa tarvittavalla informaatiolla on kysyntää, jonka tyydyttämiseen tarvitaan myös julkista tietotutointa. Läänitasolla olevaa tosiasiallista päätösvaltaa käytettäessä tarvitaan toki myös kuvaa talouskehityksen luonteesta. Tutkimuksen yleisenä tavoitteena on tuottaa juuri tätä.

2. UUSIMAA MAAN ALUERAKENTEEN OSANA

21. Uusimaa talouden rakennemuutoksessa

Talouden muutoksen eräs kuvaus- ja tulkintatapa voidaan perustaa teollistumisen etenemisen ja sen luonteen muutoksen seuraamiseen. Vaiheittainen eteneminen maataloudesta teollisuuteen ja edelleen palveluksiin tai tietosektoriin voidaan tosin mieltää liian kaavamaisesti peräkkäiseksi kehitysketjuksi, jossa edellinen vaihe menettää merkitystään uuden vahvistuessa.²¹ Historiallisen kehityksen eritahtisuus näkyy maan vertailussa muihin maihin. Suomi on kansainvälisesti nuori teollisuusmaa. Samoin näkyy maan sisällä alueiden välillä olennaista eritahtisuutta. Etelä-Suomen ja kehitysalueiden välillä on selvä teollistumisen taso- sekä aikaero, joka selittää osaltaan aluekehityksen luonnetta. Uusimaa poikkeaa kuitenkin luonteeltaan Etelä-Suomen muista lääneistä. Kuvio 1 kertoo teollistumisen kulusta Suomessa.

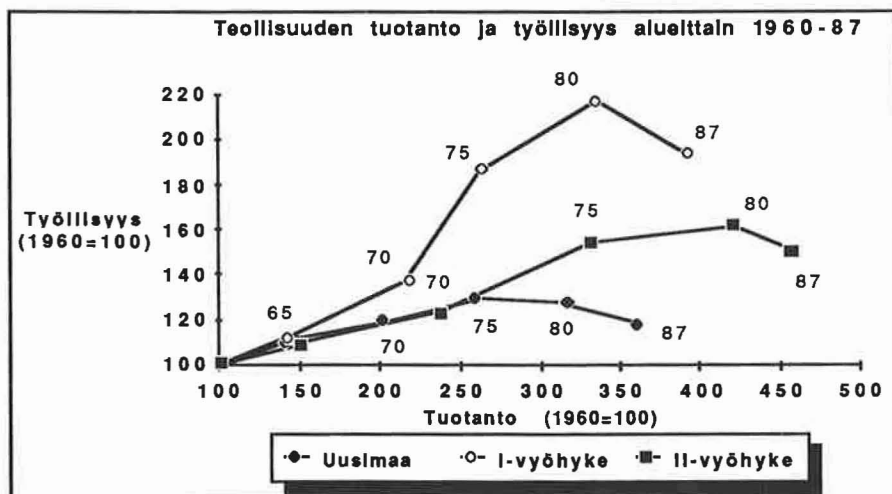
Kuvio 1. Teollistumisen kulku alueittain 1950-88

Lähde: Teollisuus- ja väestötilastot (SVT)

²¹ Tästä teemasta ja Suomen rakennemuutoksesta yleensä ks. Ripatti - Vartia - Ylä-Anttila (1989).

Suomen alueellista muutosta luonnehti 1970-luvulla Etelä-Suomen teollistumisen tasannevaihe ja kehitysalueiden teollistumisen jatkuminen. Uudenmaan osalta teollisuuden suhteellinen osuus oli ollut jo pitkään melko vakaa ja sen lasku alkoi muita Etelä-Suomen läänejä (Turun ja Porin, Hämeen ja Kymen läänit) aikaisemmin. Viimeksi mainitut alueet kokivat teollisuuden käänteen Uttamaata vahvemmin. Kun vielä julkisen sektorin ekspansio tuki kehitysalueita 1970-luvulla, näytti siltä että aluepolitiikka tasapainotti tehokkaasti maan aluerakennetta. Sitä on pidetty joskus jopa syynä havaittuun teollisen kehityksen eritahtisuuteen. Tämä historiallinen näkökulma antaa kuitenkin aihetta korostaa kehityksen autonomista luonnetta ja saa ajattelemaan, että tietoisien politiikan rooli tässä historian kulussa on ollut sittenkin toissijainen.

Teollisuustyöpaikkojen kasvun taittumisen lisäksi teollisen prosessin luonne muuttuu kehityksen myötä. Tuotannon ja työpaikkojen kasvun suhteen muutos näkyy kuvioista 2.

Kuvio 2. Teollisuuden tuotanto ja työllisyys alueittain 1960-87

Lähde: Tervo (1985) ja Teollisuustilasto (Kehitys-
aluevyöhykejako muodostettu läänitiedoista)

Kun aikaisemmin tuotannon lisäys merkitsi myös työpaikkojen kasvua, on nykyiselle teollisuudelle ominaista välittömän työpanoksen käytön supistuminen. Samanaikaisesti tosin välillisen työpanoksen käyttö tuottajapalvelusten muodossa on lisääntynyt. Viimeisen kym-

menen vuoden aikana Suomessa työpanoksen ja reaali pääomakan-
nan kasvu selittää teollisuuden tuotoksen kasvusta vain noin 10% ja
90% jää kokonaistuottavuuden nousun tiliin.²² Tämä kehitys liittyy
kuvioistakin havaittavaan teollisen kehityksen luonteen muutokseen.
Uudellamaalla siirtyminen panoskäyttöä lisäävästä kasvutavasta
kohti tuottavuusperusteista kasvua tapahtui aikaisemmin kuin kehi-
tysalueilla. Kehitysalueiden teollistuminen merkitsi vielä 1970 -
luvulla nopeaa tuotannon sekä teollisuustyöpaikkojen kasvua. Siellä-
kin 1980-luku toi tullessaan käänteen.

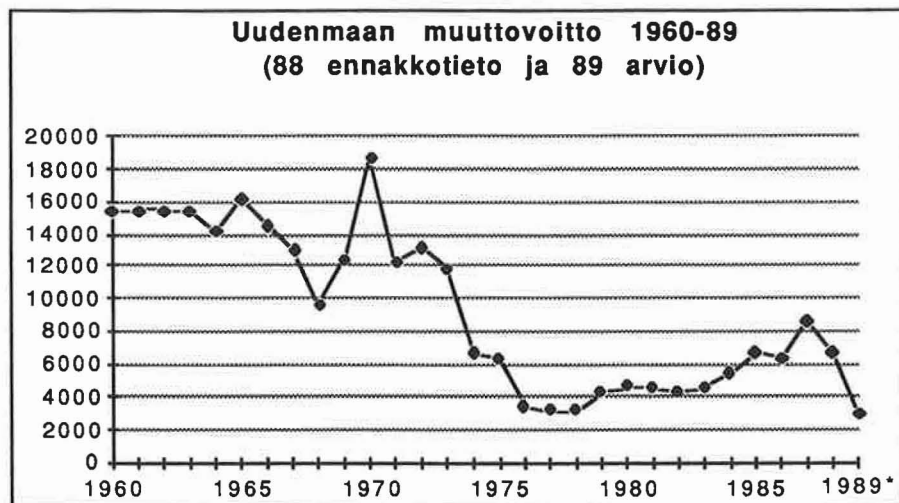
Tämä on johtanut myös siihen, että teollisuuden rooli aluepolitiikan
välineenä on tullut uuteen valoon. Se ei ole menettänyt merkitys-
tään, mutta tavoitteena ei ole enää määrällinen kasvu ja teollista-
minen sinänsä vaan teollisuuden uudistuminen. Uudenmaan ja pää-
kaupunkiseudun kehitykselle on ominaista historiallisen kehityksen
"väistämättömyydellä" omaleimaisuus muuhun maahan verrattuna.
Se on kulkenut sekä teollisuusyhteiskunnan että jälkiteollisen vai-
heen eturintamassa. Teollisuuden toimialoittaista kehitystä Uudella-
maalla kuvataan työn liitteessä 2.

Uuttamaata ei siis kuitenkaan voi hyvin kuvata yksin teollisuuden
näkökulmasta, vaikka tämä avaakin yhden keskeisen näkymän koko
maan aluekehityksen ymmärtämiseen. Uuden teollisen rakenteen
kannalta keskeiset tuottajapalvelukset ovat Uudenmaan läänissä
ylisuhteisesti edustettuna niin, että vuonna 1980 niiden sijaintiosa-
määrä oli 2.21 ja vuonna 1985 se oli 1.90.²³ Uusimaa on päässyt
vauhtiin jälkiteollisen yhteiskunnan toimintojen kehittämisessä, eikä
sillä ole rasituksena vanhan teollisen rakenteen rapautuvia tukijal-
koja, vaikka viime vuosien supistus teollisissa työpaikoissa onkin
ollut melko nopea. Sillä ei ole myöskään laajemmin ongelmana
maatalouden ja teollisuuden välisen rakennemuutoksen jälkihoito,
joka on vielä monen kehitysalueen rakenneongelman kuva. Näin
muodostuu rakenne, jossa on monia vahvoja puolia eikä paljoa rasit-
teita. Julkisen sektorin osalta pääkaupunkitoiminnot tukevat tätä
samaa rakenteellisen vahvuuden ominaisuutta, vaikka ne eivät kos-
keta läänin jokaista seutua.

²² Ks. esim. ETLA : Suhdanne 1989/4. Kokonaistuottavuuden nousu oli vuosina
1984-88 jopa hiukan suurempi kuin tuotoksen kasvu. Peruspanoksien käytön
yhteismäärä oli siis lievästi supistunut.

²³ Laskelmien lähteenä Järvinen (1987). Sijaintiosamäärä kuvaa toimialan laa-
juutta suhteessa keskimääräiseen rakenteeseen. Tuottajapalveluksien osuus on
Uudellamaalla noin kaksi kertaa suurempi kuin maassa keskimäärin.

Uudenmaan asemaa aluerakenteessa voidaan kuvata pelkistään katsoamalla sen saamaa muuttovoittoa maan sisäisessä muuttoliikkeessä. Kuvio 3 näemme, että 1960-luvulla aluerakenteen muutos oli varsin rajua. Kuluneella vuosikymmenellä keskittymissuunta alkoi taas vahvistua, mutta parin viimeisen vuoden aikana on muuttovirta jälleen kääntynyt laskuun.

Kuvio 3. Uudenmaan muuttovoitto (maassamuutto)

Lähde: Väestömuutokset ennakkotietoineen (SVT)

Muuttovoiton supistuminen 1970-luvun puolivälissä liittyy sekä aluepolitiikkaan että yleiseen talouskehityksen käännteeseen. Monissa maissa teollistuneet ydinalueet muuttuivat samaan aikaan jopa muuttotappioalueiksi. Sekä muuttovoiton supistuminen 1970-luvulla että myös viime vuosikymmenen paluu vanhalle kehitysuralle osoittavat, että Uusimaa on melko tyypillinen teollisuusmaan ydinalue.²⁴

1980-luvun puolivälin tienoilla havaittu Uudenmaan kasvun kiihtyminen on oikeastaan vain paluuta entiselle kehitysuralle. Vaikka kuvion 3 mukaan muuttovoitto siis lisääntyi, se ei korkeimmillaan (1985-88) vielä yltänyt läheskään 1960 ja 1970-luvun huipputasolle. Nykyisissä oloissa tätä pidettiin kuitenkin merkittävänä vaarana alueelliselle tasapainolle. On tietysti kiinnostavaa nähdä, kuinka muuttovoitto kehittyy alueellisten ylikuumentumisilmiöiden aiheuttaman kitkan oloissa. Vuoden 1988 ennakkotiedon ja vuotta

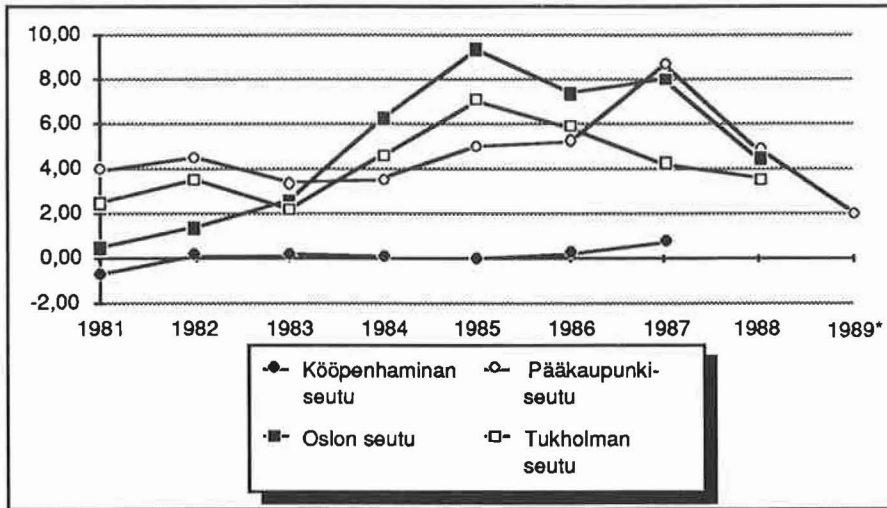
²⁴ Ks. Okko (1989b).

1989 koskevan arvion mukainen muuttovoiton supistus liittyyne mm. asuntojen hintakehitykseen sekä aluepolitiikan vaikutukseen. Kustannuskehitys ei välttämättä kuitenkaan ole yleisesti vahva jarru, koska kustannusten vyöryttäminen hintoihin on usein sittenkin helppoa. Asumiskustannusten osalta se kuitenkin jää paljolti kotitalouksien kannettavaksi. Silläkään sektorilla arvonnousun näkökulmasta katsottuna hintojen nousu ei ole asuntoinvestoinnin este. Rahoitusongelman se tietysti muodostaa. Pääkaupunkiseudun yleinen ns. ylikuumentunut tilanne on nyt jäähtymässä. Asuntojen hinnat laskevat ja muuttovoitto supistuu. Uusien asuntojen tarjonnan kasvun takia kuitenkin alueella on mahdollisuuksia ottaa vastaan muuttajia.

Tuoreimmat ennakkotiedot muuttovoitosta viittaavat siihen, että pääkaupunkiseudun muuttovoitto tulee olemaan vuonna 1989 varsin pieni. Se saattaa olla jopa muuttotappioalue. Koko lääni tulee olemaan varmaankin edelleen muuttovoittoalue. Muuttovoitto on alkanut kohdentua ydinalueen ulkopuolisiin kuntiin. Tämä merkitsee paljon läänin sisäisen rakenteen kannalta. Kuviossa 3 on siis arvioitu karkeasti, että läänin muuttovoitto olisi puolittunut vuonna 1989 edellisestä vuodesta. Ensimmäisen vuosipuoliskon ennakkotietojen mukaan läänillä oli pieni muuttotappio. Väkilukutiedot eivät kuitenkaan osoita vastaavaa käännettä väestökehityksessä. Niidenkin mukaan läänin väkiluku näyttää kasvaneen kuitenkin vuonna 1989 olennaisesti vähemmän kuin edellisenä vuonna. Joka tapauksessa Uudenmaan rooli on nyt muuttunut siinä mielessä, että *muuttoaalto on olennaisesti vaimentunut*. Alue ei näytä tällä hetkellä olevan kansallisen väestötasapainon uhka sillä tavalla kuin vielä vähän aikaa sitten monet pelkäsivät.

Suomen pääkaupunkiseutu noudattaa yllättävän selvästi samaa kehityskuvaa kuin Tukholman ja Oslon seudut. Niiden muuttovoittohuippu oli vain kaksi vuotta aikaisemmin. Kööpenhamina muodostaa poikkeuksen pohjoismaisten pääkaupunkiseutujen joukossa. Muualla näyttää tapahtuneen samanlainen taloudellisen aktiviteetin elpymisen ja rahoitusmarkkinoiden liberalisoinnin sävyttämä keskittymisen kiihtyminen viime vuosikymmenen puolivälin seutuvilla. Vastaavanlaista on havaittu useissa teollistuneissa maissa. Kasvun taittumisen 1970 -luvulla merkitsi ydinalueille muuttovoiton supistumista tai muuttotappiota. Viime vuosikymmenellä tapahtui monessa maassa käänne entiseen keskittyvään suuntaan.²⁵

²⁵ Ks. esim. Okko (1989b).

Kuvio 4. Pohjoismaiden pääkaupunkiseutujen muuttovoitto 1980- luvulla (%o väestöstä, siirtolaisuus ml., 1988 ennakkotietoja; 1989 arvio)

Lähde: Nordiska Ministerrådet (1989) ja Väestömuutokset ennakkotietoineen (SVT) sekä Johansson (1989)

Kuvion osoittama uusi käänne muuttovirroissa on keskeinen uusi piirre kehityskuvassa. On syytä nähdä, että taloudellinen tilanne ja muuttoliike reagoivat toisiinsa niin, että myös tasapainottavia takaisinkyentöjä on olemassa. Näitä viimeisiä havaintoja ei pidä painottaa liikaa, ettei ylikorosteta samoin kuin toiseen suuntaan tehtiin vuoden 1987 huipun perusteella. Varsin ilmeistä kuitenkin on, että yleisen kasvukehityksen hidastuessa myös pääkaupunkiseudun väestökehitys tasaantuu. Vaikka tällä on olennainen merkitys, pysyy Uusimaa talouden muutoksen ydinalueena tulevaisuudessakin.

22. Uudenmaan yhteydet muun Suomen talouteen

221. Uudenmaan ja Helsingin seudun talousrakenteen yleispiirteitä

Uudenmaan läänin yhteydet maan muihin osiin ovat nousseet viimeaikaisen aluepoliittisen keskustelun myötä paljon esille. Ennen kuin tarkastelemme tehtyä rakenneanalyysia, katsomme muuttamia rakenteen yleisiä piirteitä. Uudenmaan keskeisin alue on Helsingin seutu. Seuraavaksi kuvaillaan eräitä Helsingin seudun aluetalouden

keskeisiä piirteitä. Samalla havainnollistetaan sitä aineistoa, joka on ollut sen panos-tuotos-tutkimuksen rakenneanalyysien pohjana, jonka tuloksia käytettiin tämän tutkimuksen osaprojektissa.²⁶ Aluksi esitellään seudun talouden kokoa, valtakunnallista asemaa ja rakenteellisia erityispiirteitä vuodesta 1970 lähtien. Toimialojen ulkoisia riippuvuuksia kuvataan tehtyjen vienti- ja tuontiarvioiden valossa. Toimialojen välillisiä vaikutuksia seudulla kartoitetaan alueellisten kerrannaisvaikutusten avulla, jonka jälkeen käsitellään seudun investointeja ja yksityistä kulutusta. Analyyttisempinä erityisky-symyksinä tutkitaan vientitoimialojen ja paikallisten toimialojen vuorovaikutusta sekä tuotantotekniikan muutoksen vaikutuksia eri aloilla.

Helsingin seudun osuus koko maan bruttokansantuotteesta oli vuonna 1980 24 % ja tämä osuus kasvoi hiukan 1970-luvulla. Tulosten valossa osuuden kasvu ei 1970-luvulla ollut kovin voimakasta, eli elinkeinotoiminnan keskittyneisyys seudulle ei kansantuotteella mitaten lisääntynyt merkittävästi. Seudun tuottajahintainen bruttokansantuote oli vuonna 1980 40,7 miljardia markkaa. Seudun arvonlisäys painottuu koko maahan verrattuna palkkoihin, kun taas pääomatulojen osuus on suhteellisesti alhainen. Tämä heijastaa työvaltaisen palvelusektorin suurta merkitystä alueella.

Varsinkin kotimaisen viennin ja tuonnin osuus on merkittävä; Helsingin seudun vienti painottuu kotimaahan, mutta toisaalta ulkomaan vienti on kasvanut suhteellisesti kotimaan vientiä nopeammin. Helsingin seudun taloudellinen avautuminen ulkomaille olikin oleellinen piirre 1970-luvun talouskehityksessä siitä huolimatta, että alueen ulkomaan vientiaste oli vielä vuonna 1980 vaatimaton. Kokonaisuutena suuret vienti- ja tuontiluvut kuvaavat alueen elinkeinoelämän avoimuutta ja ulkoista riippuvuutta. Vuonna 1980 58 % Helsingin seudun bruttokansantuotteesta vietiin joko muualle Suomeen tai ulkomaille. Viennin kansantuoteosuus koko maassa oli 34 %. Tämä tasoero on luonnollinen, sillä pienet aluetaloudet ovat yleensäkin kokonaisia kansantalouksia avoimempia.

²⁶ Helsingin seudun panos-tuotosanalyysin on suorittanut Ilkka Susiluoto (1987). Jakson 22 esitys perustuu panos-tuotosaineiston osalta Susiluodon (1989) tätä projektia varten laatimaan erillisraporttiin.

Taulukko 1. Arvonlisäys ja arvonlisäyksen käyttö Helsingin seudulla sekä bruttokansantuote koko maassa 1980, Mmk.

Arvonlisäyserä/ kysyntäerä	Hgin seutu	koko maa	seutu/maa,%
Palkat ja työnant. sotu	29 076	104 460	27,8
Toimintaylijäämä	6 405	37 983	16,9
Kiinteän pääoman kuluminen	5 184	24 918	20,8
Välilliset verot, netto	4 690	19 486	24,1
Yksit. ja julkinen kulutus	34 259	136 820	25,0
Bruttoinvestoinnit	9 749	46 162	21,1
Vienti muuhun Suomeen	18 194	-	-
Vienti ulkomaille	8 033	63 806	12,6
Kotimaan tuonti	14 356	-	-
Ulkomaan tuonti	13 089	65 290	20,0
Varastojen lisäys ja til. virhe	2 566	5 349	48,0
Arvonlisäys tuottajahintaan	40 651	166 829	24,4
Arvonlisäys markkinahintaan	45 356	186 846	24,3

On vanhastaan tunnettua, että Helsingin seutu on tuotantoraken-
teeltaan palveluvaltainen alue. Tämä piirre korostui 1970-luvulla.
Bruttokansantuotteella mitattuna tuotanto palveluvaltaistui seudulla
jonkin verran koko maata nopeammin, ja vuonna 1980 oli 68 %
alueen yrittäjätoiminnan kansantuotteesta peräisin palvelualoilta.
Yrittäjätoiminnan arvonlisäyksestä tuli 16 % vuonna 1980 tukku- ja
vähittäiskaupasta, minkä lisäksi liikenteen, pankki- ja vakuutustoi-
minnan sekä liike-elämää palvelevan toiminnan osuudet olivat yli
10 % kukin. Julkisen sekä voittoa tavoittelemattoman sektorin
osuus oli 27,5 %. Maa- ja metsätalouden merkitys seudun tuotanto-
rakenteessa on vähäinen.

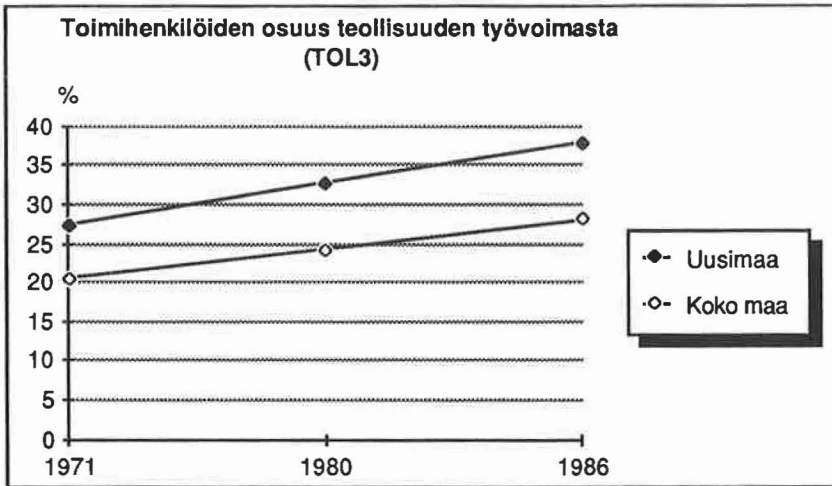
Yrittäjäsektorin eri alojen suhteellista keskittynisyyttä seudulle
voidaan mitata ns. sijaintiosamäärällä. Sen selvittämiseksi lasketaan
ensin seudun osuus arvonlisäyksestä kullakin toimialalla. Sitten jae-
taan tämä osuus seudun koko yrittäjäsektorin kansantuoteosuudella
(24,4 %). Saatu luku on ns. sijaintiosamäärä, ja se kertoo toimialan
suhteellisen keskittymisen alueelle. Jos seudun osuus koko maasta
on jollakin toimialalla yhtä suuri kuin seudun koko kansantuote-
osuus, saa sijaintiosamäärä arvon yksi. Jos toimiala on suhteellisesti
keskittynyt alueelle, saa mittari ykköistä suuremman arvon.

Eri elinkeinoista suhteellisesti vahvimmin edustettuina olivat seudulla vuonna 1980 liike-elämää palveleva toiminta sekä pankki- ja vakuutus toiminta, joiden arvonlisäyksestä yli puolet tuotetaan Helsingin seudulla. Näiden alojen sijaintiosamäärä on yli kaksi. Myös kaikilla muilla palvelualoilla kansantuoteosuus ylitti alueen tuotanto-osuuden keskiarvon. Sen sijaan aineellisessa tuotannossa ainoastaan graafinen tuotanto ja kustannustoiminta sekä sähkötekninen ja hienomekaaninen teollisuus saivat selvästi ykköstä suuremman sijaintiosamäärän. Energiahuoltoa lukuun ottamatta kaikkien teollisuustoimialojen sijaintiosamäärät laskivat 1970-luvulla. Helsingin seudulla kasvoivat nopeasti 1970-luvulla sellaiset koko maassa nopeasti kasvaneet alat kuin liikenne, rahoitus ja vakuutus sekä yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset. Helsingin seudulla puolestaan kasvoivat keskimääräistä hitaammin sellaiset valtakunnallisestikin hitaasti kasvaneet teollisuuden alat kuin tekstiili-, vaatetus-, nahka- ja kenkäteollisuus (tevanake) sekä elintarviketeollisuus.²⁷ Muille teollisuuden toimialoille oli tyypillistä 1970-luvulla, että niiden arvonlisäys kasvoi Helsingin seudulla hitaammin kuin koko maassa, vaikka ne kansantaloudessa kasvoivat keskimääräistä nopeammin.

Uudenmaan teollisuuden luonne poikkeaa maan keskimääräisestä. Liitteessä 2 on esitetty toimialoittaisia työllisyys- ja tuotantokehityksen vertailuja koko maan teollisuuteen nähden samanlaisella esitystekniikalla kuin alueellinen vertailu kuviossa 2. Uudenmaan teollisuus on ollut varsin ekspansiivinen suhteessa maan keskiarvoon paperi- ja graafisessa teollisuudessa. Ero syntyy erityisesti ekspansiivisen graafisen teollisuuden suuresta osuudesta Uudellamaalla. Tevanake-teollisuudessa Uudellamaalla on tapahtunut vahva supistuva supistuminen aikaisemmin kuin muualla. Metallituoteteollisuudessa Uusimaa on ollut hiukan nopeammin kasvava ja enemmän työtä säästävä kuin maan keskiarvo.

Uudenmaan teollisuuden tuotoksen volyyymi kasvoi 1974-86 noin 60 % ja työtunteina laskettu työpanos vähentyi vajaat 15 %. Koko maan teollisuuden kasvu oli hiukan pienempi ja työpanoksen väheneminen samaa suuruusluokkaa. Teollisuuden luonne-eroa kuvastaa kuitenkin se, että toimihenkilöiden osuus teollisuuden työvoimasta on Uudellamaalla selvästi korkeampi kuin koko maan teollisuudessa.

²⁷ Ks. Eskelinen (1987), s. 15.

Kuvio 5. Toimihenkilöiden osuus teollisuuden työvoimasta 1971-86

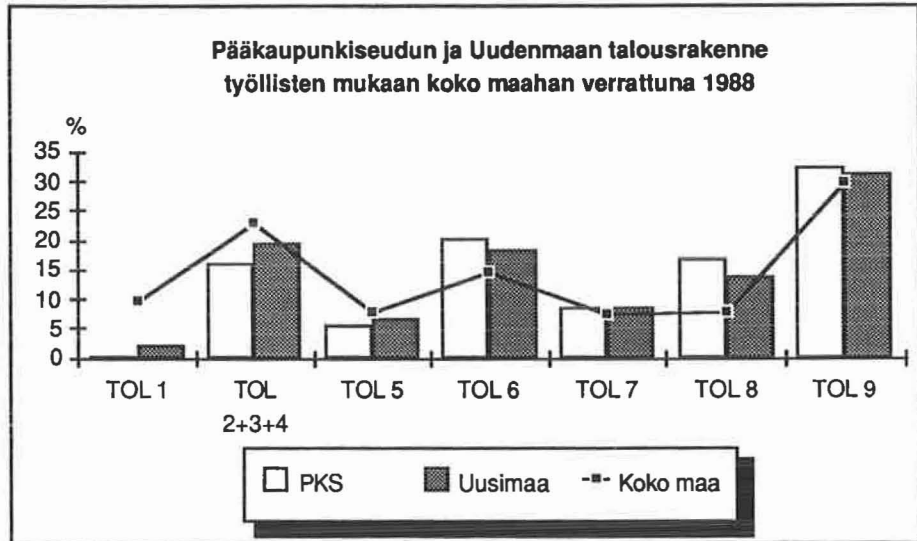
Lähde: Teollisuustilasto

Uudenmaan noin kolmanneksen korkeampi osuus kertoo siitä, että samankin toimialan tuotanto sisältää Uudellamaalla enemmän inhimillistä tietopanosta. Yleisesti voitaneen sanoa, että yritysten pääkonttoritoiminnot ovat vahvemmin edustettuina Uudellamaalla.

Nykyaikaisen tuotantorakenteen kannalta keskeistä ainesosaa edustavat tuottajapalvelukset. Uudenmaan sijaintiosamäärä on ollut niiden osalta korkea joskin lievästi laskeva.²⁸ Sen vähäinen alentuminen voitaneen tulkita niin, että alan kehitys on päässyt vähitellen vauhtiin maan muissakin osissa. Vahvaa tuottajapalvelusten tarjontaa voidaan pitää alueen keskeisenä kilpailukykytekijänä. Nämä palvelukset eivät vain seuraile teollisuuden kasvua, vaan ne toimivat myös aktiivisena teollisen kehityksen katalysaattorina.

Uudenmaan ja Helsingin seudun talousrakennetta kuvataan seuraavassa työllisten toimialoittaisen jakautuman avulla. Tilastoluokitus on esitetty liitteessä 1.

²⁸ Vrt. s. 14.

Kuvio 6. Pääkaupunkiseudun ja Uudenmaan toimialarakenteen koko maahan verrattuna työllisten mukaan 1988

Lähde: Työvoimatiedustelu 1988

Uusimaa poikkeaa alaspäin vahvasti maa- ja metsätalouden (TOL 1) kohdalla ja ylöspäin rahoitustoiminnan ja liike-elämää palvelevan toiminnan (TOL 8) osalta. Sen kohdalla pääkaupunkiseutu poikkeaa muusta Uudestamaasta vielä vahvasti. Myös kauppa (TOL 6) on ylisuhteisesti edustettuna Uudellamaalla. Vaikkei palveluvaltaisuus ole Uudellamaalla erityisen ylisuhteista, on muistettava, että tämä ala edustaa suurinta työllisten määrää kuvion 4 luokituksessa. Lieväkin ylisuhteisuus tällä kohtaa merkitsee suurta määrää työpaikkoja. Uudenmaan lääniä on pidettävä sekä kehittyneen elinkeinotoiminnan että julkisen vallan toimintojen ehdottomana ydinalueena. Sille on ominaista palveluvaltaisuus ja monipuolinen avoimuus.

222. Elinkeinoelämän alueelliset kerrannaisvaikutukset

Toimialojen alueellista asemaa voidaan kuvata niistä aiheutuvien välillisten vaikutusten eli kerrannaisvaikutusten avulla. Taustalla on ajatus, jonka mukaan eri elinkeinoista seuraavien kerrannaisvaikutusten määrä kertoo jotain oleellista toimialojen keskinäisestä ase-

kutukset huomattavassa määrin alueen ulkopuolelle.

Taulukko 2. Kerrannaisvaikutukset Helsingin seudulla ja koko maassa toimialaryhmittäin

	Aineellinen tuotanto (tol 1-5)	Palvelut (tol 6-9)	Teollisuus (tol 2-3)	Kaikki toimialat
Tuotanto				
Hgin seutu 1980	1,32	1,40	1,32	1,36
Hgin seutu 1970	1,28	1,31	1,25	1,29
Arvonlisäys				
Hgin seutu 1980	0,50	0,83	0,49	0,66
Hgin seutu 1970	0,55	0,85	0,51	0,67
Tulot				
Hgin seutu 1980	0,30	0,41	0,28	0,36
Koko maa 1980	0,34	0,39	0,33	0,35
Työllisyys				
Hgin seutu 1980	6,1	8,2	5,9	7,2
Koko maa 1980	7,9	9,6	7,0	8,4

Taulukon 2 tuotanto-, arvonlisäys- ja tulokertoimissa lähtökohtana on yhden yksikön, esim. 1 Mmk suuruinen kysyntä, joka kohdistuu sarakkeilla ilmoitettujen toimialaryhmien tuotteisiin. Taulukon luvut kertovat sen kokonaisvaikutuksen, joka silloin syntyy seudun kokonaistuotantoon, arvonlisäyksen muodostumiseen, kotitalouksien käytettävissä oleviin tuloihin tai työllisyyteen. Siten miljoonan markan suuruinen teollisuustuotteiden kysyntä aiheutti seudulla vuonna 1980 kaikkiaan 1,32 miljoonan markan kokonaistuotannon lisäyksen, 490 000 markan lisäyksen seudun arvonlisäykseen eli kansantuotteeseen ja 280 000 markan kasvun kotitalouksien käytettävissä oleviin tuloihin. Työllisyysvaikutusta on mitattu vuodeksi työllistettyjen henkilöiden määrällä (henkilötyövuosilla) miljoonan markan kysyntää kohden. Siten mainittu kysyntä kasvatti työllisyyttä seudulla 5,9 henkilötyövuodella. Yllämainitut luvut sisältävät yritysten keskinäisten välituoteostojen välittömät ja välilliset vaikutukset. Koko maan tiedot on saatu julkaisusta Forssell (1985).

Taulukosta havaitaan, että palveluista aiheutuvat kerrannaisvaikutukset ovat sekä seudulla että koko maassa aineellista tuotantoa suuremmat. Esimerkiksi seudun arvonlisäyskertoimien kohdalla ero on jopa varsin suuri. Tämä korostaa palvelujen merkitystä Helsingin seudun elinkeinorakenteessa aineelliseen tuotantoon verrattuna. Seutua koskevat tulokset ovat myös ajan suhteen varsin vakaita. Toimialakohtainen tarkastelu paljastaa, että kerrannaisvaikutukset ovat yleensä suhteellisen suuria sellaisissa elinkeinoissa, jotka Helsingin seudulla ovat vahvasti edustettuina. Tämä rakenteellinen tekijä on omiaan vahvistamaan alueen sisäisiä tuotantoyhteyksiä ja se vahvistaa näin mahdollisuuksia hyötyä taloudellisista kasvupulsseista.

223. Tuotantoriippuvuudet Helsingin seudun ja muun Suomen välillä

Kahta aluetta käsittävää panos-tuotosmallia käytettiin edelleen alueiden välisen tuotannollisen vuorovaikutuksen tutkimiseen. Lähtökohtana oli selvittää alueiden välisten vaikutusten yleinen taso. Lisäksi kartoitettiin eri toimialojen ja toimialaryhmien asemaa vuorovaikutusprosessissa. Eräs kysymys on, onko elinkeinojen riippuvuus toisesta alueesta samanlainen seudulla ja muussa Suomessa, eli onko vaikutusten rakenne toimialakohtainen vai aluekohtainen.

Seuraavassa selvitetään aluksi, miten toimialoittaiset kerrannaisvaikutukset toteutuvat eri alueilla. Alueiden välisiä riippuvuuksia kartoitetaan sitten elinkeinoelämän panostarpeiden ja tuotantovaiikutusten avulla, minkä lisäksi arvioidaan työllisyysvaikutuksia. Lopuksi tarkastellaan 1970-luvulla toteutunutta taloudellista kasvuprosessia sekä Helsingin seudun ja muun Suomen asemaa siinä.

Taulukossa 3 on kuvattu sitä lisävaikutusta elinkeinoelämän tuotantoon, joka molemmilla alueilla seuraa, kun kummankin alueen tuotteita ostetaan yksi yksikkö. Alkuperäinen ostotapahtuma (100 prosenttia = 1 yksikkö) on poistettu luvuista. Havaitaan, että muun Suomen kerrannaisvaikutukset ovat selvästi Helsingin seutua suurempia. Alueiden kokoeron vuoksi tämä on odotettuakin. Muun Suomen laajemmat sisäiset markkinat antavat sille paremmat mahdollisuudet hyötyä kysynnän kerrannaisvaikutuksista. Tuonnin osuus tarvittavista välituotteista on muussa Suomessa Helsingin seutua pienempi, joten kerrannaisvaikutukset eivät yhtä suurena määrin

vuoda alueelta ulos.

Alueiden saamat takaisinsyöttövaikutukset taas ovat varsin pieniä. Tämä vaikutus toteutuu seuraavasti. Kun esimerkiksi Helsingin seudun tuottamia tuotteita kysytään, on osa tarvittavista välituotepanoksista tuotava muusta Suomesta. Tämä kysyntävaikutus lisää tuotantoa muussa Suomessa. Jotta tuotannon lisäys muussa Suomessa voisi toteutua, alue tarvitsee kääntäen osan välituotteistaan Helsingin seudulta, mikä puolestaan stimuloi uudelleen Helsingin seudun elinkeinoelämää. Näin saatu takaisinsyöttö, joka kiertää ensin toisen alueen kautta, on noin yksi prosentti alkuperäisestä kysynnästä.

Taulukko 3. Vaikutukset alueiden sisällä sekä takaisinsyöttövaikutukset vuosina 1980 ja 1970, prosenttia

	1980	1970
Helsingin seutu		
-alueen sisäiset	31	28
-alueen saama takaisinsyöttö	1	1
Muu Suomi		
-alueen sisäiset	63	54
-alueen saama takaisinsyöttö	1	2

Alueiden sisäiset kerrannaisvaikutukset vaihtelevat toimialoittain ja alueittain varsin paljon. Useimmissa elinkeinoissa muun Suomen luvut ovat selvästi seutua suuremmat. Palvelualat muodostavat kuitenkin ryhmänä selvän poikkeuksen. Viidellä palvelualalla seitsemästä seudun kertoimet ovat hiukan muuta Suomea suurempia, kun ne kaikilla aineellisen tuotannon aloilla ovat pienempiä. Myös tämä kuvaa osaltaan palvelualojen suurta merkitystä Helsingin seudun talouselämän toiminnassa.

Alueiden välisiä välituotepanostarpeita mitattiin tutkimuksessa useilla eri tavoilla. Seuraavassa taulukossa lähdettiin siitä, että kunkin elinkeinon tuotteiden kysyntä kasvaa tasaisesti yhden prosentin nopeudella. Tämän perusteella laskettiin sitten toiseen alueeseen kohdistuneen panostarpeen arvo.

Taulukko 4. Helsingin seudun ja muun Suomen panostarpeet toiselta alueelta, Mmk vuoden 1980 hinnoin

	1980	1970
Helsingin seudun panostarve muusta Suomesta	125	78
Muun Suomen panostarve Helsingin seudulta	166	124

Muu Suomi tarvitsee enemmän panoksia Helsingin seudulta kuin seutu muusta Suomesta. Ero on molempina vuosina melko selvä. Tulosta voidaan pitää ehkä jonkin verran yllättävänä, mutta toisaalta on muistettava seudun valtakunnallinen merkitys erityisesti palvelujen tuottajana ja viejänä. Vuoden 1980 lukujen korkeampi taso vuoteen 1970 nähden johtuu pääosin taloudellisesta kasvusta. Eri-tyisesti Helsingin seudun tarve muun Suomen maa- ja metsätalous-tuotteisiin on huomattava. Tämä heijastaa seudun elintarviketeol-lisuuden riippuvuutta maataloustuotteiden tuonnista muualta maasta. Toisaalta seudun toimialoista graafisella teollisuudella ja liike-elä-mää palvelevalla toiminnalla on panosten toimittajina suhteellisesti vahvimmat kytkennät muuhun Suomeen. Molemmat kuuluvat aloi-hin, joihin Helsingin seutu on voimakkaimmin erikoistunut.

Taulukko 5. Alueiden välisestä panostarpeesta Helsingin seudulle ja muuhun Suomeen syntyvät tuotantovaikutukset, Mmk vuoden 1980 hinnoin

	1980	1970
Helsingin seudun muusta Suomesta saama tuotantovaikutus	135	101
Muun Suomen Helsingin seudusta saama tuotantovaikutus	165	105

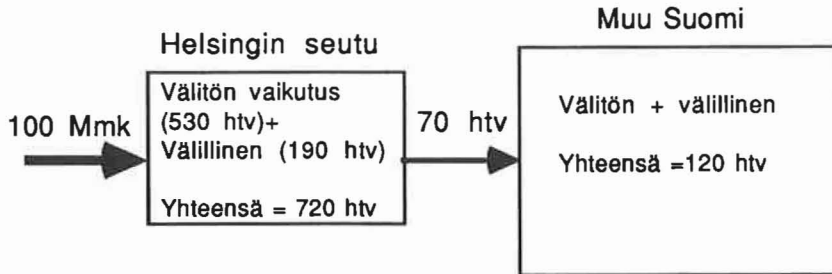
Taulukossa 5 on lähtökohtana edelleen prosentin suuruinen tasai-nen kysyntäkasvu. Tulkinta on seuraava. Kun seudun tuottamia tuot-teita kysytään, toimittaa muu Suomi osan välituotepanoksista. Tämä

saa muussa Suomessa aikaan kokonaistuotannon kasvun, joka vuonna 1980 oli suuruudeltaan kaikkiaan 165 Mmk. Muun Suomen saama tuotantohyöty on suurempi kuin seudun saama. Tulos on näennäisesti ristiriidassa edellisen taulukon kanssa, jossa havaittiin, että muu Suomi tarvitsee enemmän panoksia seudulta kuin seutu muusta Suomesta. Tuloksen kääntymisen selittyy kuitenkin paljolti muun Suomen suuremmilla sisäisillä kerrannaisvaikutuksilla. Nämä antavat sille mahdollisuuden kasvattaa omaa tuotantoaan enemmän tietyn suuruisesta panostoituksesta lähtien kuin mikä Helsingin seudulla on laita. Sisäisten markkinoiden koko asettaa siten muun Suomen seutua edullisempaan asemaan kerroinmielessä. On kuitenkin muistettava, että muualla maassa nämä kerroinvaikutukset hajaantuvat paljon suuremmalle alueelle.

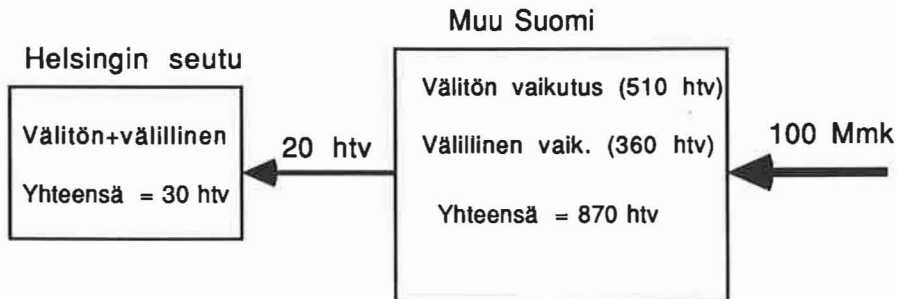
224. Työllisyysvaikutusten välittyminen Helsingin seudun ja muun Suomen välillä

Seuraavassa kuviossa on lähtökohtana 100 Mmk suuruinen kysyntä, joka kohdistuu jomman kumman alueen tuotteisiin. Kysyntä voi olla luonteeltaan vienti-, kulutus- tai investointikysyntää. Tästä impulsista syntyvät välittömät ja välilliset vaikutukset työllisyyteen kahden alueen mallissa voidaan laskea. Tällaisessa tarkastelussa tulevat esille alueiden sisäiset rakenneominaisuudet sekä alueiden välillä vallitsevien kytkentöjen luonne. Alueelliselle rakenteelle on usein ominaista erityisesti keskinäisten kytkentöjen epäsymmetrisyys. Monipuolisemman alueen sisäiset kerrannaisvaikutukset ovat vahvemmat, mutta sen lisäksi se myös "vuotaa" vähemmän kysyntää toisille alueille, joiden kannalta tämä kysyntävuoto olisi kerrannaisprosessin käyttövoimaa.

a) Kysyntä kohdistuu Helsingin seudun tuotteisiin:

b) Kysyntä kohdistuu muun Suomen tuotteisiin:

Kuvio 7. Työllisyysvaikutukset Helsingin seudulla, muussa Suomessa sekä alueiden välillä vuonna 1980, henkilötyövuotta

Voidaan ajatella, että yllä oleva laskelma kuvaa tietyn suuruisen taloudellisen toiminnan alueelle sijoittamisen vaikutuksia, kun tuotetut tavarat tai palvelut myydään. Koska alueet ovat eri kokoisia, on luonnollista, että vaikutukset eroavat määrällisesti toisistaan. Muu Suomi saa seutua suuremman työllisyysvaikutuksen kysynnän muutoksesta. Lisäksi sisäiset kerrannaisvaikutukset kasvattavat muun Suomen saamaa työllisyysshyötyä enemmän. Tämä johtuu siis alueen laajemmista sisäisistä markkinoista. Helsingin seudun monipuolisuus näkyy siinä, että vaikka se on paljon pienempi talousalue kuin muu Suomi, se synnyttää lähes yhtä suuret kerrannaisvaikutukset. Kokonaisvaikutus valtakunnalliseen työllisyyteen on kuitenkin kummassakin tapauksessa samaa suuruusluokkaa (seudun kysynnästä $720+120=840$ ja muun Suomen kysynnästä $870+30=900$ työvuotta).

Saatu tulos johtuu ennen muuta taustalla olevan kysynnän määrittelystä. Jos lähtökohtana olisi vaihtoehtoisesti tasaisen kasvun oletus molemmilla alueilla, olisi seutuun kohdistuva kysyntä selvästi pienempi kuin muuhun Suomeen kohdistuva. Silloin myös väli-tuoteostoista välittyvät hyödyt jakautuisivat tasaisemmin.

Työllisyysvaikutukset ja niiden välittyminen vaihtelevat varsin paljon sen mukaan, mihin elinkeinon kohdistuva kysyntä ne on aiheuttanut. Alueiden sisäiset työllisyysvaikutukset ovat suuria kysynnän kohdistuessa mm. tukku- ja vähittäiskauppaan, ravitsemis- ja majoitustoimintaan, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin palveluihin sekä maa- ja metsätalouteen. Useimmilla aloilla ja varsinkin elintarviketeollisuudessa muun Suomen sisäinen työllistävyys on selvästi seutua suurempi. Lähinnä kemian teollisuudessa ja kulkuneuvo-teollisuudessa tilanne on päinvastainen.

Muu Suomi saa seudulta suurimman työllisyyshyödyn kysynnän kohdistuessa seudun elintarviketeollisuuteen tai puu- ja paperiteollisuuteen. Tämä osoittaa, että nämä toimialat ovat heikosti edustettuina Helsingin seudulla ja niiden panostarjonta on peräisin muualta maasta. Myös useimmilta muilta teollisuuden aloilta, talonrakentamisesta sekä ravitsemis- ja majoitustoiminnasta välittyy melko suuri työllisyysvaikutus. Palveluiden osalta vaikutukset ovat vähäiset.

Edelliseen verrattuna välittyy muun Suomen eri aloilta Helsingin seutuun vain vähän työllisyyttä. Mm. muun Suomen graafinen teollisuus ja liike-elämää palveleva toiminta panevat kuitenkin jossain määrin alulle tällaisia leviämisaikutuksia. Näiden alojen painopiste on valtakunnallisesti Helsingin seudulla.

Lopuksi esitellään laskelmia 1970-luvun kasvun taustatekijöistä painottaen kasvun välittymistä seudun ja muun Suomen välillä. Tässä halutaan tietää, kuinka suuri osa kasvusta on peräisin toiseen alueeseen kohdistuneesta kysynnästä, sekä miten kysynnän kehityspiirteet ovat vaikuttaneet tähän.

Taulukko 6. Helsingin seudun ja muun Suomen tuotantokasvun jakautuminen kysyntäalueen mukaan

Kysynnän kohdistuessa	Tuotannon kasvu			
	Helsingin seudulla Mmk, 1980 hinnoin	Muussa Suomessa Mmk, 1980 hinnoin	Helsingin seudulla, %	Muussa Suomessa, %
Helsingin seudun tuotantoon	16 230	5 265	86,9	6,3
Muun Suomen tuotantoon	2 455	78 870	13,1	93,7
Yhteensä	18 685	84 135	100,0	100,0

Helsingin seutu on saanut tuotantokasvustaan suuremman suhteellisen osuuden toiselta alueelta kuin muu Suomi. Kuitenkin markkämääräisesti muun Suomen seudulta saama kasvu on suurempi. Taulukkoa voidaan tarkastella myös rivisuunnassa. Tuotannosta, joka on peräisin muun Suomen tuotteisiin kohdistuneesta kysynnästä (2455+78870), vain 3 % (2455) on päätenyt seudulle. Muun Suomen osuus seudun kysynnän aiheuttamasta tuotannosta on sen sijaan lähes neljännes.

Kysyntäerittäin suurin ero alueiden välillä on muun Suomen kasvun perustuminen paljolti ulkomaan vientiin, jonka merkitys Helsingin seudulle on jonkin verran vähäisempi. Näin on ollut siitä huolimatta, että Helsingin seudun ulkomaan viennin kasvu oli alueen talouden 1970-luvun keskeinen kehityspiirre. Viennin vuoden 1970 lähtötaso oli nimittäin seudulla alhainen. Uudenmaan sekä pääkaupunkiseudun osuus maan teollisuustuotteiden viennistä kasvoi 1980-luvun alussa mutta kääntyi laskuun vuosina 1984-87.²⁹ Tähän vaikuttavat mm. viennin rakenne-erot. Erityisesti paperiteollisuuden suhteen Uusimaa ja muu Suomi poikkeavat vahvasti.

Myös kotimaan vientikysyntä on tukenut muun Suomen kasvua, toisin kuin seudulla. Helsingin seudun talouskasvu on suurelta osin johdettavissa alueen sisäisestä yksityisestä kulutuksesta. On merkille pantavaa, että kolme viidesosaa seudun kasvusta liittyy alueen omaan tuotantoon kohdistuvaan paikalliseen kulutus- ja investointikysyntään. Tässä käytetyn yksinkertaisen laskentamenetelmän puitteissa tulos puhuu alueen sisäisten kasvumahdollisuuksien

²⁹ Uudenmaan lääninhallitus (1990), liitetaulukko 10.

olemassaolon puolesta. Helsingin seutu on rakenteellisesti vahva talous, koska se on vakaaseen palvelusektoriin erikoistunut ja suhteellisen omavarainen. Se menestyy jokseenkin väistämättä, jos koko talous menestyy, mutta se tulee melko hyvin toimeen vaikka maassa menisi heikostikin. Helsingin seutu on kuitenkin niin avoin aluetalous, että se "vuotaa" panoskysynnän seurauksena työllisyysvaikutuksia muualle maahan enemmän kuin muu Suomi Helsingin seudulle. Keskusseudun palveluperusteinen kasvu on keskusmuodostumaan sidottua, mutta onneksi keskuksella on luontaisia leviämisaikutuksia. Kysynnän alueellinen rakenne on sellainen, ettei keskusseudun kysyntää voi kovin merkittävässä määrin tyydyttää muualla tapahtuvalla tuotannolla. Työpaikkojen siirtyminen pois pääkaupunkiseudulta on toki mahdollista monissakin tapauksissa, mutta tulevaisuudessakin säilyy alueellisesti sidotun tuotannon työvoiman kysyntä pääkaupunkiseudulla vahvana. Viime vuosien talouskasvu, joka perustui koko maassa paljolti kotimaisen kulutuksen ja investointikysynnän nopeaan kasvuun, on merkinnyt Uudellemaalle suostuisaa tilannetta. Vaihtotaseen tasapainottamiseksi tarvittava kotimaisen kysynnän hillintä on vastaavasti epäsuotavaa tällaisen alueen - kuten koko talouskasvun - kannalta.

23. Uudenmaan luonne kansainvälisten yhteyksien kannalta

Toiminnallisten verkostorakenteiden tärkeä puoli on yhteydet ulkomaille. Tuotannollisten rakenteiden kannalta Uusimaa näyttää olevan keskimääräistä vähemmän vientivetoisen alue. Se on mieluummin tuonnin avainalue. Sen rooliin kuuluu olla kansainvälisten yhteyksien välittäjä. Tuonti ja tuontia korvaavat toiminnat ovatkin erään näkemyksen mukaan yleensäkin kaupunkitalouden perusluonnetta.³⁰ Perinteisen viennin varassa kehittyneet alueet ovat viennistä riippuvia, mutta niillä ei ole monipuolisia kansainvälisiä yhteyksiä. Pääkaupunkiseutu ei ole välittömästä viennistä kovin vahvasti riippuva, mutta sillä on moninaisia kansainvälisiä sidoksia.

Suomen aluerakennetta koskevassa keskustelussa on korostettu pääkaupunkiseudun merkitystä kansainvälisten yhteyksien solmu-kohtana. Samoin on vaadittu yhteyksien kehittämistä myös suoraan muilta paikkakunnilta. Kansainvälisen lentoliikenteen kehittämistä muuallekin kuin Vantaalle voidaan pitää hyvänä esimerkkinä tästä. Kotimaisten ja ulkomaisten lentoreittien verkoston kuva on yksi pelkistetty havainnollistus verkostosuhteiden luonteesta. Se kuitenkin

³⁰ Ks. Jacobs (1984).

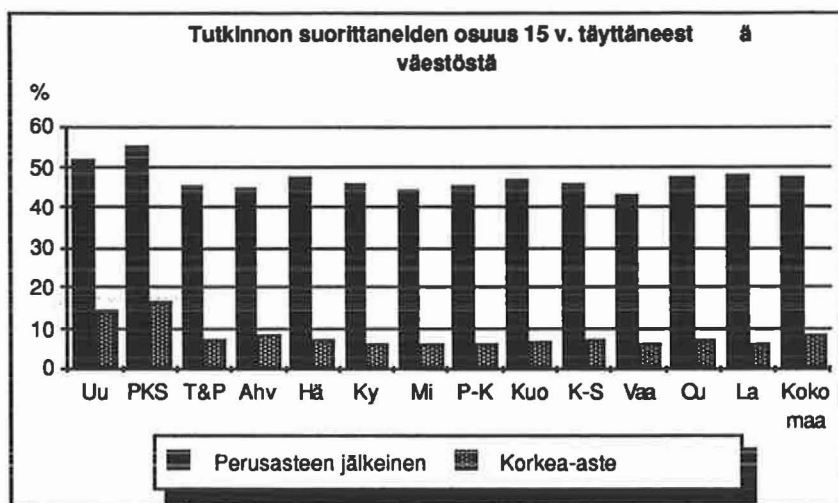
kin korostaa Helsingin seudun solmukohtaluonnetta ehkä liikaakin. Onhan meillä kuitenkin muita toimintoja, joihin osallistutaan maan eri puolilta suoraan. Pääkaupunkiseudun kautta toimivien yhteyksien tiheys ja vahvuus on joka tapauksessa ylivoimainen. Tätä seikkaa ei voi ohittaa ja sitä on syytä käyttää hyväksi. Euroopan integraation edetessä vaikutukset välittyvät tällaisten yhteysverkostojen kautta.

Innovaatiot syntyvät ja leviävät verkostorakenteessa. Tietty määrä hierarkkista keskittymistä on tarpeen. Ns. innovaatiokompleksien muodostuminen todistaa tätä. Niiden tehokkaan toiminnan ehdot voivat kuitenkin vaihdella.³¹ Tämä tulee ottaa huomioon teknologiapolitiikassa. Menestyvän uudistumisen kannalta näyttää kuitenkin keskeiseltä alueen *sisäinen synergia* sekä ulkoisten *yhteyksien toimivuus*. Tältä kannalta kansainvälistymiseen liittyvät seikat korostuvat ja ne merkitsevät väistämättä Uudenmaan välittävän aseman korostumista. Tämä ei toki merkitse sitä, että maan muut alueet osallistuisivat kansainväliseen toimintaan vain Helsingin kautta. Suomelle on päinvastoin ominaista riittävä homogeenisuus ja tiedon taso uuden tiedon omaksumiseen ja soveltamiseen koko taloudessa. Olemme menestyneet taitavina soveltajina, mutta siinäkin asiat edistyvät aina jossain määrin hierarkisesti. Näin toiminta kanavoituu ja tiivistyy aluekeskuksien kautta. Integraation edetessä jokaisen alueen täytyy entistä oma-aloitteisemmin huolehtia kansainvälistymisestään

24. Uusimaa tietotuotannon alueena

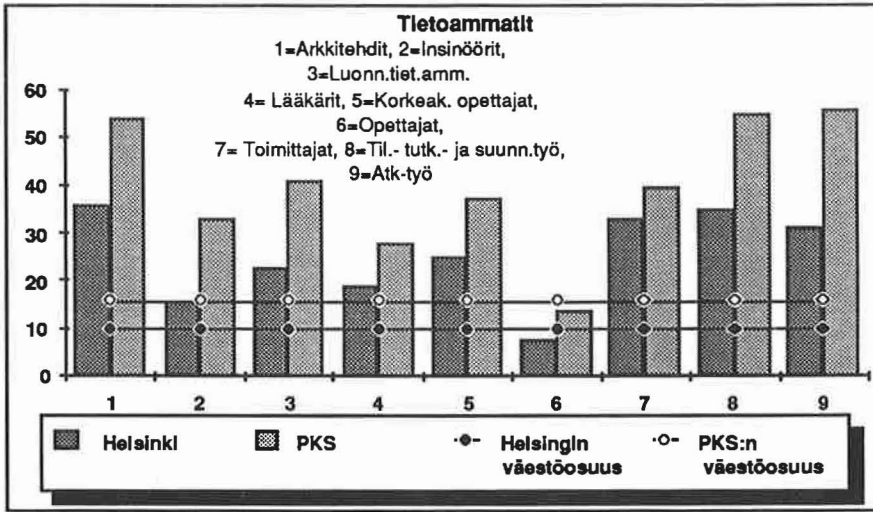
Vaikka Suomen koulutusjärjestelmää voidaan pitää alueellisesti melko hajautettuna, on yhteiskunnan alueellinen rakenne kuitenkin koulutuksen ja tutkimuksen osalta aina hierarkinen ja alueellisesti keskittynyt. Väestön koulutusrakenne poikkeaa huomattavasti eri alueilla. Tästä saamme käsityksen seuraavista kuvioista.

³¹ Ks. esim. Stöhr (1986).

Kuvio 8. Väestön koulutusrakenne lääneittäin 1987
Lähde: Koulutus ja tutkimus 1989:14 (SVT)

Uusimaa ja pääkaupunkiseutu poikkeavat sekä yleensä perusasteen jälkeisten tutkintojen että korkeakoulututkintojen suhteellisessa tiheydessä muusta maasta. Muitten läänien erot ovat melko pieniä ja osin yllättävän suuntaisia. Lapin lääni sijoittuu tutkinnon suorittaneiden osuudessa Uudenmaan jälkeen toiseksi. Väestön ikä- ja ammattirakenteiden vaihtelu selittää näitä eroja. Korkeakoulututkinnon suorittaneen väestön osaltakin Uusimaa ja pääkaupunkiseutu nousevat omalle tasolleen. Muiden läänien eroissa näkyy korkeakoulujen sijoittuminen sekä alueiden luonne-erot. Suurien kaupunkikeskusten kuvaan on liitetty niiden kyky luoda innovaatioita ja toimia innovaatioiden välittäjinä. Pääkaupungin ja sen ympäristön roolia on tässä mielessä korostettu meilläkin. Kuvio 9 osoittaa tietoammattien keskittyneisyyttä pääkaupunkiseudulle.

Kuvio 9. Tietoammatin keskittyneisyys Helsinkiin ja pääkaupunkiseudulle

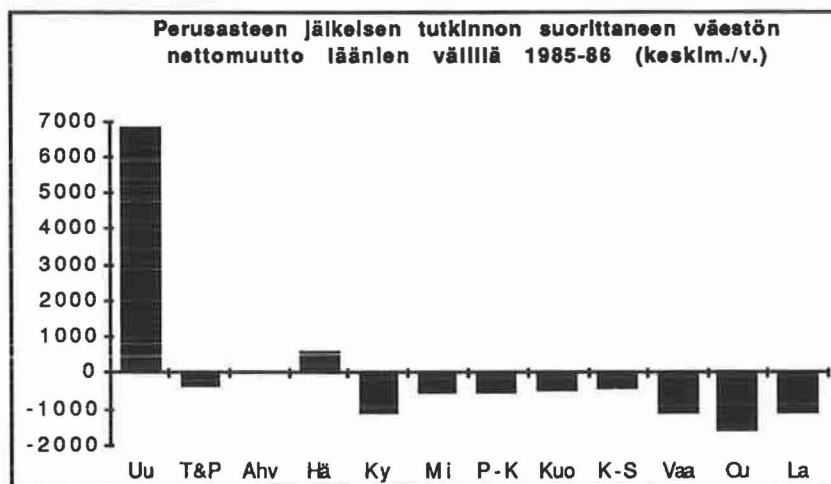
Lähde: Lehtosaarni (1988)

Molemmilla alueilla tietoammatit ylittävät alueiden väestöosuudet (Helsinki: 10 % ja pääkaupunkiseutu: 16 %) muissa ryhmissä paitsi opettajien kohdalla. Tämän luontoinen keskittyneisyys on sinänsä luonnollista. Missä määrin se merkitsee kansantaloudellisesti haittaa tai hyötyä, ei ole suoraan pääteltävissä. On olemassa hyvin vahvoja käsityksiä keskittymisen hyödyistä luovuutta ja innovaatiokykyä ajatellen. Toisaalta kaikki korkean teknologian tuotantokaan ei näytä vaativan keskittymistä.³² Suomen osalta yleistä keskittymisen astetta on pidetty korkeana. Noin 16 %:n väestöosuus pääkaupunkiseudulla ei ole suhteellisesti eikä absoluuttisesti tavaton ilmiö. Innovaatioiden tuotannon ja niiden diffuusion kannalta tämän asteista keskittymää ei voine pitää ainakaan haitallisena. Täytynee mieluummin todeta, että Suomessa tutkimus- ja koulutustoiminta on hajautettu melko pitkälle, mutta taloudellisen ja muun toiminnan painottuminen Etelä-Suomeen ja Uudellemaalle johtaa väistämättä myös koulutetun väestön keskittymiseen sinne. Koulutusjärjestelmän hajautuneisuutta kuvaa osaltaan se, että muista lääneistä muuttaa koulututettua väkeä Uudellemaalle.

Muuttoliike vahvistaa koulutusrakenteen keskittymistä. Perustut-

³² Ks. esim. Oakay, R. P. - Cooper, S. Y. (1988).

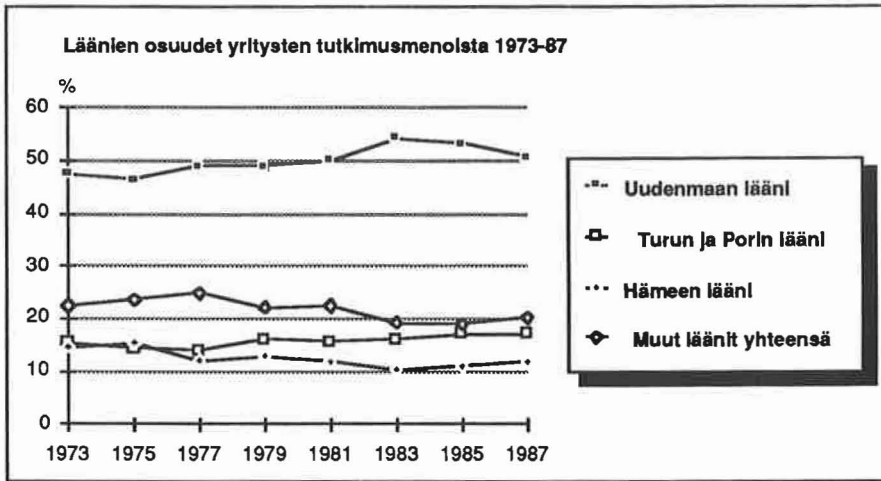
kinnon jälkeisen tutkinnon suorittaneiden nettomuutto läänien välillä osoittaa selvästi muuttovirran valikoivaa luonnetta.

Kuvio 10. Koulutettujen muuttotase lääneittäin
Lähde: Koulutus ja tutkimus 1989:14 (SVT)

Juuri sen takia, että koulutusjärjestelmämme on alueellisesti varsin kattava, ovat Uudellemaalle muuttavat tyypillisesti jo suorittaneet tutkinnon. Koulutus sinänsä mieluumminkin vahvistaa alueellista liikkuvutta kuin estää sitä. Hajautetun koulutuslaitoksen alueellinen merkitys on paljolti siinä, että eri puolilla maata on tarjolla mahdollisuuksia päästä perusvaiheen jälkeisiin opintoihin mukaan.

Taloudellisen toiminnan keskittyminen johtaa osaltaan siihen, että yritysten tutkimus- ja kehittämistoiminta keskittyy samalla vielä vahvemmin, koska se on pääkonttorihakuista toimintaa. Yritysten T&K -menot ovat keskittyneet Uudellemaalle melko vahvasti kuten kuviosta 11. voimme havaita.

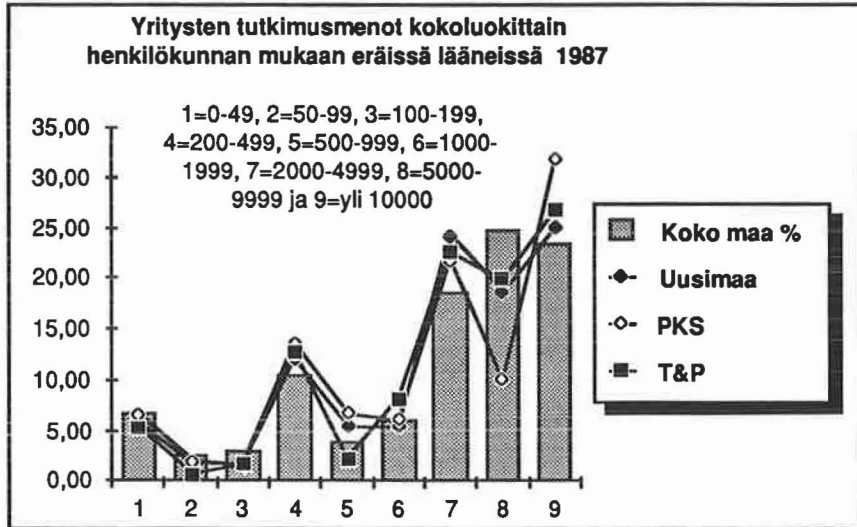

Kuvio 11. Yritysten tutkimus- ja kehitystoiminta eräissä lääneissä 1973-87

Lähde: Koulutus ja tutkimus (SVT)

On kiinnostavaa havaita, että Uudenmaan osuus on päättänyt viime vuosikymmenen puolivälissä tasaisen nousunsa ja kääntynyt lievään laskuun. Viime vuosille on ollut kuitenkin ominaista tutkimusmenojen nopean kasvun hidastuminen koko maassa. Uudenmaan osuuden lasku ei ole siis johtunut niinkään muiden alueiden kasvun kiihtymisestä vaan siitä, että Uudellamaalla kasvun hidastuminen on ollut hiukan nopeampaa kuin muualla maassa.

Kuviosta 12 käy ilmi yritysten tutkimusmenojen kokoluokittainen jakautuma eräissä lääneissä.

Kuvio 12. Tutkimusmenojen kokoluokittainen jakautuma eräillä alueilla

Lähde: Koulutus ja tutkimus (SVT)

Uudenmaan ja pääkaupunkiseudun yritysten tutkimusmenot jakautuvat kokoluokkien mukaan melko lailla maan keskiarvon tapaan. Jonkin verran vahvemmin edustettuina ovat nimenomaan keskivälin kokoluokat. Niissä lääneissä, joissa tutkimuspanostuksen osuus on pieni, se onkin paljon suomalaisittain katsottuna suuryritysten varassa. Uudenmaan läänissä yritys rakenne on monipuolisempi ja tutkimusintensivisyys keskimäärin vahvempi.

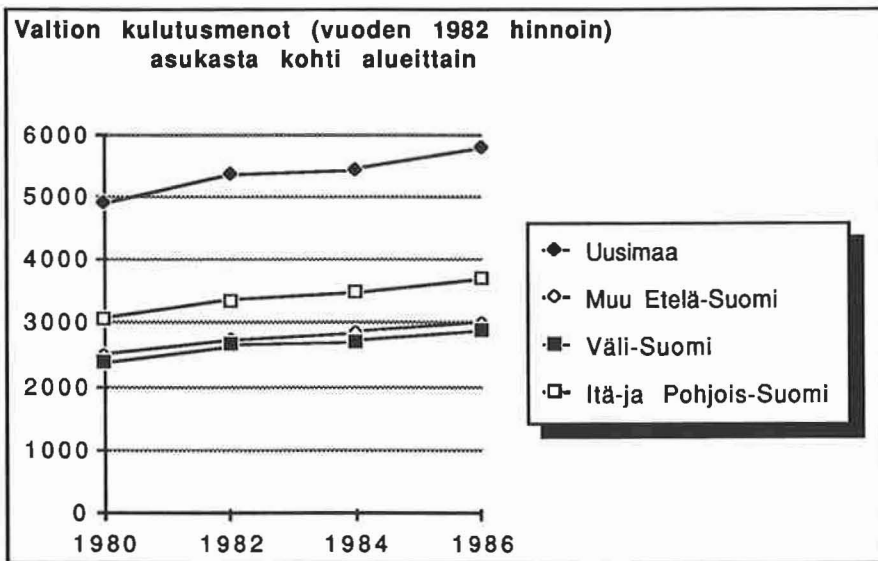
Julkisen sektorin piirissä suoritettavan T&K -toiminnan osuus koko maassa on vajaat 40 % eli yritysten osuus on yli 60 %. Julkisen sektorin osuudesta noin puolet kuuluu korkeakouluille ja puolet muulle tutkimustoiminnalle. Korkeakoulujen osalta alueellinen jakautuma on jonkin verran tasaisempi kuin yritys sektorissa. Julkisen vallan muu kuin korkeakouluissa tehtävä tutkimustoiminta on kuitenkin vielä vahvemmin Uudellemaalle ja pääkaupunkiseudulle painottunut. Vuonna 1987 oli Uudenmaan osuus kaikista tutkimustoiminnan menoista 52.4 % ja pääkaupunkiseudun osuus 45.4 %.³³

³³ Ks. Tutkimus- ja kehittämistoiminta 1987 (SVT).

Nykyaikainen yritystoiminnan verkostorakenne muodostaa innovaatioiden kehittymisen ja leviämisen kannalta suotuisan ympäristön. Yhteyksien olemassaolo takaa uuden teknologian nopean diffuusion. Tässä mielessä pääkaupunkiseudun kaltainen tihentymä on tarpeellinen ja vastaavanlaisten — vaikkei yhtä suurien — muodostumisen synnyn edistäminen on muiden alueiden kehittämisstrategioissa paikallaan. Tuottajapalvelusten ja alihankintajärjestelmien kehittäminen sopii hyvin myös Uudenmaan alueellisen kehittämisstrategian kuvaan.

25. Uudenmaan asema valtiontaloudessa

Uuttamaata luonnehtii pääkaupunkiseudun takia keskeinen asema julkisen sektorin taloudessa. Tämän takia on kiinnostavaa katsoa, kuinka verojen ja julkisten menojen määrä vaihtelee maan eri alueilla. Seuraavissa kuviossa valtion menot sekä verot on suhteutettu asukaslukuun.³⁴

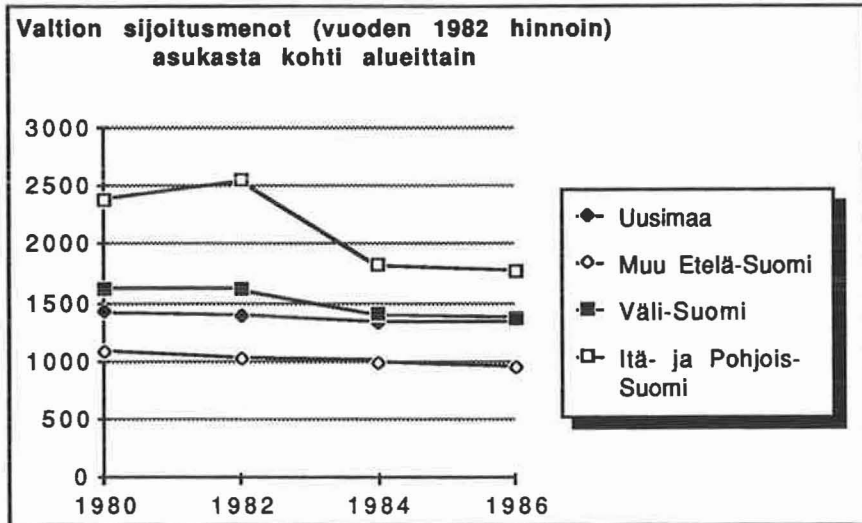
Kuvio 13. Valtion kulutusmenot asukasta kohti kiintein hinnoin

Kulutusmenojen osalta näkyy selvä ylisuhteisuus Uudellamaalla. Kulutusmenoista on valtaosa palkkoja. Valtion palkka- ja muut kulu-

³⁴ Kuvioiden lähteenä ovat olleet Julkinen talous 1988:1 ja 1988:3 (SVT).

tusmenot ovat painottuneet Uudellemaalle. Tässä siis näkyy pääkaupunkialueen erityisluonne. Valtion ylläpitämän palvelutuotannon osuudet eri alueilla vaihtelevat. Sitä puolta ei näy näissä tarkaste- luissa.

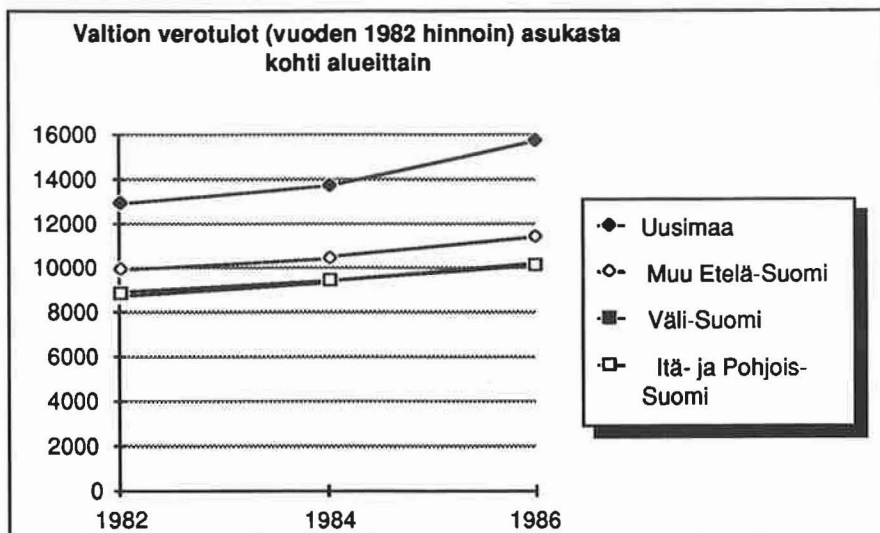
Sijoitusmenojen osalta Uusimaa on asukasta kohti laskettujen me- nojen suhteen kehitysalueita alemmalla tasolla.

Kuvio 14. Valtion sijoitusmenot asukasta kohti kiintein hinnoin

Sijoitusmenojen osalta näkyy, kuinka harvaanasutuilla seuduilla julkiset investoinnit per capita ovat kalliita. Tässä on eräs esimerkki Suomelle tyypillisestä tilanteesta. Infrastruktuuriin nähden asukasmäärä on paljon pienempi muualla maassa kuin Etelä-Suomessa. Julkisen sektorin palvelukapasiteetin kohdalla näkyvä ilmiö toistuu myös yksityisellä sektorilla. Ilmeisesti vaikkapa pankkien investoinnit konttoriverkostoon ovat asiakasta kohti muualla Suomessa suuremmat kuin Helsingin seudulla. Väestön määrä on meillä tunnetusti pieni suhteessa pinta-alaan ja se jakaantuu epätasaisesti eri alueille

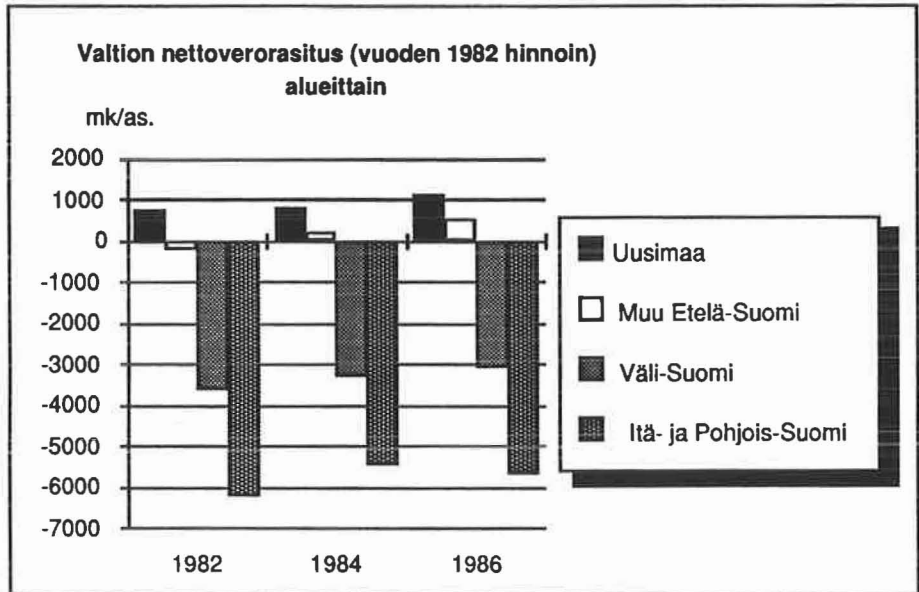
Seuraavaksi tarkastellaan valtion verokertymää asukasta kohti eri alueille.

Kuvio 15. Valtion verotulot asukasta kohti kiintein hinnoin

Uudenmaan muita alueita korkeampi verotus johtuu luonnollisesti korkeammasta keskimääräisestä tulotasosta. Siihen vaikuttavat taas monet väestö- ja elinkeinorakenteelliset seikat eivätkä yksin tulotason suoranaisesti liittyvät tekijät. Valtion verotus ei toki vaihtelee alueittain vaan veroperustan mukaan. Väli-Suomen verot valtion osalta asukasta kohti ovat Itä- ja Pohjois-Suomen kanssa samalla tasolla. Kunnallisverotuksen alueellinen vaihtelu ei näy kuviosta, mutta tiedämme, että äyrin hinta on kehitysalueilla selvästi korkeampi kuin pääkaupunkiseudulla.

Valtion alueelta keräämien tulojen ja siellä käytettyjen menojen erotuksen perusteella laskettu "nettoverorasitus" on esitetty seuraavassa kuviossa. Kaikkia menoja ja tuloja ei voi luotettavasti alueellistaa. Muutoinkin tällainen laskelma on vain yksi näkökulma aluerakenteen tarkasteluun. Havaitsemme, että Uusimaa on korkeamman tulotasonsa ja tehokkaamman infrastruktuurinsa vuoksi "nettomaksaja".

Kuvio 16. Valtion tulojen ja menojen erotus asukasta kohti kiintein hinnoin

Tässä ei kuitenkaan tule huomioiduksi sitä, että Uusimaa saa pääkaupunkiroominsa takia merkittävän "vientipohjan" palvelutuotannolleen muulta maalta. Siksi edellä esitetystä ei pidä vetää sitä johtopäätöstä, että Uusimaa "elättää" muuta Suomea. Se kyllä luo sellaista "ylijäämää" tehokkuudellaan, jota talous kokonaisuudessaan tarvitsee.

26. Uudenmaan sisäinen aluerakenne

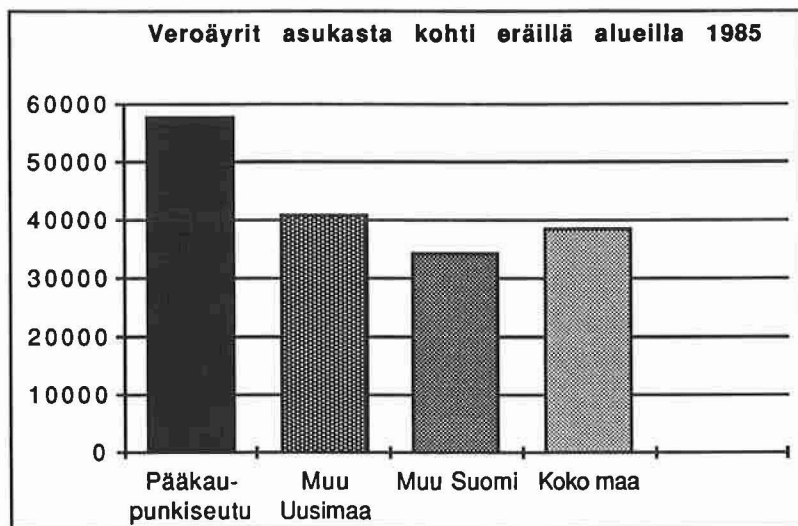
Uusimaa samaistetaan usein pääkaupunkiseudun kanssa. Vaikka se onkin leimaa-antava tekijä, on läänin sisäinen rakenne varsin monivahainen. Kuntien väliset erot ovat niin laajat, että Uusimaa sisältää monella mitalla mitattuna yhtä suuren vaihtelun kuin maa kokonaisuudessaan.

Läänin sisäistä rakennetta kuvaava melko tuore selvitys ryhmitteli läänin kunnat neljään osajoukkoon (väestöosuudet vuonna 1985 suluissa)³⁵: 1) maa- ja metsätalousvaltainen (2.6 %), 2) teollisuus-

³⁵ Uudenmaan maakuntaliitto (1988).

valtainen (14.7 %), 3) palveluvaltainen kuntaryhmä (15.8 %) ja 4) pääkaupunkiseutu (66.9 %). Varsinkin kaksi keskimmäistä ryhmää sisältävät hyvin erilaisia kuntia.

Seuraavassa esitetään asukasta kohti laskettujen veroäyrien perusteella tuloerotietoja Uudenmaan ja muun Suomen väliltä. Asukasta kohti laskettuihin tulotasoeroihin sisältyy monia tekijöitä, mutta ne kuvaavat karkeasti alue-eroja.

Kuvio 17. Veroäyrit asukasta kohti eräillä alueilla

Lähde: Uudenmaan maakuntaliitto (1988)

Tässä bruttotulotilastossa pääkaupunkiseudun ulkopuolinen Uusimaa ei poikkea kovin rajusti maan muista osista. Muu Suomi jää 17 % muun Uudenmaan tasosta mutta peräti 41 % pääkaupunkiseudun tasosta.

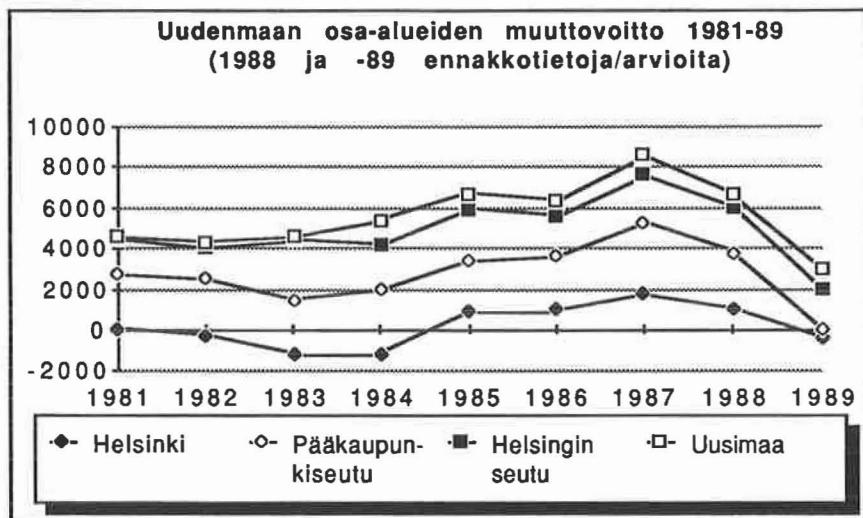
Samalla tavalla voidaan verotustietojen valossa kuvata läänin kuntaryhmien välisiä eroja. Maatalousvaltaisen kuntaryhmän verotulot asukasta kohti olivat noin 35 % alemmat kuin pääkaupunkiseudun kuntien. Teollisuus- ja palveluvaltaisessa ryhmässä verotulokertymä oli noin 25 % pääkaupunkiseutua alempi.³⁶ Suurimmat yksittäisten kuntien väliset erot Uudellamaalla olivat noin 45 %. Vastaavasti

³⁶ Ks. Uudenmaan maakuntaliitto (1988), s. 39.

Pohjois-Karjalan läänin äyrimäärä asukasta kohti oli vuonna 1985 runsaat 40 % alempi kuin Uudenmaan.

Edellä esitetty kuvaus erilaisista kuntaryhmistä ei suoraan sisällä mitään toiminnallista ja kehitykseen liittyvää. Myös siltä kannalta Uttamaata voidaan luonnehtia monella tavalla monivivahteiseksi alueeksi, mutta pääkaupungin merkitystä on syytä korostaa. Keskkukseen liittyy keskittäviä supistusvaikutuksia sekä ympäristöön säteileviä leviämisaikutuksia. Viime aikojen muuttoliike on osoittanut kiinnostavia piirteitä myös läänin sisäisen rakenteen kannalta. Pääkaupunkiseudun leviämisaikutukset ulottuvat yhä kauemmas. Tämä tulee olemaan jatkossakin merkittävä piirre.

Menneen vuosikymmenen muuttovoittoa kuvataan seuraavassa läänin osa-alueittain.

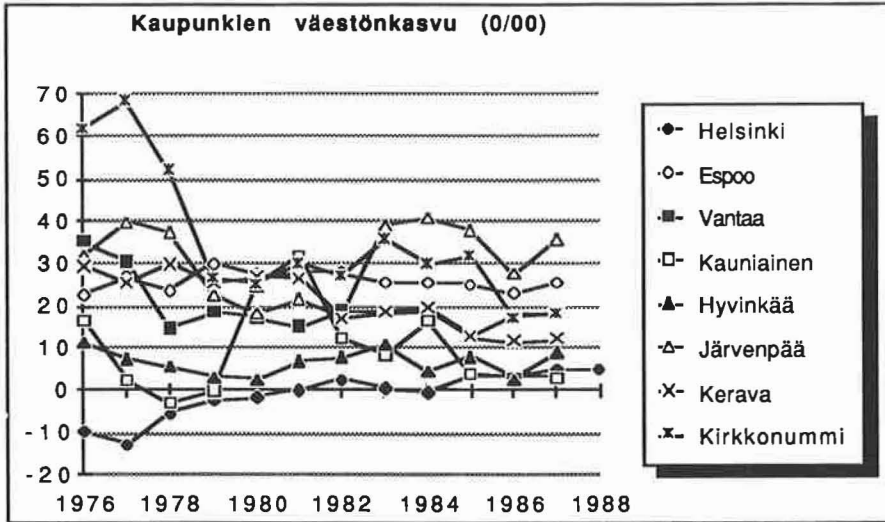

Kuvio 18. Muuttovoitto osa-alueittain Uudellamaalla

Muuttovoiton kasvu viime vuosikymmenellä kosketti näitä osa-alueita jokseenkin tasavahvasti. Kuntakohtainen tarkastelu pitemmältä ajanjaksolta osoittaa, että väkilukuaan ovat nopeimmin aina kasvattaneet pienehköt kehysalueen kaupungit. Kaupungit ovat kehysalueen laajentumisen myötä tulleet Helsingin kasvuimuun mukaan. Espoo ja Vantaa kasvoivat suorastaan huimasti jo 1950-luvulla.³⁷

³⁷ Ks. Kapanen-Grönfors (1990).

Seuraava kuvio kertoo viime vuosikymmenen kasvun olleen nopeata mm. Kirkkonummella ja Järvenpäässä.

Kuvio 19. Eräiden kuntien väkiluvun kasvu (%o/v)

Nyt käynnissä oleva kehitys näyttää johtavan siihen, että pääkaupunkiseudun kuntien kasvu on hidastumassa muuttovoiton supistumisen takia ja yhä kauempana, mutta riittävien kulkuyhteyksien päässä olevat kunnat kasvavat. Tässä mielessä leviämisaikutukset ulottuvat yhä kauemmas samalla kun ydinalueen ruuhkautumisilmiöt vahvistuvat. Tämä on osaltaan läänin sisäistä rakennetta vahvistava ilmiö.

Myös läänin yritystoiminnan uudistumisen ja innovaatiotuotannon osalta sen eri alueet ovat erilaisia. Helsingin seudullakin on ilmeisesti kuitenkin toteutumassa eräänlainen innovaatiokehän muodostuminen ytimen ympärille. Toisaalta kuitenkin pääkaupunkiseudun neljä kuntaa muodostavat hyvin tiiviin kokonaisuuden vaikka ne ovatkin hallinnollisesti erillisiä. Yhä tärkeämmiksi tulevien tuottajapalvelusten osalta tapahtuu samalla tavalla alueellista hajautumista. Sitähän pyritään aluepolitiikalla juuri edistämään. Tässä mielessä läänin sisäinen rakenne kertoo jotakin siitä, mitä koko maassakin on tapahtumassa. Keskittyminen ei ole yksiviivaista ja mekaanista, vaan uusia taloudellisia rakenteita synnyttävää toimintaa, joka luo mahdollisuuksia myös syrjäalueille, muttei takaa niiden asemien

säilymistä. Vahvan ydinalueen teollinen kehitys perustuu teknologiseen uudistumiseen ja kansainvälistymiseen. Se on samalla valtakunnallinen kysymys. Läänin muilla seuduilla on käytettävä samantyyppistä tietoteollisen tuotanto- ja palveluverkoston rakentamisen strategiaa kuin muuallakin maassa nyt tehdään. Alueelliseen erilaistumiseen ja työnjakoon liittyy kuitenkin väistämättä se, etteivät kaikki alueet voi olla samantyyppisiä. Uudenmaan sisäisistä eroista huolimatta läänille on ominaista Suomen mittasuhteissa pienet etäisyydet ja tämän takia sekä tuotannon että erityisesti asutuksen kannalta aivan erilaiset säilymisen mahdollisuudet kuin monilla kehitysalueiden syrjäseuduilla. Tältä kannalta on paikallaan kehittää läänin sisäisiä liikenneyhteyksiä sekä edistää muihinkin toiminnallisiin verkostoihin osallistumisen mahdollisuuksia. Yhteyksien hakeminen sekä pääkaupunkiseudun suuntaan että suoraan ulkomaille on paikallaan. Uudellamaalla on hyvät lähtökohdat joustavan tuotantomuodon mukaisen yritysraakenteen kehitykselle. Myös pääkaupunkiseudun ulkopuolisten alueiden voi odottaa pääsevän mukaan tähän kehitykseen.

3. UUDENMAAN MUUTOSPAINHEET

31. Talouden yleiskehitys Uudenmaan aseman määrääjänä

Susiluodon (1989) panos-tuotosanalyysissä kartoitettiin niitä taloudellisia kasvutrendejä, jotka sisältyvät estimoidun mallin rakenteisiin. Aineistona oli kahden alueen talousmalli, jossa alueina olivat Helsingin seutu ja muu Suomi. Malli sisältää näiden alueiden tuotanto- ja kysyntärakenteen sekä niiden väliset tuotantorippuvuudet. Malli on luonteeltaan staattinen. Siihen ei ole sisällytetty tarjontatekijöistä johtuvia kasvun rajoituksia, kuten mahdollisia työvoiman tarjontapullonkauloja, vaan malli perustuu ainoastaan kysyntäsuhteiden analysointiin. Näiden rajoitusten takia tuloksiin tulee suhtautua varovaisesti. Viime aikojen kokemukset viittaavat siihen, että tarjontapuolen ongelmat sävyttävät pääkaupunkiseudun nykyistä sekä tulevaa kehitystä vahvasti.

Tulevaa kehitystä koskevien laskelmien lähtökohtana olivat tutkimuslaitosten julkaisemat arviot kansantalouden keskipitkän ajan kehityksestä, Aineistoja muokaten muodostettiin kolme valtakunnallista kasvuvaihtoehtoa: nopea kasvu (4 % vuodessa), normaali (2,5 %) ja hidas kasvu (0,5 %). Normaalin kasvun oletus vastaa myös ETLA:n uusinta keskipitkän aikavälin kasvuarviota vuosille 1989-1993. Lisäksi tehtiin kaksi vaihtoehtoista oletusta kysyntärakenteen muutoksesta. Oletettiin, että kysyntärakenne-erot Helsingin seudun ja muun Suomen välillä pysyvät joko 1980-luvun alun tasolla tai, että ne supistuvat puoleen silloin vallinneesta. Samoin tehtiin kaksi vaihtoehtoa tuotantotekniikan kehityksestä soveltamalla joko vuoden 1980 tai trendillä vuoteen 1985 vietyä tuotantotekniikkaa. Eri oletuksia yhdistelemällä saatiin 12 kasvuprojektiota.

Keskeinen tulos oli, että yrittäjätoiminnalla on lähivuosina *taipumusta edelleen keskittyä Helsingin seudulle*, ja tämä piirre tulee sitä selvemmin esiin mitä nopeampaa kokonaistaloudellinen kasvu on. Jos kansantuote kasvaa nopeasti (4.5 %), on laskelmien mukaan *seudun vuotuinen kasvuvauhti noin prosentin nopeampi kuin koko maan*. Normaali kansantalouden kasvu (2.5 %) merkitsisi suunnilleen 1970-luvulla toteutuneen alueellisen tuotantokehityksen jatkumista, jolloin alueiden välinen kasvuero olisi noin puoli prosenttia vuodessa. Hitaan kasvun oloissa seutu ei juuri kasvaisi muuta Suomea nopeammin. Kysyntärakenteesta tehdyllä oletuksella ei ollut oleel-

lista merkitystä tulosten kannalta. Tuotantotekniikkaa koskeva oletus vaikutti tuloksiin, mutta selvästi vähemmän kuin kokonaistaloudellinen kasvuvaihtoehto.

Työllisyyden kehitys voitiin arvioida ainoastaan keskimääräisen talouskasvun (2,5 % vuodessa) tapauksissa:

Taulukko 7. Työllisyys Helsingin seudulla ja muussa Suomessa 1992, keskimääräisen kasvun projektioiden mukaan

Oletukset	Helsingin seutu		Muu Suomi	
	Indeksi	Osuus koko maasta, %	Indeksi	Osuus koko maasta, %
Alueittain erilainen kysyntärakenne, v. 1980 tuotantotekniikka	105	23,2	102	76,8
Erilainen kysyntärakenne, v. 1985 tekniikka	105	23,6	100	76,4
Samanlaistuva kysyntärakenne, v. 1980 tekniikka	103	22,8	102	77,2
Samanlaistuva kysyntärakenne, v. 1985 tekniikka	102	23,2	99	76,8
Lähtötilanne 1985	100	22,7	100	77,3

Laskelmien lähtökohtana olleen ETLA:n arvion (Kansantalouden kehitysnäkymät 1985-89) mukaisesti koko maan työllisyys olisi lisääntynyt vain vähän. Työllisyys on kuitenkin viime aikoina nousut vahvasti, mutta sen arvioidaan jatkossa laskevan. Helsingin seudun osuus koko maan työllisyydestä kasvaa eri projektiovaihtoehtojen mukaan jonkin verran, ja keskimäärin noin 45 prosenttia työllisyyden valtakunnallisesta lisäyksestä tulisi Helsingin seudulle. Osuus työllisyydestä pysyisi kuitenkin jatkuvasti seudun arvonlisäysosuutta (n. 26 % vuonna 1992) alhaisempana. On huomattava, että vuoden 1985 väestölaskennan tietoja työllisyydestä sekä sen jälkeen saatuja muita alueellisia työllisyystietoja ei näitä laskelmia tehtäessä ollut vielä käytettävissä.

Vaikka 1980-luvun talouskasvu on ollut keskimäärin aikaisempaa alemmalla tasolla, se on kuitenkin jatkunut poikkeuksellisen pitkään vakaana ja kansainvälisesti vertaillen varsin vahvana. Ydinaluei-

den muuttovoiton supistuminen 1970-luvulla ja sen lisääntyminen päättäneellä vuosikymmenellä on ollut monessa maassa havaittu ilmiö.³⁸ Tämä näyttää merkitsevän sitä, että muuttovoitto riippuisi taloudellisesta kasvusta. Uudenmaan muuttovoiton ja maan BKT:n vuosikasvun välinen suora yhteys ei kuitenkaan ole tilastollisesti kovin vahva. Vuosilta 1970-88 saatiin seuraava lineaarinen regressio:³⁹

$$MV = 3.37 + 1.01\Delta BKT$$

(2.27) (2.96)

Estimointitulokset on ekonometrisesti heikko (selitysaste: 0.34 ja korrelaatio: 0.58; jäännöstermi on positiivisesti autokorreloitunut), mutta suluissa oleva t-testisuureen arvo osoittaa BKT:n kasvun kertoimen olevan tilastollisesti merkitsevä. Tämän mukaan kansantalouden kasvun muutos yhdellä %-yksiköllä muuttaa Uudenmaan muuttovoittoa runsaalla tuhannella hengellä. Mallilla selittämättä jäävä muuttovoitto on kuitenkin 3370 muuttajaa vuodessa. Tämä on sinänsä ekonometrisesti riittämätön kuvaus muuttovoitolle. Sillä on kuitenkin oma mielenkiintonsa, koska talouskasvun väitetään usein selittävän muuttoliikkeen vaihteluja. Koska lähiajat tulevat arvioiden mukaan olemaan Suomessa hidastuvan kasvun aikaa, näyttää nyt siltä, että myös Uudenmaan muuttovoitto tulee rauhoittumaan. Tämä kehitys on jo lähtenyt käyntiin ja sen voi ennakoida jatkuvan. Sekä autonomiset tekijät että aluepolitiikka ovat viemässä kehitystä tähän suuntaan. Vaikka alueellisen keskittymisen mekanismit ovat Suomen taloudessa varsin syvällä, näyttää nyt olevan paikallaan korostaa, että olemme ilmeisesti liioitelleet pääkaupunkiseudun kasvunäkymiä ja lähitulevaisuus voi olla hyvinkin samanlainen kuin 1970-luvun loppu. Pääkaupunkiseudun asuntomarkkinoiden ja palvelutarjonnan ongelmat ovat muuttoaallon vaimenemisesta huolimatta kuitenkin entistä kärjistyneemmät.

³⁸ Ks. Okko (1989b).

³⁹ Näitä regressioita tehtiin useita aikaväliltä 1960-88. Kauden alkupuolen korkea ja vakioinen muuttovoitto viittaa rakenteellisiin tekijöihin. Viime vuosikymmeneltä lähtien kasvuyhteys on selvempi. Selittäjän viivästäminen ei parantanut mallia. Tämä tulos esitetään tässä vain karkeana viitteenä siihen keskusteluun, jonka mukaan pääkaupunkiseudun muuttovoitto riippuu olennaisesti talouskasvun nopeudesta. Alueen oman kokonaistuotannon käyttäminen selittäjänä osoittaisi ehkä lujempaa yhteyttä muuttovoittoon.

32. Tuotantomuodon muutos aluerakenteen muutostekijänä:
verkostojen muodostuminen

Koko viimeaikainen Uudenmaan kasvun kiihtyminen on nähty teknologisen kehityksen väistämättömäksi seuraukseksi. Joskus sen on nähty olevan jopa välttämätön edellytys sille, että Suomi pääsee vauhdikkaasti kohti tietoyhteiskuntaa. Pitkän tähtäyksen arvioita esitettäessä on luonnollisesti syytä pohtia, millä tavalla teknologinen muutos muokkaa maan aluerakennetta. Tästä on viime vuosina esitetty sekä hajautusta että keskitystä merkitseviä ennusteita. Tässä työssä lähestytään asiaa siinä hengessä, että näitä arvioita on leimannut liaksi teknologiasta itsestään johdetut päätelmät. Taloudellis-yhteiskunnalliset valinnat — inhimillinen tekijä — on jäänyt liian vähälle huomiolle. Viimeaikaisimmat lähteet usein korostavatkin sitä, että teknologinen kehitys on antanut lisää vapausasteita valinnoille, joissa pääsevät heijastumaan uudet ja yllätykselliset seikat niin, että sijaintiteoriassakin joudutaan korostamaan uusien toimintatapojen asettamia vaatimuksia.⁴⁰

Kuten jaksossa 12. todettiin uusi tuotannollinen toimintatapa voi muuttaa myös talouden aluerakennetta. Talouden toimintaperiaatteiden muuttuessa entistä tiiviimmän yhteistyön suuntaan on ryhdytty puhumaan verkostotalouden muodostumisesta. Kiinnostavan kysymyksen muodostaa, onko tällainen rakenne *keskittyvä* vai *hajautuva*. Voidaanko Suomen aluerakenteen kehitystä viime vuosikymmenellä kuvata tämän ajattelutavan avulla? Tähän voinee antaa vain hyvin yleisen vastauksen, että kehityksessä on keskittäviä sekä hajauttavia elementtejä eikä ole helppoa konkreettisissa tapauksissa ennakoita aluerakenteen muutosta. Näyttää kuitenkin siltä, että vanhastaan harvaanasutussa maassa yritystoiminta mieluumminkin keskittyy tässä kehityksessä. Uudenmaan kasvu sekä maakuntakeskusten kasvu muualla Suomessa ovat merkkejä tästä suunnasta.

Liiketoimikustannusteoria väittää, että myös aluerakenne pyrkii muotoutumaan sellaiseksi, että liiketoimikustannukset minimoituvat. Liiketoimikustannukset koostuvat informaatio-, sopimus- ja valvontakustannuksista. Niillä ei kuitenkaan liene aina riittävän hyvin määriteltyä alueellista ulottuvuutta. Hajautunut rakenne merkinnee kuitenkin sekä tuotannossa että kulutuksessa liiketoimikustannuksia. Samoin voi päätellä verkostonäkökulmasta, että monipuolisia yhteyksiä tarjoavat keskussijainnit ovat houkuttelevia. Voidaan kuitenkin väittää, että Suomesta on mistä tahansa yhtä

⁴⁰ Ks. esim. Christensen (1988).

pitkä matka Japaniin tai Yhdysvaltoihin. Sijainti ei sinänsä aina näytä ratkaisevalta. Tärkeämpää on, että verkostokytkennät voidaan hoitaa. Uusimaa on kuitenkin monelle suomalaiselle yritykselle sopivin sijainti, koska sieltä voidaan hoitaa vähintään kaikki samat informaatioteknologiset yhteydet kuin muualtakin ja lisäksi fyysinen läheisyys helpottaa face to face -kontaktien hoitamista. Kansainvälinen lentokenttä yksinkin voi olla joskus ratkaisevan tärkeä. Tämä koskee siis sekä strategista johtamista että esim. T&K -toimintojen vaatimuksia. Uudenmaan sisäisen rakenteen kannalta on sillä huomattava merkitys, että yritysten pääkonttoritoimintojen tuntumaan sijoittuvat ns. back office -toiminnot sekä esim. T&K -toiminnot hakeutuvat usein keskusten kehälle.

Vertikaalisen disintegraation todettiin olevan uuden tuotanto-paradigman keskeinen tunnusmerkki. Suomessakin yritysten osien yhtiöittäminen itsenäisiksi yksiköiksi on lisääntynyt. Samoin on yleistynyt monenlaisten palvelusten hankinta yritysten ulkopuolisilta toimittajilta (contracting out). Uudenmaan läänin aloittavia yrityksiä koskevien tietojen perusteellakin voi päätellä, että tuottajapalveluksien tarjontaan erikoistuneiden yritysten rooli on vahvistunut.⁴¹ Alueen sisäiset yhteydet korostuvat samalla.

Tuottajapalvelusten käytön lisääntyminen näyttää siis olevan vaikuttamassa aluekehityksen kannalta samaan suuntaan. Niissä on paljon juuri sellaisia toimintoja, jotka toistuvuutensa ja henkilökohtaisen luonteensa takia vahvistavat agglomeraation etuja. Koska kehittyneet tuottajapalvelukset ovat kuitenkin paljolti tieto- ja telekommunikaatioperusteisia, ei niitä voi esim. Uusimaa kuitenkaan monopolisoida. Kun näitä palveluksia tarjoavat ja käyttävät yksiköt organisoituvat verkostoiksi, niiden solmukohdat ja niihin pääsy muodostuvat kriittisiksi kohdiksi. Vaikka näiden palvelusten suhteen yrityksellä on siis paljon periaatteellista sijoittumisvapautta, verkostohierarkian korkeammat tasot muodostuvat erityisen vahvasti puoleensa vetäviksi.

Tuotanto voidaan karkeasti ottaen jakaa sijaintiehdoiltaan kysyntä- eli markkinahakuiseksi, tarjonta- eli panostekijähakuiseksi tai löyhäjuuriseksi (ei em. tekijöiden sitomaa). Uudenmaan tuotantoa sävyttää kysyntähakuinen tavara- sekä palvelutuotanto ja löyhäjuurinen tuotanto. Tuotannon löyhäjuuruisuus on nykyisen tuotantomuodon oloissa mieluummin lisääntynyt. Vaikka sijoittumisen vapaus-

⁴¹ Ks. Yritykset 1988:7 ja 1989:6 (SVT).

asteet lisääntyisivät, ei tuotanto välttämättä järjesty uudelleen niin, että hajautus kasvaisi. Mieluummin voidaan sanoa, että sijaintiratkaisuun pääsevät vaikuttamaan uudet ja yllättävätkin seikat. Esim. yrittäjien ja työntekijöiden mieltymykset paikan suhteen pääsevät paremmin esille. Tällaisten seikkojen suhteen vanhastaan vahvat alueet ja nykyiset tietotuotannon alueet ovat luonnostaan etusijalla. Uudenmaan läänin kaltaisella seudulla on Suomessa todennäköisesti paljon niitä vetotekijöitä, jotka kääntävät vapaasti sijoittuvan tuotannon sijoittumisen läänin eduksi. Samalla voi kuitenkin tuki korkean teknologian yritys sijaita suomalaisittain hyvinkin perifeerisesti, jos sen innovaatiokyky ja yhteydet ovat siinä sijainnissa kunnossa.

Yritystoiminnan suuntautuminen on lopulta aina kannattavuuden ohjaamaa. Siksi myös sijoitetun pääoman tuottovaatimuksen näkökulmasta voidaan tiivistää selityksiä alueelliselle käyttäytymiselle. Perinteinen tuotesykliteoria ennakkoi, että vakiintunut standardituotanto, joka joutuu kilpailemaan voittopuolisesti hinnoilla, hakeutuu kustannussäästöjen takia pois keskusalueilta. Tällaisen tuotannon sijoittaminen kauemmas tai siirtyminen pois ydinalueilta on mahdollista, jos sillä ei ole strategisten toimintojen tai kuljetuskustannusten sanelemia vahvoja sidoksia. Ilmeisesti pääkaupunkiseudulla on paljon perinteistä tuotantoa, joka voisi toimia kannattavasti muuallakin. Siirtyminen vaatii kuitenkin jonkin motiivin, jollaiseksi on viime aikoina noussut työvoiman saatavuus ja asuntokysymykset. Maan sisällä palkkaerot ovat kuitenkin melko vahäiset.

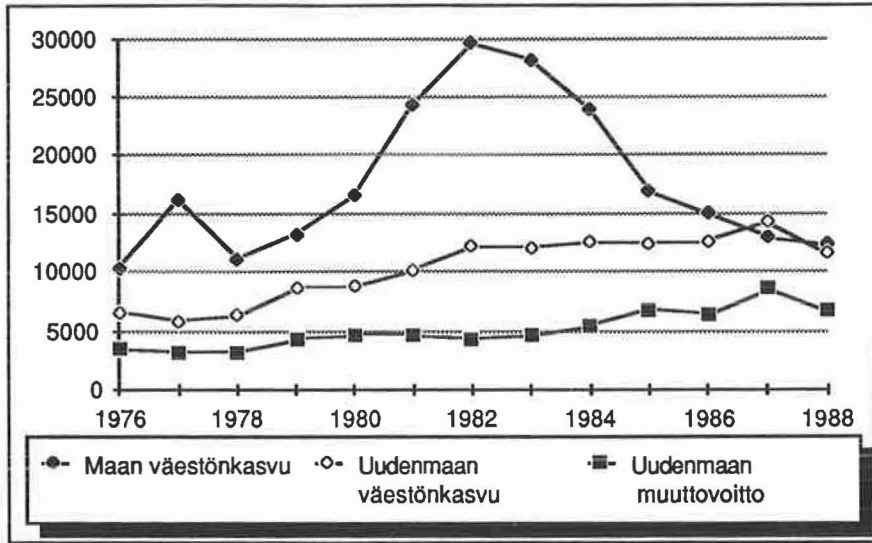
Johtopäätökseksi yritystoiminnan rakennemuutoksesta muodostuu se, että talousrakenteen sisäiset toiminnalliset suhteet monipuolistuvat ja lisääntyvät sekä tulevat yrityksille keskimäärin entistä tärkeämmiksi. Ne muodostavat yrityksille kilpailukykytekijän. Sen huomioon ottaminen alueellisessa kehittämistyössä on tarpeen valtakunnallisesti sekä läänien sisäisesti. Yrityspalvelujen tarjonta on keskeinen pullonkaula nykyaikaisessa yritystoiminnassa. Sitä varten kehittyvä verkostorakenne on usein kansainvälinen. Yritysten suunnittelutilanne on entistä harvemmin sellainen, että toiminta rajataan a priori tiettyyn alueeseen, vaikkakin useat alueet voivat täyttää toiminnan vaatimukset.

Sijaintiratkaisujen vaihtoehtolaskelmat eivät rajoitu maan sisälle. Päätöksessä saattaa olla myös entistä useammin simultaanisesti harkittavina vaihtoehtoina suora sijoitus johonkin paikkaan tai jonkin muun operaatiomuodon valinta. Uusimaa on ollut tässä kehityksessä

eturintamassa. Kansainvälistymisen ja Euroopan integraation myötä tämä kehitys etenee ja aiheuttaa maan ydinalueellekin haasteita. Samalla maan muiden alueiden kannalta on tärkeää päästä suoraan mukaan kansainvälistyvään toimintaverkoston. Konkreettisia esimerkkejä tällaisista rakenteista tarjoavat mm. erilaisten tietoverkkojen ja myös kuljetus- ja liikennejärjestelmien kehitys. Viimeksi mainittuun tulee Euroopan integraation syveneminen vaikuttamaan merkittävästi.

33. Väestö- ja työvoimakehitys

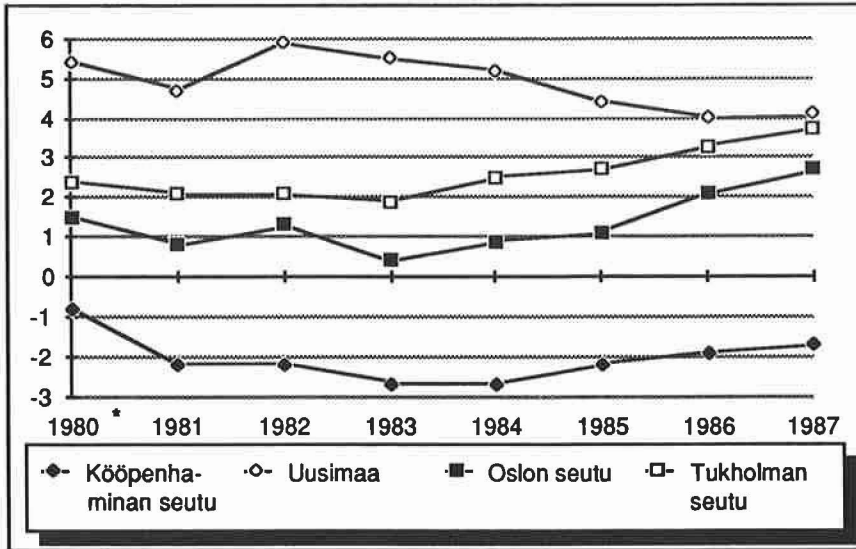
Viimeisten vuosien keskeisimmäksi alueongelmaksi maassa on koettu pääkaupunkiseudun ylisuhteinen kasvu. Nykyinen väentiheys on Uudellamaalla noin 125 asukasta maaneliökilometriä kohti. Vaikkei tämä ole kansainvälisesti korkea luku, se on kuitenkin melko korkea suhteessa maan keskiarvoon (16 as/km²). Kun vuoteen 2000 saakka ulottuvaa väestö- ja työpaikkasuunnitetta valmisteltiin ja vahvistettiin keväällä 1989 oli jo tiedossa, että edellisenä vuonna Uudenmaan muuttovoitto oli kääntynyt laskuun. Tätä ei ilmeisesti kuitenkaan juuri pidetty yleiskuvan kannalta olennaisena seikkana. Väestökehityksessä näyttääkin tapahtuneen viime vuosina kasvun painopisteen siirtyminen Uudellemaalle. Seuraavassa kuviossa on esitetty väestönkasvu Uudellamaalla ja koko maassa.

Kuvio 20. Uudenmaan ja koko maan väestönkasvu

Lähde: Väestötilastot

Uudenmaan osuus maan väkiluvun kasvusta nousi vähitellen niin, että vuonna 1987 läänin kasvu oli suurempi kuin koko maan. Koko maan kasvu on pienentynyt osaltaan siirtolaisuusvoiton vähenemisen takia. Uudenmaan kasvu on perustunut sekä muuttovoittoon että luonnolliseen väestön lisäykseen. Kuten kuvio 21 näemme Uudenmaan kehitys ei ole kuitenkaan syntyvyyden enemmyyden osalta ollut 1980-luvulla poikkeuksellinen omaan historiaansa tai Ruotsiin ja Norjaan verrattuna. Kööpenhamina on tässäkin mielessä hyvin erilainen suurkaupunkialue.

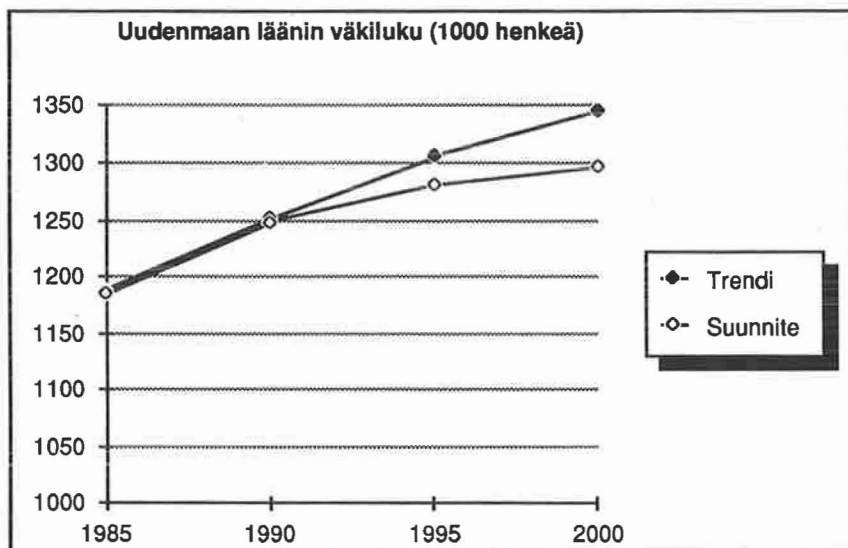

Huom. 1980* = keskiarvo vuosilta 1976-80

Kuvio 21. Syntyvyyden enemmitys (%/v) Pohjoismaiden ydinalueilla

Lähde: Nordiska Ministerrådet (1989)

Vaikka nyt muuttovoitto onkin pienentynyt eikä Uudenmaan luonnollisen väestönkasvun tahti ole kasvanut, näyttää käyvän niin, että väestönkasvun painopiste on kuitenkin tulevaisuudessa Uudella maalla. Maan muiden osien kasvu on olennaisesti heikentymässä. Aikaisemmin kehitysalueelääneille oli tyypillistä suuri muuttotappio sekä suuri syntyvyyden enemmitys. Seuraavassa kuviossa esitetään sisäasiainministeriön aluepoliittisen osaston trendilaskelma vuoteen 2000 saakka sekä vahvistettu väestösuunnite.

Kuvio 22. Uudemaan väkiluku 1985-2000

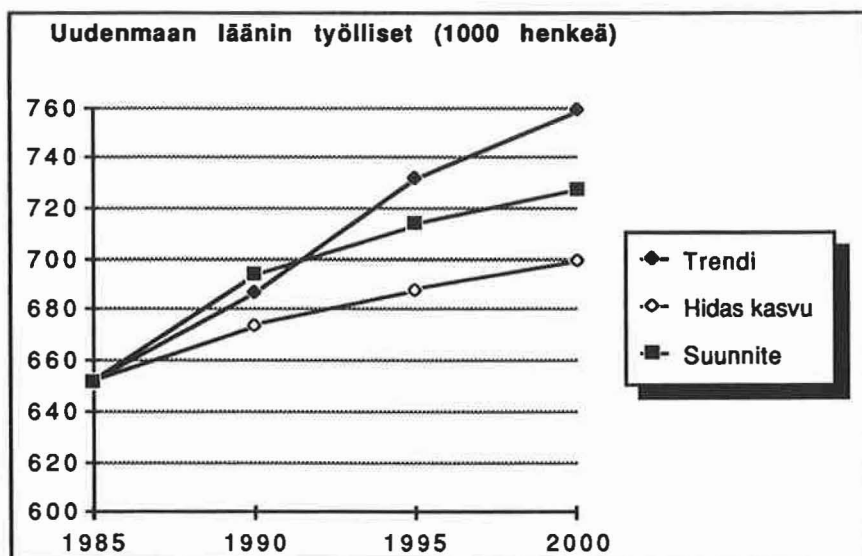
Lähde: Sisäasiainministeriö (1989a ja 1989b)

Valtioneuvoston vahvistaman suunnitteen mukaan Uudenmaan läänin väkiluku kasvaisi vuodesta 1990 vuoteen 2000 mennessä 48 000:lla eli vain noin 5 000:n vuosivauhdilla. Tämä tulisi merkitsemään läänin väentihyyttä 131 as/km². Suunnitteen taustalla oli ns. trendivaihtoehdon muodostama uhkakuva, joka olisi merkinnyt vuonna 2000 Uudellemaalle vastaavaa väentihyyttä 136. Asetettu suunnite on varsin tavoitteellinen ja 49 000 henkeä alemmalla tasolla kuin trendi.⁴² Toisaalta on todettava, että trendilaskelma sisältää vuoteen 1987 päättyneen nopean väestönkasvun pohjalta tehdyn arvion, jota voi pitää ehkä liioittelevana kasvunäkymän suhteen. Vaikka se aikoinaan olisi ollut perusteltukin trendi, näyttää nyt siltä, että kehitys hakeutuu maltillisempiin uomiin.

Väestön määrän kasvun synä on ollut työvoiman vahva kysyntä viime vuosina. Tulevaisuudessa voidaan työvoiman kysynnän arvioida jatkuvan edelleenkin melko vahvana Uudellamaalla. Vaikka yksityisen sektorin kysyntä heikentyisikin talouden kasvun hidastumisen vuoksi, on julkisella sektorilla ilmeisesti vahvaa kysyntäpainetta. Näin ollen voi pitää pitkälle tulevaisuuteen todennäköisenä, että

⁴² Ks. Sisäasiainministeriö (1989b) ja Paasivirta (1989).

työvoiman kysyntä säilyy Uudellamaalla niin vahvana, että yritysten sekä julkisen sektorin toimintaympäristölle on ominaista työvoimapula. Kasvun hidastuminen maassa voisi tietysti vaikuttaa tähänkin tilanteeseen.

Kuvio 23. Uudenmaan läänin työlliset 1985-2000

Lähde: Sisäasiainministeriö (1989a ja 1989b)

Tällä hetkellä voisi arvella, että hitaan kasvun vaihtoehto on paljon todennäköisempi kuin suunnitetta laadittaessa osattiin arvella. Kuitenkin on todennäköistä, että Uusimaa on jatkossakin nopeasti kasvava alue suhteessa muuhun maahan.

Väestön ikärakenne säilyy Uudellamaalla melko tasapainoisena, vaikka maan kokonaiskehityksen takia sielläkin on tapahtumassa väestön ikääntymistä. Uudenmaan osuus maan 15-40 -vuotiaasta väestöstä tulee kuitenkin lisääntymään tällä vuosikymmenellä.⁴³ Väestön ikärakenteen muutos synnyttää julkisten palvelusten kysyntää terveys- ja sosiaalisektorilla. Jo nyt terveydenhuollossa on suuri työvoiman vaje, jonka täyttäminen vaatisi osaltaan muuttovoiton jatkumista. Näyttää melko ilmeiseltä, että muuttovoiton laantumisesta huolimatta rakenteelliset tekijät ylläpitävät työvoiman liikkumisen tarvetta. Samalla kuitenkin myös yritysten liikkumisen tarve säilyy, koska löyhäjuurinen tuotanto hakeutuu työvoiman ja

⁴³ Ks. Sisäasiainministeriö (1989a), s. 119.

asunto-olojen kannalta paremmille seuduille. Pitkään jatkunut valikoiva muuttoprosessi on johtanut siihen, että myös ikärakenne vahvistaa väestönkasvua Uudellamaalla. Hyvin paljon riippuu asuntomarkkinoista ja lapsiperheiden tarvitsemien palvelusten tarjonasta, millaiseen väestökehitykseen tämä johtaa.

Edellisen perusteella on mahdollista arvioida, että Uudenmaan läänin rooli on väestön kasvun osalta tulevaisuudessakin keskeinen. Uusimaa elää *työvoimapulan sävyttämässä* olosuhteissa tulevaisuudessakin. Taloudellisen kasvun ennakoitu hidastuminen, pääkaupunkiseudun asunto- ja palvelutarjonnan ongelmat sekä muiden keskusseutujen kehittyminen kilpaileviksi vaihtoehdoiksi vaikuttavat siihen suuntaan, että lähimenneisyyden "uhkakuvat" tuskin kuitenkaan toteutuvat. Valtakunnallinen aluepolitiikka työskentelee samaan suuntaan. Uudenmaan läänin sisällä kasvu suuntautuu samalla entistä vahvemmin *pääkaupunkiseudun laajenevalle kehälle*.

34. Kansainvälistyminen ja Euroopan integraatio

Suomelle on perinteisesti ollut tärkeitä kansainväliseen työnjakoon osallistuminen. Ulkomaankauppayhteyksien osalta Uudenmaan läänin rooli on ollut olla enemmän tuontisatama kuin vientituotannon lähtöalue. Tulevan kehityksen kannalta on tärkeämpää tarkastella yritysten kansainvälistymistä kuin ulkomaankauppaa sinänsä. Kuten edellä todettiin kansainvälistyminen muuttaa yritysten sijaintipaikkaratkaisujen vaihtoehtojoukkoa entistä laajemmaksi. Samalla yritysten tarve huolehtia kansainvälisistä kontakteistaan kasvaa. Maan ainoa varsinaisesti kansainvälinen lentokenttä on jo merkittävä käytännöllinen etu Uudellemaalle. Tällaisella konkreettisella seikalla on tärkeä merkitys myös informaatioteknologian valtakaudella.

Integraatiokehitys merkitsee yleensä alueellisia muutospaineita. Suomen kauppapolitiikasta 1970-luvun alussa käyty keskustelu liittyi hyvin vahvasti siihen, miten käy perifeerisen Suomen ja erityisesti sen syrjäseutujen, jos maa lähtee eurooppalaiseen vapaa-kauppaan täysimääräisesti mukaan. Tapahtunut kehitys osoitti, ettei kansainvälisen integraation vaikutusta alueelliseen rakennemuutokseen ole helppo ennakoida oikein. Nyt meillä lienee samanlainen tilanne edessä. Luultavasti se on ennakoinnin kannalta vielä epävarmempi, EY:n päätökset ja vuosi 1992 eivät sittenkään ratkaise Euroopan kehityksen koko suuntaa. Yritystoiminta kehittyy teknis-

taloudellisten sekä poliittisten ehtojen puitteissa. Euroopan osalta näyttää ilmeiseltä, että EY:n sisämarkkinoiden kehittäminen ei ole välttämättä keskeisin kehityksen muokkaaja. Ilmeisen olennaista kuitenkin on, että yritystoiminta kansainvälistyy tulevaisuudessa edelleen ja Euroopan kehitys on Suomen kannalta keskeisin osa tätä prosessia.

Nyt meneillään oleva EY-integraation syveneminen merkitsee hyödykekaupan vapautta pitemmälle menevää integraatiota, jossa tuotantontekijämarkkinoiden ja koko institutionaalisen rakenteen osalta pyritään yksien markkinoiden malliin EY:n sisällä. Tällaisessa tilanteessa on perinteisesti nähty syntyvän *alueellisen keskittymisen paineita*. Integraation vahvistuessa on usein samalla vahvistettukin blokin sisäistä aluepolitiikkaa. Näin tehtiin mm. Euroopan Rahajärjestelmän (EMS) luomisen yhteydessä. Myös nyt on päätetty vahvistaa rakenteellisen sopeutumisen voimavaroja.⁴⁴

Suomen ongelma on kuitenkin ulkopuolisen sopeutujan pulma. Syrjityksi tulemisen vaaraa on vältettävä, mutta täyttä jäsenyyttä ei olla tavoittelemassa. Toimintaperiaatteiden mukauttaminen EY:n kehukseen, merkitsee monilla sektoreilla uudelleenjärjestelyjä. Koska emme kuitenkaan ole tulossa EY:n alueeksi, meillä säilyvät itsenäiselle kansantaloudelle tyypilliset toimintaparametrit. Vaikka työ- ja pääomamarkkinoiden vapautuminen vähentää talouspoliittista autonomiaa, jää itsenäiselle kansantaloudelle edelleen monia sellaisia talouspolitiikan välineitä, joita alueilla ei ole. Koska hinnanmuodostus on paljolti valtakunnallista eikä valuuttakurssia ole, on alueiden välillä voimassa absoluuttisen edun kilpailu kun taas varsinaisessa kansainvälisessä (valuutta-alueiden välisessä) kaupassa toimii suhteellisen edun periaate. Meillä on siis käytettävissä tuotantontekijöiden liikkeen ja käyttöasteen vaihtelun lisäksi myös hintasopeutumisen mahdollisuus suhteessa ulkomaailmaan.⁴⁵

Suomen sisäisen aluekehityksen kannalta integraation eteneminen synnyttää joka tapauksessa uusia muutosvoimia. Jos niitä arvioidaan integraation yleisten vaikutusten tapaan voidaan sanoa, että syntyy tarjonta- sekä kysyntävaikutuksia.⁴⁶ Toiminnan tehostuessa tulee kustannussäästöjä, saavutetaan mittakaavaetuja ja pääomamarkkinoiden allokaatiomekanismi sekä työvoiman vapaampi liikkuvuus tehostavat rakennemuutosta. Deregulaation ohella tapahtuu tosin

⁴⁴ Ks. esim. Begg (1989) ja Lumijärvi (1989).

⁴⁵ Ks. esim. Okko (1979).

⁴⁶ Ks. Begg (1989), s. 369-370.

myös sääntöjen yhtäläistymistä, joka voi joiltakin osin rajoittaa kilpailua. Joka tapauksessa integraatio merkitsee rakenteellista muutosta, jossa kaikki eivät voi olla välittömästi nettohyötyjiä. Kysyntävaikutus syntyy hintojen laskusta ja tehokkuuden nousun kasvuvaikutuksista. Vaikka näiden vaikutusten luonteesta ja voimasta on eriäviä käsityksiä, näyttää ilmeiseltä että tarjontapuolen reallokaatio sekä kysynnän muutokset kohtelevat eri alueita eri tavoin.

Sisämarkkinoiden kehittämisen alueellisia vaikutuksia voidaan odottaa mm. seuraavissa suunnissa:⁴⁷ kuljetusmuotojen muutos deregulaation seurauksena, tiedonvälitysrakenteiden muutos, julkisten hankintojen vapauttaminen kilpailulle, rahoituspalvelujen kilpailun lisääntyminen yli valuuttarajojen, työvoimamarkkinoiden muutos ja koulutuspalvelujen merkityksen muutos. Yleensä ennakoidaan, että kansallisvaltioiden merkityksen vähentyminen ylikansallisessa integraatiossa johtaa *alueiden merkityksen korostumiseen*. Niiden aloitteellisuutta sekä yhteistyötä tarvitaan entistä enemmän.

Vahvasti pelkistäen voimme sanoa, että integraation edetessä syntyy uusia kasvun sekä menetyksen mahdollisuuksia. Suomi on eurooppalaisessa mitassa tehokas talous, jolla kokonaisuutena ei ole taantuvan teollisuuden ongelmia, eikä mikään sen lääni kelpaisi EY:n kehitysalueeksi.⁴⁸ Tästä myönteisestä yleiskuvasta huolimatta tapahtuu kilpailun kiristymistä, joka jakaa uudelleen taloudellista toimintaa. Uudenmaan läänin osalta kiinnostavia ovat esim. eräät toimialoittaiset kehitysarviot.

EY:n tuonnin on arvioitu kasvavan vuosina 1988-95 nopeasti tietokone- ja instrumenttiteollisuudessa, kemian teollisuudessa, massa- ja paperiteollisuudessa sekä metalliteollisuuden useimmilla toimialoilla.⁴⁹ Nopeutuvaa kansainvälistymistä voi odottaa myös palvelusektorissa. Kilpailun kiristyvää vaikutus näyttää ilmeiseltä esim. elintarviketeollisuudessa, tevanake-teollisuudessa ja kaupan sekä kuljetusten alalla. Uudenmaan läänin kannalta elintarviketeollisuudella on tärkeä merkitys. Se on ollut tyypillistä suljetun sektorin toimintaa, mutta nyt tilanne alkaa muuttua kiristyvään suuntaan. EY:n sisämarkkinoiden luomisessa on tietoteknisellä teollisuudella keskeinen rooli. Se kasvaa mutta samalla siihen kohdistuu strategista sääntelyä, joka voi merkitä vaikeuksia ulkopuolisille. Uuden-

⁴⁷ Ks. Lumijärvi (1989).

⁴⁸ Ks. Lumijärvi (1990), s. 30.

⁴⁹ Lumijärvi (1990), s.58.

maan kannalta tämä on tärkeä tuotantosuunta. Samaa voidaan sanoa instrumenttiteollisuudesta. Tevanake-ryhmän sopeutumisongelmat on paljolti hoidettu Uudellamalla muuta maata aikaisemmin, kuten liitteestä 2 voi havaita. Nyt sillä suunnalla ei ole odotettavissa läänin kannalta laaja-alaisia ongelmia.

Uudenmaan keskeinen asema maan talousrakenteessa ja talouden uudistumisessa merkitsee periaatteessa vahvaa asemaa integraation ja kansainvälistymisen prosessissa. Sitä uhkaa vain sellainen epäonnistuminen integraatiossa, joka merkitsee koko talouden kannalta pulmia. Alerakenteen sisältämät vuorovaikutussuhteet ovat siinä mielessä epäsymmetrisiä, että Uusimaa menestyy heikonkin kehityksen tapauksessa kohtalaisesti ja maan vahva talouskasvu ei voi olla Uttamaata koskettamatta. Tältä pohjalta on paikallaan enemmänkin miettiä sitä, kuinka Helsingin seutu voi olla sekä kilpailukykyinen pääkonttorisijainti kansainvälistyville suomalaisille yrityksille että monikansallisia ulkomaisia yrityksiä kiinnostava tukialue. Omat markkinamme tarjoavat vain rajallista kiinnostusta. Yhteydet Pohjoismaihin tai uudistuvaan Neuvostoliittoon voivat ehkä lisätä Suomen ja Uudenmaan kiinnostavuutta kansainvälisestä näkökulmasta. Itä-länsikaupan linkkinä meidän erikoisasemamme saattaa olla kuitenkin väistymässä suorien yhteyksien lisääntyessä.

Euroopan integraation myötä kansainväliset toimintaverkostot monipuolistuvat. Suomalaisen yritystoiminnan kannalta on tärkeää päästä niihin mukaan. Vaikka koko maan on pystyttävä osallistumaan siihen, on pääkaupunkiseudun asema erilaisten yhteyksien ja toimintajärjestelmien tiiviinä solmukohtana korostumassa. Suomalaisen yritysten kansainvälistyminen johtaa toiminnan siirtämiseen ulkomaille, eikä pääkaupunkiseutu voi kompensoida niitä etuja, joita kansainvälistymisellä haetaan.⁵⁰ Kehittyvä Uusimaa voi kuitenkin olla riittävän hyvä ympäristö suomalaisten yritysten strategisille toiminnoille sekä kiinnostava sijoituskohde myös ulkomaisille yrityksille. Muiden alueiden yritysten pääsy mukaan kansainvälistymiseen on tarpeellista, mutta riittävän monipuolinen ydinalue on myös väistämätön tarve. Näin Uusimaa on olemassaolevan keskusrakenteen luoman immobiilin resurssin mielessä kansantalouden yksi voimavara (sijainnillinen vakio). Synergia- ja agglomeraatioetuja tarvitaan. Monen kansainvälisesti katsottuna löyhäjuurisen vientituotannon sijaintipaikka voi toki olla mikä tahansa alue Suomessa, ja eri alueilta pitää voida osallistua suoraan kansain-

⁵⁰ Ks. esim. Reinikainen (1988).

väliseen toimintaan. Meidän on kuitenkin hyväksyttävä se, että verkostorakenne on hierarkkinen ja siinä on eri tasoja sekä eri suuria solmuja.

35. Aluepolitiikan haasteet ja Uusimaa

Menneen vuosikymmenen kokemusten pohjalta meillä on taas kerran nostettu esille aluepolitiikan tehostamisen vaatimus talouden sopeutumistavan säätelemiseksi. Pääkaupunkiseudun ylisuhteinen kasvu on nähty aluepolitiikan tehostamisen perusteeksi. On tosin myös vaadittu talouden markkinaperusteisen sopeutumisen vahvistamista aluerakenteen muotoutumisesta välittämättä.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana on ollut voimassa lähes sama aluepolittinen lainsäädäntö, jonka soveltamista on kuitenkin kehitelty ajan mukaan. Peruseriaatteena on ollut tietoteollisen ja palveluorientoituneen uuden tuotantomuodon vaatimusten asteittainen huomioonottaminen.⁵¹ Talouden uusien kehityspiirteiden takia on samanlaista aluepolitiikan uudelleenarviointia suoritettu monessa maassa.⁵² Muualla kritiikki on koskenut vahvemmin kuin meillä myös alueellisen subventoinnin tarpeellisuutta yleensä. Voitaisiinko aluepolitiikalta vaatia nyt sitten jotakin nykyistä enempää ja millainen politiikka voisi olla tehokas nykyisen kaltaisessa rakenteellisen muutoksen oloissa?

Perinteisen ajattelun mukaan aluepolitiikka voi tuottaa alueellista tasa-arvoa pääasiassa vain taloudellisen tehokkuuden kustannuksella.⁵³ Tällöin *tehokkuuden ja tasa-arvon* välinen trade off on poliittinen valinta, johon tutkimuksella ei ole paljon sanottavaa. Asetelma ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen.

Erityisesti rakennemuutoksen oloissa on kiinnitettävä huomiota myös pitkän tähtäyksen rakenteelliseen tehokkuuteen ja muutoksen dynamiikkaan. Lyhyellä tähtäyksellä tehokkuus on määriteltävissä ja mitattavissa vain suhteessa vallitsevaan rakenteeseen. Nyt on kysymys siitä, millaisia rakenteita haluamme pitkällä tähtäyksellä ja voisiko näiden suhteen olla valinnan mahdollisuuksia jopa tehokkuudesta tinkimättä. Lienee vähintään niin, että tietty tehokkuuden taso voidaan saavuttaa useammallakin rakenteella. Tässä mielessä

⁵¹ Ks. Laatto (1988).

⁵² Ks. esim. Abrechts, Moulart, Roberts ja Swyngedouw (eds.) (1989).

⁵³ Ks. Kliskinen (1974).

aluepoliittiset valinnat sisältävät aina myös ahtaankin käsityksen mukaan taloustieteellisen arvioinnin tarvetta. Päätöstilanteiden tavoiteristiriidoissa ja vaihtoehtojen kompleksisuudessa riittää jatkuvasti taloustieteilijöille työtä. Aluepolitiikan osalta perinteinen kasaantuvan kasvun hyötyjen ja haittojen arviointi antaa nytkin kysyntää tutkimukselle.

Viime aikoina keskittymisen hyötyjä on perusteltu enemmän innovaatioihin ja luovuuteen liittyvillä näkökohdilla kuin perinteisillä agglomeraation eduilla.⁵⁴ Kustannuspuolelta on taas ollut helppo nostaa esille erityisesti maan ja asuntojen hinnanmuodostuksen yhteys keskittymiseen.⁵⁵ Keskuksen koon myötä yksikkökustannukset nousevat. Optimia ei voi kuitenkaan määrittää yksin kustannuspuolelta. Yleisessä tapauksessa keskuksen optimikoko on aina minimikustannuskokoa suurempi. Se on nousevien rajakustannusten alueella.

Perinteinen perustelu aluepoliittiselle interventiolle nojaa ulkoisvaikutusten olemassaoloon. Valtaosa havaitusta kehityksestä on tulkittavissa markkinoiden varassa tapahtuneen ohjautumisen tulokseksi. Tarjontatekijöiden niukkuus ja hintojen nousu eivät näytä jaksavan hillitä keskittymistä. Yritysten sekä kuluttajien täytyy siis saada keskussijainnista omat hyötynsä, koska ylimääräiset kustannukset halutaan kantaa. Ongelmaksi muodostuvat ulkoisvaikutukset. Kaikki kustannukset eivät sisälly yritysten kannattavuuslaskelmiin eivätkä myöskään kaikki hyödyt. Syntyy poikkeamia liiketaloudellisen ja kansantaloudellisen kannattavuuden välillä.

Ruuhkautumisen kustannusten sisäyttäminen yritysten kannattavuuslaskelmiin on siis teorian mukaan tarpeen, jotta markkinaohjaus toimisi tehokkaasti. Tähän voidaan tarvita aluepolitiikkaa. Myös paikallisten julkishyödykkeiden tuotannosta syntyvät kustannukset tulisi kohdentaa käyttäjilleen, mikäli tehokkuusperiaatetta halutaan noudattaa. Tämä merkitsee kuntien ja valtion välisen kustannusten jaon "oikeata" määrittämistä ja samalla vaikeaa alueellista kiistakysymystä. On kuitenkin korostettava, että kuntarakenne ja kuntien tulorakenne (kunnallisvero/valtionavut) vaikuttavat olennaisesti sekä maan julkisen sektorin suuruuteen että yhteiskunnan aluerakenteeseen.⁵⁶ Voidaan jopa väittää, että Suomessa on sittenkin talou-

⁵⁴ Ks. esim. Andersson (1985) ja kaupunkien roolin uudesta tulkinnasta yleensä Jacobs (1984).

⁵⁵ Suomen osalta ks. Littow (1989).

den ja väestön alueellinen jakautuma markkinataloudeksi mieluummin hajautunut kuin keskittynyt ja se johtuu merkittävältä osalta historiallisesta kuntarakenteesta ja valtion suuresta kustannusosuudesta paikallisten julkishyödykkeiden tuotannossa.

Kun keskittymiseen liittyy myös ulkoisia etuja, voi liialliselta näyttävä keskuksen kasvu olla lopulta taloudellisesti tehokasta. Tutkimus- ja kehittämistoimintaan liittyvät julkishyödykeominaisuudet perustelevat osaltaan sitä, että tutkimuksessa ja koulutuksessa tarvitaan julkisen vallan mukanaoloa. Innovaatiotoimintaan liittyvien synergiaetujen on katsottu olevan merkittäviä. Keskittynyt rakenne on edullinen myös innovaatioiden leviämisen kannalta. Jotkut pitävät keskusympäristöä yleensä luovuuden kannalta ylivoimaisena.⁵⁷ Paljon puhutun korkean teknologian yritystoiminnan luonne on kuitenkin ilmeisen vaihtelevaa keskittyneisyysvaatimuksen osalta.⁵⁸

Empiirisesti on jokseenkin vaikeaa ratkoa edellä mainittujen eri suuntiin vetävien seikkojen painoja. Teorian valossa on pidettävä mahdollisena, että tehokas ratkaisu voi edellyttää myös *hierarkisen ohjauksen* käyttöä *markkinaohjauksen* lisäksi. Samoin on tarpeen pohtia, millaisiin käsityksiin taloudesta aluepoliittiset kantamme perustuvat. Tällainen tiedostamista vaativa kysymys on myös, missä määrin ja minkä alueiden välinen suhde on *kilpaileva* ja missä määrin toistensa kasvua *generoiva*.⁵⁹ Kovin helposti pääkaupunkiseudun ja muun maan välille implikoidaan ensimmäisen vaihtoehdon mukainen nollasummapeli, jossa toisen voitto on toisen tappio. Tämän jopa ajatellaan olevan voimassa toiseenkin suuntaan: pääkaupunkiseudulta rajoituksin torjuttu tuotanto ja työllisyys ilmestyy johonkin muualla maahan. Se voinee kai jäädä kokonaan syntymättä, tai kansainvälistyvän yritystoiminnan vaihtoehdot voivat olla aivan muualla.

Vaikka tällaiset kysymykset ovat usein keskeisintä aluepoliittista mielipidekiistaa, on hyödyllistä selvittää millaisiin ajatuskulkuihin eri politiikkavaihtoehdot nojaavat. Näyttää perustellulta uskoa, että myös sellainen vaikutusmekanismi on olemassa, joka synnyttää kes-

⁵⁶ Näistä ns. *fiscal federalism* ja *local public goods* -kysymyksistä puhutaan meillä periaatetasolla melko vähän aluepolitiikan yhteydessä. Alan teoriasta ks. esim. Boadway ja Wildasin (1984), luku 15.

⁵⁷ Tällaisesta näkemyksestä mainittakoon erityisesti Andersson (1985) ja meiltä esim. Korpinen (1988) sekä Suomi 2030 -julkaisun eräät visiot.

⁵⁸ Oakey ja Cooper (1988).

⁵⁹ Richardson (1978), s. 145.

kuksista myönteisiä leviämisvaikutuksia ympäristöönsä. Varsinkin nykyisessä uusien resurssien luomiseen tähtäävässä innovaatio-tuotannossa on näitä piirteitä. Meille ei kuitenkaan riitä se, että tällä argumentilla asetumme tukemaan vain pääkaupunkiseudun "pääsyä tietoyhteiskuntaan" ja uskomme sen vetävän muut alueet aikanaan mukaansa.

Aluepolitiikan välineistöstä voi ruuhkautuneiden alueiden kasvun säätelyssäkin soveltaa sekä hintaohjausta että hallinnollisia rajoituksia. Suhteellisten hintojen muuttamista on Suomessakin kaa-
vailtu erilaisin työvoimaveron muodoin (sosiaaliturvamaksun porrastus / sijoittumismaksu). Käytetty rakentamisen investointivero on sinänsä mielenkiintoinen pakottavan hintaohjauksen väline, jossa voidaan lisäksi aluepolitiikka ja suhdannepolitiikka yhdistää.

Aluepoliittisen hintaohjauksen tehottomuutta on valiteltu usein. Tässä tapauksessa pitää miettiä, kuinka esim. työpanoksen suhteellisen hinnan nousu tietyllä alueella vaikuttaisi. Kyse on yleisestä veron kohtaannon ongelmasta. Tässä on ratkaisevaa, millainen on kilpailutilanne ja millaiset ovat yrityksen mahdollisuudet vyöryttää lisävero joko tuotteiden hintoihin tai panoskorvauksiin. Jos ne ovat huonot, vasta sitten alkaa esiintyä toivottua alueellista uudelleensijoittumista. Kaiken tuotannon osalta uudelleensijoittuminen on puolestaan tuskin mahdollista. Työvoimaveron nostamisen voisi odottaa vaikuttavan ns. löyhäjuuriseen työvaltaiseen tuotantoon. Tällaista varmaan pääkaupunkiseudulta löytyykin. Tuotesykliteorian mukaan työvaltainen standardituotanto hakeutuu oma-aloitteises-tikin pois keskuseuduilta. Merkittävin osa kasvavasta yritys-toiminnasta lienee sittenkin innovatiivista ja kontakti-intensiivistä tuotantoa, jolle ei hintakilpailukyky ole keskeisin ongelma ja jonka sijaintivaatimuksia ei ole helppo täyttää muualla maassa. Tällöin olisi pelättävissä lisäveron hukkuminen paikallisinflaation kiihtymiseen ilman tavoiteltuja aluerakennevaikutuksia. Ongelma on paljolti analoginen haittaveron kanssa. Veron kohtaanto ja sen aiheut-tama toiminnan uudelleenkohdentuminen ei ole helposti nähtävissä. Kannustinvaikutukset voivat olla yllättäviä.

Pääkaupunkiseudun ongelmaa voidaan luonnehtia muuttovoitto-alueen "menestyskierteen" ongelmaksi. Tämä on tyypillinen alueel-liseen kasvuun kuuluva kumulatiivinen ilmiö, jota markkinat eivät aina pysty kansalaisia tyydyttävällä tavalla hoitamaan mutta joka on politiikan kannaltakin usein hankalaa. On muistettava, että markki-

noiden epäonnistumista korjaamaan pyrkivä politiikka voi osoittautua yhtä lailla epäonnistuneeksi (ns. government failure). Ristiriitaiset tavoitteet ja toiveet voivat ollakin keskeinen osa ongelmaa. Keskusten kasvun rajoittaminen on ongelmallista ja usein tehotonta.⁶⁰ Yritystoiminnan, työmarkkinoiden, asuntomarkkinoiden ja sosiaalipalvelusten ongelmavyöhyte on pääkaupunkiseudun pulma. Voidaan ehkä kuvitella, ettei näitä ongelmia olisi päässyt syntyämään, jos valtakunnallinen aluepolitiikka olisi ollut tehokasta. Kun ne kuitenkin ovat käsillä, on niitä parempi pyrkiä ratkomaan ao. sektoriin tällä alueella kohdistuvilla toimilla.⁶¹ Näin on siitä huolimatta, että esim. asuntomarkkinoiden toiminnalla on vahva takaisinkytkentä aluekehitykseen. Valtakunnallisen aluepolitiikan rooli on parhaimmillaankin vain hidaskaikutteista yleisten edellytysten luomista tasapainoiselle kehitykselle. Siksi se sopii paremmin alueellisten ongelmien ennaltatorjuntaan kuin syntyneiden pulmien nopeaan ratkaisuun.

Uudenmaan kannalta keskeinen valtakunnallisen aluepolitiikan luoma reunaehto on politiikan yleisasenne rajoittavien toimien käytössä. Suunnitelluista jarrutustoimista on luovuttu ja nyt enemmänkin ratkotaan pääkaupunkiseudun sisäisiä ongelmia sektori-politiikalla ja kilpailevia kasvualueita pyritään suosimaan. Rakentamisen erityisverokin on laajentunut alueellisesti niin, ettei se enää merkitse jarrua yksin pääkaupunkiseudulla. Tässä mielessä valtakunnallinen aluepolitiikka ei ole uhka Uudenmaan kannalta. Nykyisin se tukee sellaista yritysten alueellista valikoitumista ja yritysten mobiliteettia, jota ilmeisesti muutenkin tapahtuisi. Sijain-rajoitustoimia suunniteltiin jo 1970-luvun alun korkeasuhdanteessa. Silloin niistä luovuttiin talouden yleiskehityksen kääntyessä heikompaan suuntaan. Nyt on käymässä hyvin samalla tavalla. Kehityksen kulku on puolestaan osoittanut, ettei pienpiirteiseen säätelyyn kannata juuri pyrkiäkään. Keskittyminen luo autonomisia vastavoimia. Yritykset ovat nyt hakeutumassa oma-aloitteisestikin pois pääkaupunkiseudulta. Sitä tukemalla valtakunnallinen aluepolitiikka saa pienimmin kustannuksin tuloksia aikaan. Samalla tapahtuu Uudenmaan läänin sisäisen kehityksen kannalta toivotun-suuntaista tasapainottumista. Alueellinen ylikuumeneminen on liittynyt talouden kasvuun ja erityisesti rahoitusmarkkinoiden ryöp-

⁶⁰ Richardsonin (1978, s. 322-326) mukaan "tampering with city sizes is too much like utopian social engineering."

⁶¹ Pääkaupunkiseudun rajoittamiskeskustelusta ollaankin kai siirtymässä alueen kehittämissuunnitteluun. Mm. ylipormestari Ilaskiven ehdotukset voidaan tulkita näin.

sähdysmäiseen vapautumiseen. Makrotaloudellisen kehityksen alue-seuraamusten hoitoon ei aluepolitiikka tahdo ehtiä mukaan. Siihen tarvitaan makropolitiikkaa ja aluepolitiikan vastuulle jää toiminta-edellytysten tasapuolinen kehittäminen.

4. UUDENMAAN LÄÄNIN ELINKEINOPOLITIikka

41. Läänin elinkeinopolitiikan luonne

Markkinataloudessa harjoitettava elinkeinopolitiikka on komplisoitu kysymys. Sen harjoittamisessa joudutaan aina pohtimaan tavoitteiden ja välineiden yhteensopivuuden ongelmaa sekä suhtautumista markkinaperiaatteeseen yleensä. Suunnittelutiedon tuottaminen ja suunnitelmien toteuttamisen mahdollisuudet eivät ole aina sopivassa tasapainossa keskenään. Meillä on ainakin aikaisemmin ollut näkyvissä liiallista suunnitelmien teon korostamista suhteessa alueellisen vaikuttamisen tosiasiallisiin mahdollisuuksiin. Läänien mahdollisuudet vaikuttaa omaan kehitykseensä perustuvat paljolti välillisiin toimiin. Niidenkin tekemisen perustana tarvitaan kuitenkin tietoa. Markkinatalouden alueellinen kehittämisspolitiikka on siis paljolti informaation tuottamisen ja levittämisen kysymys. Yhdyskuntien fyysiseen suunnitteluun ja perusrakennelainvestointeihin vaikuttamalla voidaan julkisen talouden kautta ohjata aluerakennetta. Nämä ratkaisut eivät ole kuitenkaan kovinkaan tiiviisti läänin oman päätöksenteon piirissä. Valtakunnallisella aluepolitiikalla voidaan toki muuttaa myös yritysten päätöstilanteita suoralla tai välillisellä ohjauksella.

Vallitseva tilanne värittää helposti liikaa kuvaamme tulevasta kehityksestä. Läänien alueellisissa kehittämissuunnitelmissa kuviteltiin usein viime vuosikymmenen kehityksen etenevän paljolti samoissa teollisuuden ongelmien sävyttämässä oloissa, mitä 1970-luvun lopulla oli havaittu. Myös tietoyhteiskuntavisiota tietysti rakenneltiin. Koska tulevaisuutta ei voi kuitenkaan hyvin ennustaa tai "arvata oikein", on syytä pohtia enemmän niitä ongelmia, joiden kanssa ollaan jatkossakin tekemisissä. Monet ongelmat ovat pysyviä, vaikka niiden luonne ja ratkaisutavat voivat muuttua. Kokemuksen sekä markkinatalouden teorian valossa näyttää perustellulta, että elinkeinopolitiikka pyrkii vaikuttamaan yritystoiminnan edellytyksiin tuottamalla tietoa sekä julkisen sektorin perusrakennelainvestointien perustaksi että yrityssektorin päätösten taustaksi. Läänin *elinkeino-*politiikka ei voi päättää yritysten puolesta asioita eikä sen kannata esittää laajoja yksityiskohtaisia toivomuslistojakaan. Läänin ja valtion piirihallintoviranomaisten pitää kuitenkin pystyä muodostamaan itselleen kuva toiminnan tavoitteista ja kehityssuunnista jo senkin takia, että niiltä sitä useissa yhteyksissä eri suuntien päättäjät suo-

rastaan kysyvät.

Julkisen sektorin vaikuttamisen luonne on muuttunut tuotanto-paradigman muuttumisen myötä. Alussa tarkasteltu muutos liittyy koko yhteiskunnan muutokseen niin, että myös yhteiskunta- ja talouspoliittinen asenne on toinen kuin fordistista hyvinvointivaltiota luotaessa. Voimme luonnehtia vanhan ja uuden toimintatavan eroa seuraavalla asetelmalla.⁶²

Perinteinen paradigma

Joustavuusparadigma

ERO ALUEELLISESTA NÄKÖKULMASTA:

Keskittyminen

Alueellinen ryhmittäminen ja agglomeraatio

Alueellisten työmarkkinoiden segmentoituminen

Työmarkkinoiden diversifioituminen

Alihankinnan laaja organisointi

Alueellinen läheisyys ja vertikaalinen integraatio

Kulutuksen aluerakenteessa esikaupungit keskeisiä

Kulutuksen painopiste kaupunkien keskusalueilla

ERO JULKISEN SEKTORIN ROOLISSA:

Säätely ja jäykkyys

Deregulaatio ja joustavuus

Kollektiivinen valinta ja hyvinvointivaltio

Yksityistymisen ja paine yritys- ja tapauskohtaisiin ratkaisuihin

Subventoiva valtio/kunta

Yrittäjätavallinen valtio, itseään markkinoiva kunta

Yritysten oma T&K -toiminta ja innovaatiotuotanto

Valtion rahoittama T&K ja yliopistojen yhteydet yritysliin

Asetelma:

Vanhan ja uuden tuotannollisen paradigman piirteitä elinkeinopolitiikan kannalta

⁶² Laadittu Abrechtsin ja Swyngedouwn (1989), s. 76, esitystä mukailen.

Tällaiset kehityspiirteet ovat näkyvissä meidänkin aluepolitiikan ja elinkeinopolitiikan kehityksessä. Suomessa ei kuitenkaan ole tapahtunut viime vuosikymmenellä mitään selvää käännettä yleisessä talouspoliittisessa asenteessa, kuten eräissä maissa olemme nähneet tapahtuneen. Suomi on säilynyt tulopolitiikkassakin kokonaisratkaisuihin luottavana konsensusyhteiskuntana. Samoin aluepolitiikka on pysynyt hyvin perinteisenä, vaikka esim. tietoteollisen paradigman edellyttämässä korkeakoululaitoksen alueellisessa kehittämisen olemme olleetkin kansainvälisesti eturintamassa.

Läänien teollisuuspoliittisia ohjelmia ja alueellisia kehittämissuunnitelmia on tehty jo useaan otteeseen. Myös Uudenmaan lääniä koskevia ohjelmia on useita. Tässä raportissa ei pyritä uudistamaan niitä tai tuottamaan kilpailevia vaihtoehtoja. Nyt on kyse vain suppeasta katsauksesta, joka kommentoi nykytilannetta käytettävissä olevan tiedon pohjalta.

42. Helsingin ja pääkaupunkiseudun ongelma

Viime vuosikymmenen aluepoliittinen teema oli pääkaupunkiseudun liiallisen kasvun ongelma. Tämä aihe on jatkuvasti tärkeä Uudenmaan läänin tulevaisuudesta puhuttaessa.

On syytä pohtia, miten muuttovoittoalueen ongelmien hoito sopii aluepolitiikan ja elinkeinopolitiikan asetelmaan. Aluepolitiikan perinteinen kysymyksenasettelu on liittynyt vaikeuksissa olevien alueiden kehityksen edistämiseen. Vaikka valtakunnallisen aluepolitiikan kohteena on nykyisin koko maa, eivät vanhojen teollisuusalueiden ja ns. ruuhkaseutujen kysymykset ole Suomessa kovinkaan tuttuja ja ainakin niille on vaikeampi saada myötätuntoa.

Täytynee lähteä siitä, että vaikka Uudenmaan lääni ei olisikaan keskimäärin tuen tarpeessa, se on kuitenkin erityisten ongelmien takia erityisten toimien tarpeessa. Samalla lienee niin, että käsitykset Helsingin seudun tulevasta kehityksestä vaikuttavat vahvasti siihen, mihin nyt ollaan valmiita alueen suhteen. Tältäkin kannalta pitkän tähtäyksen kuvaa kannattaa selvittää.

Pääkaupunkiseudun visioita pohdittaessa on esitetty lukuisia kiinnostavia näkymiä.⁶³ Niissä on pyritty irtaantumaan mekanistisesta

⁶³ Ks. esim. Seppälän (1987) seitsemän visiota.

trendien laskemisesta ja niiden jatkamisesta, vaikka viime vuosien kokemukset ilmeisesti rajoittavatkin mielikuvitusta. Ääri vaihtoehtoina yleensä on nähty nopean markkinavoimiin perustuvan kasvun tai hitaan kasvun ja kansainvälisestä kehityksestä eristyvän kehityksen tiet. Samoin on hahmoteltu Helsingille erilaisia rooleja tulevaisuutta varten.⁶⁴ Niissä on korostettu mm. arvoilmaston ja ympäristökysymyksen vaikutusta tulevaisuuden vaihtoehtoille.

Läänin alueellisen kehittämisen kannalta pääkaupunkiseudun visiot tarjoavat lähtökohtia läänin keskeisimmän osan ongelmien pohtimiseen. Keskeistä niissä on niiden riippuvuus valtakunnallisen kehityksen yleissuunnasta. Jos taloudellinen kasvu jatkuu entisenä, on tulevaisuuden kuva varmasti toinen kuin jos kasvu hidastuu 1970-luvun lopun tapaan useaksi vuodeksi. Viime vuosikymmen opetus on ollut, että aikaisempaa hitaampi kasvuvauhtikin voi merkitä jopa aikaisempaa nopeampaa talouden muutosta. Vielä 1980-luvun alussa laaditut näkemykset vuosikymmenestä olivat liian varovaisia. Tällä vuosikymmenellä saatamme erehtyä odottamaan liiankin rajuja muutoksia lyhyessä ajassa. Uusimaa säilynee vahvana talousalueena, jonka keskeisiä huolia on yhteiskunnan perusrakenteen kehittäminen tämän ajan kontakti-intensiivisen ja joustavuutta vaativan toiminnan mukaiseksi. Alueelliset erot asunto- ja työmarkkinoilla sekä palvelusten tarjonnassa aiheuttavat jatkossakin ongelmia ja liikkuvuuden tarvetta.

Uudenmaan eri osien kannalta on näkyvissä myönteisiä piirteitä pääkaupunkiseudun leviämisvaikutusten ulottuessa yhä laajemmalle. Se kuitenkin merkitsee myös perusrakennelainvestointien tarvetta. Kunnille ja valtiolle tämä merkitsee aluksi menoja. Se levittää myös keskittymisen kustannuksia entistä kauemmaksi. Läänin reuna-alueille tässä tarjoutuu uusia mahdollisuuksia. Jotkut osat läänistä joutuvat kuitenkin jatkamaan entisessä keskuksen takamaan roolissa. Vaikka se voi näyttää kehitysalueen asemalta, se poikkeaa kuitenkin olennaisesti tyypillisestä varsinaisen syrjäseudun ongelmallisesta roolista.

Aluepolitiikassa on toki perinteisesti tunnettu ruuhkautuneiden alueiden erityisongelma. Sen hoitamiseen on periaatteessa käytävissä joko välittömän ohjauksen pakkokeinot tai välillisen ohjauksen sanktiot ja kannustimet. Mielestäni pääkaupunkiseudun kehitys viime vuosikymmenellä osoitti sen, että sen jälkeen kun alueellinen

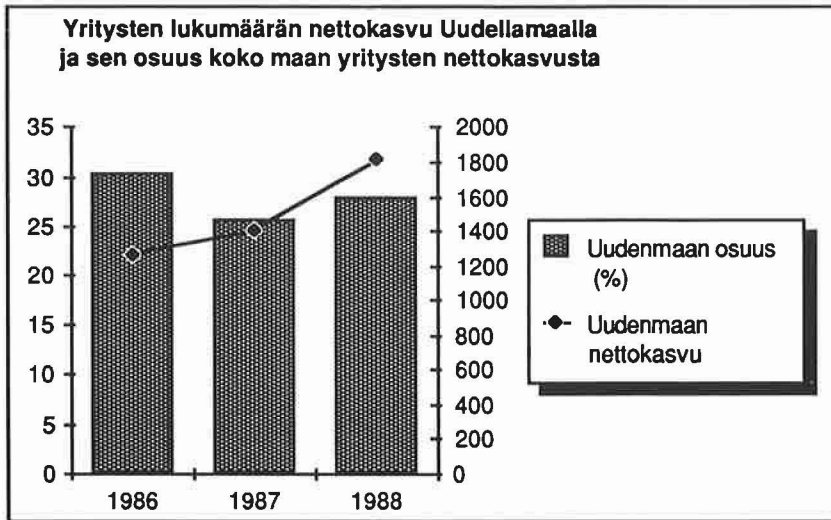
⁶⁴ Ks. Tulevaisuusklubi (1989).

ylikuumentuminen on päässyt tapahtumaan, kaikki aluepoliittiset toimet ovat huonoja. Rajoittavat toimet aiheuttavat kiusallisia menetyksiä ja kannustava politiikka on liian hidas. Tarvittiin asuntomarkkinoihin ja palvelusten tuotantoon liittyviä suoria toimia. Talouden sopeutuessa uuteen tilanteeseen alueellinen kehitys on tasapainottunut myös itsesääntöisesti. Aluepolitiikka olisi voinut parhaimmillaan vähentää tästä syntyneitä kustannuksia, mutta ei ole varmaa olisivatko kustannukset jääneet pienemmiksi, jos olisi toteutettu nopeasti ne rajoitustoimet, joita kaavailtiin. Vaikka rajoittavia toimia (investointivero) toteutettiin, käsitykseni on, että nyt havaittu keskittymisvauhdin taittuminen on valtaosaltaan markkinoiden oman sopeutumisen tulosta ja se tapahtuu näin pienemmin kansantaloudellisin kustannuksin kuin se olisi tapahtunut, jos olisi asettu esim. merkittävä sijaintimaksu.

Aluepolitiikka on siis parhaimmillaan *pitkän tähtäyksen rakennepolitiikkaa*, joka luo perusedelleyksiä eri alueiden kehitykselle. Tässä suhteessa Suomessa on onnistuttu sittenkin melko hyvin. Maan eri puolilla on mahdollisuuksia luoda joustavan tietoteollisen paradigman mukaisia toimintaverkostoja. Pääkaupunkiseudun erityisongelmien ratkominen sen toimintaa edistävällä tavalla ei ole sittenkään ristiriidassa alueellisen tasapainon tavoittelun kanssa, vaikka valitettavasti esim. asuntotilanne toimiikin muuttoliikettä ohjaavasti niin, että se on keskeinen tasapainottava takaisinkytkentä muuttovirran säätelyssä. Samalla on toki muistettava, että Uusimaa sisältää muutakin kuin muuttovoittoalueen.

43. Yritystoiminnan edistäminen ja perusrakennepolitiikka

Uudenmaan yritystoiminnan uusiutuminen on ollut viime aikoina uusien yritysten syntymisen mielessä jokseenkin yhtä nopeaa kuin maassa keskimäärin. Seuraavasta kuvioista näemme, että vuodesta 1986 lähtien uusien yritysten nettokasvu on lisääntynyt Uudellamaalla. Kasvusta huolimatta vuonna 1987 Uudenmaan osuus maan yrityskannan nettokasvusta supistui hiukan, koska yritysten lukumäärän lisäys maassa oli melko suuri. Uudenmaan läänissä aloitti vuonna 1988 n. 5500 uutta yritystä tilastokeskuksen yritysrekisterin mukaan. Koko maan bruttokasvu oli n. 19500. Yrityskannan bruttokasvu on ollut koko maassa sekä Uudellamaalla viime vuosina 14-15 % ja sen nettokasvu vajaan 5 %.

Kuvio 21. Yritysten lukumäärän nettokasvu Uudellamaalla
Lähde: Yritykset 1988:7 ja 1989:6 (SVT)

Yritysten lukumäärän kasvuun viime vuosina ovat ilmeisesti vaikuttaneet monet verotukseen ja yritysorganisaatioiden muutokseen liittyvät seikat. Ns. yhtiöittäminen on synnyttänyt paljon uusia yrityksiä ilman että siihen liittyy kokonaan uuden liiketoiminnan käynnistymistä. Myös sijoitustoimintaa harjoittavien yhtiöiden määrä on lisääntynyt rahoitusmarkkinoiden muutoksen myötä.⁶⁵ Uudenmaan läänin aloittaneiden yritysten lukumäärän kasvu oli vuonna 1988 suurimmillaan merkittävistä toimialoista kaupan alalla (9 %). Vuonna 1987 lisääntyivät uudet yritykset varsin nopeasti rahoitustoiminnan piirissä (112 %), kiinteistönhoidon (44 %) ja teknisten palvelusten piirissä (34 %) Uudenmaan yrityskannan osuus koko maasta oli vuonna 1988 27,5 %. Uusien yritysten aloittamisista osuus oli 28,4 % joten uudistumisvauhti oli tuolloin hiukan nopeampi kuin valtakunnallinen tahti.

Uudenmaan läänin yritystoiminnan edistäminen tapahtuu valtakunnallisen aluepolitiikan osalta vain rajoitettujen neljännän perus-

⁶⁵ Yritykset, jotka eivät harjoita varsinaista liiketoimintaa, jäävät yritysrekisterin ulkopuolelle. Esim. asunto-osakeyhtiöt eivät ole mukana. Samoin jäävät pois sijoitusyhtiöt, jotka eivät ole liikevaihtoverovelvollisia ja joilla ei ole palkattua työvoimaa.

vyöhykkeen tukialueiden ja erityisalueiden laajuudessa. Erityisen lisän asiaan tuo valtakunnallisen aluepolitiikan pyrkimys kannustaa yritysten siirtymistä pääkaupunkiseudun ulkopuolelle Uudellamaalla tai kauemmas muualle maahan. Koska valtion aluepoliittinen tuki ei ole ollut läänin alueiden käytettävissä, on kunnallinen elinkeinopolitiikka keskeinen osa alueellista kehittämistyötä. Kuntien asenne ja asema vaihtelee ilmeisesti suuresti läänin sisällä tässä mielessä. Harvoin on kuitenkaan kyse välittömästä tuesta kehitysalueiden tapaan. Useammin toiminta tapahtuu edellytyksiä luovan perusrakennepolitiikan muodossa. Yritysten sijaintiedellytyksiin vaikuttaminen voi kuitenkin olla näissä oloissa hyvin rajoitettua. Keskuksellisia sijaintitekijöitä sekä keskukselta poistuvia voimia syntyy kehityksen myötä ilman että niitä politiikalla luodaan. Työmarkkinat ja asuntomarkkinat ovat nyt yritysten sijaintitekijöiden akuuttien ongelmien aiheuttajia. Saadut kokemukset yritysten halukkuudesta siirtää toimintojaan pääkaupunkiseudun ulkopuolelle näyttävät liittyvän juuri työvoiman saatavuuteen ja työvoiman asuntokysymykseen. On siis kuitenkin huomattava, että sellaiset yritykset, jotka voivat yleensä harkita erilaisia vaihtoehtoja, kuuluvat ns. löyhäjuuristen ryhmään.

Yritystoiminnan edistämisen kannalta uusi tuotannollinen paradigma ja verkostotalouden kehitys korostavat edistyvien *tuottajapalvelusten ja erilaisten yhteyksien* rakentamisen tarvetta. Haasteena on työnjaon lisääminen, mikä puolestaan vaatii entistä enemmän toimivia luottamuksellisia yhteistyösuhteita. Tuottajapalvelusten sektori voi toimia näissä oloissa aktiivisena osapuolena eikä pelkästään teollisuuden tarpeisiin sopeutuvana osan. *Yrityspalveluiden organisointi* on nostettu ilmeisen oikein keskeiseksi keinoksi elinkeinopolitiikassa. Sen alueellisen järjestämisen ratkaisu vaatii jonkinasteista keskuksien muodostuksen sallimista, koska niihin liittyy synergiaetuja ja kontaktitarpeita.⁶⁶ Tätä toimintaa voidaan kuitenkin tehostaa alueittain niin, että koko maa saadaan näiden verkostojen piiriin. Uudellamaalla tällainen verkostojen rakentaminen on jo pitkällä. Sitä tulee kuitenkin edistää paikallisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolellakin. Läänin elinkeinopolitiikan tulee pyrkiä käyttämään hyväksi *pääkaupunkiseudun leviämiskäytökset* ympäristöönsä. Tähän voi liittyä tiettyä valikoivuutta pääkaupunkiseudun elinkeinojen kehittämisessä.

⁶⁶ Ks. Suomen Kaupunkiliitto (1989). Tästä laajasta tutkimusohjelmasta, joka antaa paljon aineksia nyt esillä olevaan teemaan ks. esim. Aronen (1989).

Yrittäjyyden edistäminen ja tietoyhteiskunnan perusrakenteen kehittämisen on ollut tyypillistä koko maan alue- ja elinkeinopoliitikalle. Uudenmaan osalta on ehkä vallinnut epätietoisuutta, kuinka yritystoiminnan edistämiseen pitäisi suhtautua ruuhka-alueeksi väitetyllä seudulla. Valikoiva tai torjuva asenne saattaa joissakin tapauksissa olla paikallaankin, mutta yleisenä haasteena myös Uudellamaalla on yritystoiminnan ja uudistumisen aikaansaaminen. Keskeinen osa perusrakennepoliitikka on nykyisin yrityspalvelujen tarjonnan vahvistaminen. Tätä toimintaa sävyttää ja ylläpitää paljolti teknologiapoliitikka.

44. Teknologiapoliitikka

Maan teknologiapoliitikan voimistamisessa on pidetty silmällä myös sen alueellista vahvistamista. Tällöin on mm. hajautettu Valtion teknisen tutkimuslaitoksen (VTT) ja Teknologian kehittämiskeskuksen (TEKES) organisaatioita. Muutoinkin on vahvistettu alueellisesti yritystoiminnan uudistumista ja kehitystyötä. Aluepolitiikka on saanut vahvasti lisää teknologista sisältöä. Läänit ovat laatineet teknologiapoliittisia ohjelmiaan viime aikoina. Uudellemaallekin on juuri valmistunut vastaava ohjelma, joten tässä ei käsitellä asiaa kovin yksityiskohtaisesti uudelleen. Uudenmaan ydinalueiden asema on ollut teknologisen kehityksen osalta tietysti vahva. Alkavien ja yleensä pienyritysten teknologiapalvelusten parantaminen on myös Uudenmaan läänin kannalta tärkeä pyrkimys. Keskeisimpiä tekijöitä ovat kuitenkin pääkaupunkiseudun teknologia- ja tutkimushankkeet yleensä sekä kansainvälisen teknologiayhteistyön edistyminen.

Alueellisen teknologiapoliitikan painopisteiksi on esitetty *koulutus, tutkimus, yrityspalvelut, yhteistyöverkostot, yritystoiminnan kehittäminen, kansainvälistymisen alueellinen huomioonottaminen ja osaamisen ja tiedonsiirron alueellinen infrastruktuuri*.⁶⁷

Voimme havaita, että teknologiapoliitikassa tavoitellaan sekä teknologisen tason nousua sekä myös uuden tuotantoparadigman mukaisen yritystoiminnan toimintaedellytysten kehittämistä sinänsä. Siinä korostetaan nykyisin usein juuri verkostorakenteen kehittämisen ideaa.⁶⁸ Teknologisen tason nostamista ei pidäkään erottaa

⁶⁷ Alueellisen teknologiapoliitikan työryhmä (1989).

⁶⁸ Verkostokäsitteen hyödyllisyyteen liittyy toki omat ongelmansa: ks. esim. Stöhr (1989), s. 196.

tuotantotoiminnan uudistumisesta erilliseksi ilmiöksi. Teknologia-politiikka ei voi perustua huipputekniikan tavoitteluun tai vanhan teknologian korvaamiseen ilman yritystoiminnan yleisen menestyksen huomioonottamista. Innovatiivinen toiminta sisältää sekä teknisen edistyneisyyden että kaupallisen menestyksen.

Uudenmaan läänin teknologiapoliittisen ohjelman taustalla on käytetty ajattelua, jonka mukaan keskeistä on *kansainvälistyminen, osaaminen ja perusrakenne*.⁶⁹ Niihin voidaan tiivistää edellä esitetyt alueellisten teknologiaohjelmien tyypilliset osatehtävät. Näitä elementtejä on myös tässä työssä pidetty tärkeinä Uudenmaan talouden kehittämisen näkökulmasta. Uudenmaan teknologiapoliittikkaa suunniteltaessa on mietittävä sekä Uudenmaan valtakunnallista roolia että sen omaa strategiaa. Tiivistän seuraavassa eräitä keskeisimpiä kohtia Uudenmaan läänin teknologiastrategian kanalta. Ne koskevat läänin luonnetta ja innovaatioperusteisen toiminnan edistämisen ongelmaa yleensä.

Uuttamaata voidaan pitää alueena, joka on aikaisemmin kuvattujen vahvojen rakenteellisten ominaisuuksiensa ja eturintamassa edenneen uudistumisen takia alueellisessa kilpailussa menestyvä. Sekä immobolit tekijät että kilpailun seurauksena toteutuva resurssien uusjako ovat tukeneet sitä. Valtakunnallinen aluepolitiikka pyrkii edistämään yritysten uudistumista paljolti muutoin kuin suoralla subventoinnilla. Uudellamaalla vastaavasti läänin elinkeino- ja teknologiapoliitikalta kaivataan uudistumismahdollisuuksien luomista. Vain joillakin seuduilla läänissä on suoran tuen käytölle perusteita yleisen aluepolitiikan tapaan.

Yritystoiminnan rakenteellinen muutos merkitsee läänissä yritysten oma-aloitteistakin uudelleen sijoittumista. Ns. elinkaarihypoteesin mukainen perinteinen teollinen valmistus hakeutuu kustannussyistä pois ydinalueilta. Tätä tapahtunee edelleen Uudellamaallakin. Uusi yritystoiminta suuntautuu teknologisesti edistyvään teolliseen tuotantoon ja palveluihin. Erityisesti *tuottajapalveluksien* piiriin syntyy *uutta yritystoimintaa*, joka merkitsee samalla alueen sisäisen synergian ja olemassaolevien yritysten toimintaedellytysten vahvistumista. Tämä on tärkeä kumulatiivinen menestyksen kehä, jota pitäisi kaikillakin alueilla tavoitella, mutta jota kaikkialla ei ole mahdollista saavuttaa.

⁶⁹ Uudenmaan lääninhallitus (1990).

Teknologisen tason nostamiseen ja yleiseen yritystoiminnan uudistamiseen tähtäävän politiikan periaatteita on syytä selventää. Suurin vaara lienee siinä, että se muodostuu liikaa teknologiaan pitäytyväksi tai vain huipputekniikan tavoitteluksi. Huipputekniikan määrittelyn vaikeuskin osoittaa, ettei sen tavoittelu ole kovin hyvä operationaalinen tavoite. On syytä korostaa, että innovaatio on kompleksi ilmiö, johon kuuluu tekninen, institutionaalinen sekä yhteiskunnallinen elementti. Keskeisenä piirteenä innovatiiviselle ympäristölle voidaan pitää tutkimuksen, yritystoiminnan ja yhteiskunnan synergista vuorovaikutusta. Se saatetaan onnistua luomaan myös melko perifeeriselläkin alueella, mutta vanhastaan vahva aluekaan ei pysty uudistumaan ilman sitä.⁷⁰

Alueellisen innovaatiokompleksin yhteisiä piirteitä ovat kokeemukseen mukaan: yhteydet tutkimustoimintaan ja riskipääoman (venture capital) saatavuus sekä joukko lujasti toisiinsa kytkeytyviä ehtoja: koulutettu työvoima, yrittäjien ja työntekijöiden kannalta "hyväksyttävä" ympäristö, monipuolinen toimintaympäristö (yrityspalvelukset), hyvät kuljetus- sekä tietoliikenneyhteydet ja lentokentän läheisyys.⁷¹ Koko aluerakenteen muutoksen kannalta on syytä korostaa viimeksi mainittua näkökulmaa. Logististen järjestelmien kehitys on keskeinen osa muutosta ja niiden muutoksen kautta myös kansainvälinen integraatio vaikuttaa paljon Suomenkin tulevaan kehitykseen.⁷²

On myös väitetty, että tehottomaksi jää strategia, jossa luotetaan yksipuolisesti subventoituun yrityshautomoon tai teknologiakeskukseen. Yksipuolisesti yliopistoon perustuva tai yhteen ainoaan teknologiaan nojaava strategia voi myös olla heikko.⁷³ Suomessa näyttävät kuitenkin teknologiakeskusten antamat kokemukset yleensä myönteisiltä. Ne ovat ainakin suppeassa mitassa käynnistäneet alueillaan yritystoiminnan uudistumista.⁷⁴

Tältä pohjalta Uudenmaan mahdollisuudet näyttävät hyviltä. Lähtökohtatilanteen rakenne on hyvä. On kuitenkin nähtävissä muutovoimia, jotka voivat heikentää Uudenmaan asemaa. Pääkaupunkiseudun vetovoima korkeasti koulutetun ("löyhäjuurisen") työvoim-

⁷⁰ Ks. Stöhr (1986), s. 42.

⁷¹ Ks. Stöhr (1986), s. 31-32.

⁷² Ks. Adersson (1986).

⁷³ Ks. Miller, R. - Coté, M. (1987).

⁷⁴ Ks. Vuorinen - Tikka -Lovio (1989).

man suhteen ei ole taattu. Siitä kilpailevat sekä muut osat omaa maata että jatkossa yhä enemmän muut maat. Teknologisen kehityksen valtakunnallinen painopiste on Uudellamaalla, mutta sillä ei ole kovin selviä määrätietoisesti organisoituja muutoksen moottoreita. Voidaan ehkä ajatella, ettei se tarvitse teknologiakeskusten kaltaisia toimintamuotoja yhtä paljon kuin muut seudut. Sellaisten puute voi kuitenkin olla jatkuvan uudistumisen kannalta haitta. Tältä kannalta esim. Otaniemen teknologiakylän ja Viikin tiedepuiston kehittäminen näyttävät hyvin tarpeellisilta. Näillä ei yksinään kuitenkaan ole samalla tavalla dominoivaa merkitystä kuin pienien paikkakuntien teknologiakeskuksilla. Läänin teknologiapoliittinen ohjelma sisältääkin monenlaisia toimenpide-ehdotuksia, joista keskeisellä sijalla on kuitenkin korkeakouluihin ja yritysten tutkimustoimintaan nojaavan *tieto- ja tiedeväylän* perustaminen. Pääkaupunkiseudulla voidaan kehittää meille poikkeuksellisen vahva synerginen innovaatiokompleksi, joka varmistaa jatkuvan uudistumisen. Koko läänin kehittymisen kannalta on keskeistä ohjelmassa mainittu *alueellisten teknologiapalvelujen* kehittäminen ja *pkt-yritysten yhteistyön* sekä *yrityshautomotoiminnan* edistäminen. Nämä kaikki toimintasuunnat ovat varsin perusteltuja myös tässä työssä esitettyjen ajatusten pohjalta. Ne pyrkivät edistämään ja konkretisoimaan tietoteollisen joustavuusparadigman mukaista tuotantotoimintaa.

5. YHTEENVETO

Uudenmaan läänin kehitys maan talousrakenteen keskeiseksi osaksi on tapahtunut pääkaupunkiseudun kasvun myötä. Nykyajan aluekehityksen kysymyksiäkin on tarkasteltava tätä historiallista taustaa vasten. Viime vuosikymmenellä tapahtunut pääkaupunkiseudun kasvun kiihtyminen synnytti vilkkaan keskustelun koko Uudenmaan roolista maan aluerakenteessa. Tämän raportin perustavoitteena on ollut esittää *Uudenmaan näkökulmasta talouden muutoksen tulkintaan perustuva kuva siitä, mitä maan aluerakenteessa on tapahtumassa ja mitä tästä voidaan päätellä läänin yritystoiminnan ja elinkeinopolitiikan haasteiden kannalta.*

Työn keskeisenä näkökulmana on pidetty *pitkän tähtäyksen rakenteellisten* tekijöiden aluevaikutusten osoittamista. Myös *suhdanne-
luontoisen kasvuvaihtelun* vaikutus näkyy aluekehityksessä. Näiden molempien tekijöiden merkityksen osoittaminen tapahtuneen kehityksen tulkinnassa on tarpeellista politiikkajohtopäätösten onnistumiselle. Aluepolitiikka on parhaimmillaan rakenteellista vaikuttamista, joka edistää tasapainoisen aluerakenteen edellytysten syntyä. Viime vuosikymmenen kasvua Uudellamaalla voimistivat sekä rakenteellisen uudistumisen prosessi että maan kiihtyvästi vahvistunut kokonaistuotannon kasvu.

Uudenmaan lääni on kulkenut talouskehityksen vaiheissa eturintamassa. Teollistuminen oli saavuttanut lakipisteensä oikeastaan jo 1950-luvulla. Pääkaupungin sävyttämä palvelutuotanto on ollut keskeistä jo pitkään. Kun taloudellinen kasvu laantui 1970-luvulla, se osui aikaan, jolloin teollisen sektorin työllisyysvaikutus oli muutoinkin Uudellamaalla laskussa. Kehitysalueilla tähän aikaan vielä teollistuminen oli kesken. Kun siellä rakennettiin lisäksi monia julkisen sektorin perusrakenteita, oli tuloksena aluekehityksen uusi piirre: kehitysalueiden suhteellisen hyvä menestys näissä huonon talouskasvun oloissa ja muuttovirran nopea supistuminen. Uusimaa joutui monen teollistuneen maan ydinalueen tapaan hitaamman väestönkasvun tielle, muttei sentään muuttunut muuttotappioalueeksi, kuten monelle muulle vastaavalle alueelle kävi.

Viime vuosikymmenellä liikkeelle lähtenyt taloudellisen toiminnan uudistuminen ja kasvun voimistuminen lähti taas merkittävältä osin käyntiin Uudeltamaalta. Sillä ei ollut painolastina taantuvaa teolli-

suutta ja sillä oli taaskin puolellaan vahva perusrakenne, jota nyt tarvittiin tieto- ja palveluyhteiskunnan rakentamiseen. Näyttää siltä, että vielä 1980-luvun alussa hahmotettiin Uudenmaan talouskehitystä teollisen sektorin ongelmien ja kasvun hidastumisen valossa. Meillä ei kuitenkaan pelätty varsinaista deindustrialisaatiota. Tietoteollisen tuotantomuodon kehittyminen johtikin päin vastoin "ultrateolliseen" vaiheeseen, jossa yritystoiminnalle tarjoutui syvenevän työnjaon ja lisääntyvän erikoistumisen ansiosta paljon uutta tehtävää. Teollinen sektori ei menettänytään merkitystään talouden dynamiikan perustekijänä. Palvelusektorin sisällä alkoi samalla voimistua tuottajapalvelusten tärkeä osa-alue. Uusimaa oli luonnollisesti ensimmäisten joukossa siirtymässä tähän uuteen kasvusuuntaan. Viime vuosikymmenen lopulla tapahtui lisäksi nopea rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkautuminen. Se johti likviditeetin nopeaan kasvuun ja vahvisti vuosikymmenen lopulla myös suhdanneluontoisista makrosyistä kasvua, joka alueellisessa mielessä törmäsi erityisesti pääkaupunkiseudulla resurssien niukkuuteen. Samalla tapahtui asunto- ja kiinteistöhintojen rajua nousu.

Kun tästä tehtiin aluepoliittisia johtopäätöksiä, nähtiin että aluepolitiikalla olisi pitänyt hillitä kasvua, ettei kapasiteettikattoon törmääminen olisi johtanut haitallisiin epätasapaino-ongelmiin. Yhdistettynä suhdanne- ja aluepoliittisena toimena käytettiin rakentamisen erityisveroa pääkaupunkiseudulla. Rajumpi jarrutus jäi kuitenkin toteuttamatta. Sen hoiti suurimmalta osin talouden oma sopeutumismekanismi. Vaikka tilanteessa näyttää olleen julkisen vallan intervention käytölle sopiva tilanne, ei ole välttämättä varmaa, että sillä olisi saatu parempi lopputulos. Aluepolitiikalla on vaikea korjata makrokehityksestä lähtöisin olevia epätasapaino-ongelmia. Sitä tarvitaan enemmänkin rakenteellisten edellytysten luomiseen eri alueille.

Uudenmaan rakenteellisen roolin hahmottamisen ja elinkeinopoliittisen strategian luomisen kannalta on pyrittävä näkemään muutoksen sisältö ja yritettävä oppia siitä. Tämä koskee sekä valtakunnallisen aluepolitiikan että läänin oman elinkeinopoliitiikan perusteita.

Uudenmaan läänin keskeisin rooli maan aluerakenteessa on toimia julkisten palvelusten, tietotuotannon ja sen takia myös nopeasti uudistuvan teollisen toiminnan keskuksena. Verkosrakteiden hierarkiassa se edustaa erityisesti *strategisia toimintoja*. Sille on ominaista myös kansainvälisten yhteyksien hoitaminen. Valtiontalouden

kannalta Uusimaa näyttää maksavan yli väestöosuutensa nettoverorasituksesta, mutta toiselta puolen se saa tuottaa pääkaupunkipalvelukset muulle maalle ja saa näin siltä kysynnän vetoapua. Läänin sisäisen rakenteen monipuolisuus tahtoo unohtua pääkaupunkiseudun varjoon. On kuitenkin todettava, että läänin syrjäseutujen ongelma poikkeaa olennaisesti kehitysalueiden haja-asutusalueiden pulmista.

Uudenmaan rakenneominaisuudet johtavat siihen, että se *kasvaa tulevaisuudessakin maan keskiarvoa vahvemmin*. Viime vuosikymmenen perintönä sillä on asunto- ja työmarkkinoiden epätasapainopulmia, jotka eivät väisty lähitulevaisuudessa. Uudenmaan muuttovoiton laantumisen ja koko talouden kasvunäkymien heikkeneminen merkinnevät sitä, että tuleva kehitys on väestön alueellisen tasapainon kannalta rauhallisempi kuin luultiin. Uudellamaalla on kuitenkin jatkuvasti asunnoista, työvoimasta ja monista julkisista palveluksista pulaa. Uusimaa ottaa vastaan ensimmäisten joukossa myös Euroopan integraatiokehityksen sekä yleensä kansainvälistymisen uhkia sekä mahdollisuuksia.

Uudenmaan elinkeinopoliittiseksi strategiaksi hahmottuu näissä oloissa ns. joustavuusparadigman mukaisten *innovatiivisten tietoteollisten toimintamuotojen edistäminen* sekä läänin ydinalueen että muiden seutujen osalta. Alueen tietotihentymät antavat tähän hyvän lähtökohdan ja alueen valtakunnallinen vastuukin edellyttää sitä. Läänin sisäiselle elinkeinopoliitikalle tarjoaa mahdollisuuksia pääkaupunkiseudun leviämisaikutusten hyväksikäyttö. Alueellisia *tuottaja- ja teknologiapalveluksia kehittämällä ja yritysten erikoistumisen ja samalla yhteistyön* edellytyksiä parantamalla voidaan yritystoimintaa edistää koko läänin alueella. Läänin sisällä on tapahtumassa valikoiva rakennemuutos, jossa pääkaupunkiseudulta hakeutuu pois toimintoja, joiden ei ole esim. strategisista syistä sijaittava siellä ja joiden toimintamahdollisuudet täyttyvät muuallakin. Valtakunnallinen aluepolitiikka kannustaa tätä prosessia. Läänin elinkeinopoliitikan kannattaa käyttää sitä hyväkseen. Aluerakenteen kehityksen kannalta näissä oloissa on tärkeätä kehittää perinteisiä liikenneyhteyksiä sekä informaatioteknologian vaatimia verkostoja ja muita yhteistyön edellytyksiä.

Maan aluerakenteen muutoksessa on meneillään vaihe, jossa monet muutkin keskusalueet kuin pääkaupunkiseutu ovat päässeet uusien kilpailukykyisten toimintarakenteiden kehittelyssä hyvään vauhtiin.

Alueelliset elinkeino- ja teknologiaohjelmat pyrkivät eri puolilla tähän. Valtakunnallinen aluerakennepolitiikka pyrkii samaan. Tämä merkitsee uutta vaihetta, jossa *Uudellamaalla on tulevaisuudessa entistä vahvempia kilpailijoita muualla Suomessa*. Kansainvälinen kilpailu on tulevaisuudessakin keskeinen toimintaympäristön piirre. Integraation keskittävät vaikutukset eivät kuitenkaan ole mikään tae Uudenmaan aseman säilymiselle. Päin vastoin se merkitsee haastetta myös maan ydinseudulle. Maan talouden kokonaiskehityksen huolestuttavien näkymien varjossakin voidaan päätellä, että Uusimaa kehittyy tulevaisuudessakin nopeasti. Vallitsevan keskusrakenteen antama suunta aluekehityksessä muuttuu hitaasti. Nyt jo on kuitenkin nähtävissä, että maan muut osa-alueet kilpailevat tulevaisuudessa entistä lujemmin niukkenevasta suomalaisesta työvoimasta ja muista resursseista. Innovaatioiden tuottamisen taidoistaan ja aluehierarkia-asemastaan johtuen *Uusimaa säilyy kuitenkin vahvassa asemassa* maan rakennemuutoksessa.

THE PROVINCE OF UUSIMAA IN THE CHANGING ECONOMIC STRUCTURE OF FINLAND

SUMMARY

At a pace with the growth of the Greater Helsinki area, the province of Uusimaa, where the capital of Finland lies, has gained a more important position in the economic structure of the country. Today's regional development must also be viewed against this historical background. In the 1980's, during a period of accelerating growth in the Greater Helsinki area, the role of the entire Uusimaa in the Finnish regional structure became the subject of a lively debate. The main objective of this report is to **describe the changes occurring in the regional structure of the country from the viewpoint of Uusimaa, based on an interpretation of economic development, and the challenges this may present to the entrepreneurs and the industrial policy of the province.**

The main approach in the rapport is to show the regional impacts of **long-term structural factors**. Even the impact of **growth fluctuations caused by economic cycles** is visible in the regional development. To make successful policy conclusions, it is necessary to show in the interpretation how these two factors have influenced the past development. Regional policy at its best consists of wielding structural influence, developing and promoting opportunities for the creation of a balanced regional structure. During the 1980's, growth in the Uusimaa province was strengthened by both a process of structural reform and the accelerating increase in Finland's total production.

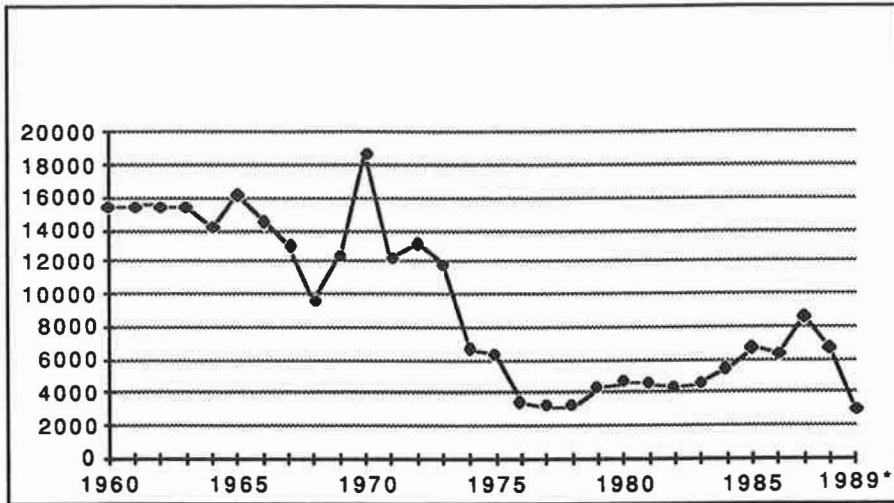
The province of Uusimaa has been on the forefront at all the phases of economic progress. Industrialization had, actually, reached its peak as early as in the 1950's. The services sector, owing to the fact that the capital city of Finland lies within the region, has been one of the key industries for a long time. As the economic growth slackened in the 1970's, it happened at a time when the capacity of the industrial sector to give employment in Uusimaa was declining for other reasons as well. In the less developed regions the industrialization process was still going on at that time. As, furthermore, several subfunctions of the public sector infrastructure were under construction in those areas, it resulted in a new feature in the regional development: the developing regions did relatively well under these unfavourable economic conditions and the flow of people migrating from country into cities tapered off rapidly. Population growth in Uusimaa became slower as it did in the central regions of many industrialized countries. Uusimaa did not, however, turn into a net emigration area like many corresponding regions.

The picking up of economic activity and strengthening of growth in the 1980's again found their initial impetus largely in Uusimaa. This region's progress was not slowed down by declining industries and it had a solid infrastructure necessary for the construction of an information and service society. It seems that, as late as in the early 1980's, some people thought that the economic development of Uusimaa was hampered by the problems of the industrial sector and the consequent decelerating growth. There was, however, no fear of actual deindustrialization. On the contrary, the emergence of production methods and systems based on information resulted in an "ultraindustrial" phase, offering the firms plenty of new things to do, owing to an expanding distribution of labour and increasing specialization. The industrial sector did not, after all, lose its role as the dynamic basis of the Finnish economy. At the same time, the important subsector industrial services began to gain strength within the service sector. Uusimaa was, naturally, among the first to adopt this new trend. Furthermore, restrictions on the money market were rapidly built down towards the end of the 1980's. Liquidity increased at an accelerating pace, strengthening the growth also through macro level phenomena caused by the economic upswing of the late 1980's. Regionally, a conflict ensued between this growth and the scarcity of resources especially in the Greater Helsinki area. At the same time, real property and housing prices rocketed.

When regional policy conclusions were drawn on these trends, it was realized that regional policy measures ought to have been taken to dampen the growth, in order to prevent detrimental imbalance problems when the capacity ceiling was reached. A special tax on building in the Greater Helsinki area was used as a combined economic and regional policy tool. No stronger measures were taken to brake the trend; it was mainly left to the economy's own adaptation mechanism. Even though this situation may have seemed to be suited for an intervention by the Government, it is far from certain that such a measure would have produced a better result. It is difficult to correct macroeconomic imbalances through regional policy; it should rather be used for creating structural growth opportunities in various areas.

Owing to its structural properties, **Uusimaa will continue to grow at a rate exceeding the national average even in the future.** From the 1980's it inherited some housing and labour market imbalance problems which cannot be solved in the near future. The tapering off of net immigration in Uusimaa and the weakening overall economic prospects may result in a future development less turbulent than expected in terms of population balance. Nevertheless, the shortage of housing, labour and many public services in the province will continue. Uusimaa will also be among the first to face the challenges and opportunities of the European integration and internationalization in general.

Figure: Net immigration in Uusimaa (internal migration), 1960-89 (1988 is a forecast, 1989 an estimate)

Source: Population changes with advance data (Finnish demographic statistics)

Under these circumstances, **promoting innovative information technology functions**, based on the so-called flexibility paradigm, would seem to be the industrial policy strategy best suited for Uusimaa, both in the centres of the province and elsewhere. The information concentrations in the region provide an excellent basis for this and also the responsibility Uusimaa carries nationally requires such measures. The expansion trends in the Greater Helsinki area may be made use of in the intra-province industrial policy. By improving regional **industrial and technology services as well as opportunities for both specialization and cooperation between companies** trade and industry may be promoted in the entire province. A selective structural change is under way within the province: firms and functions finding acceptable operating conditions outside the centres and with no special strategic reasons for staying in the Greater Helsinki area are moving out. The process is encouraged through national regional policy. This is a trend worth making use of in the industrial policy of Uusimaa. From the viewpoint of structural development in the province, it is important under these circumstances to improve the traditional communications as well as the information technology networks and other preconditions for cooperation.

The regional structural change in Finland has reached a stage where even other centres than the Greater Helsinki area are rapidly developing new, competitive function structures. This is what the various regions are aiming at with their industrial and technology policy programs. It is also

the aim of the nation-wide regional structural policy. This means that we are entering a new phase: **Uusimaa will in the future have competitors, stronger than before, in other regions of Finland.** International competition will even in the future remain a key factor in our operating environment. The centralizing effect of the European integration will, however, not guarantee the leading position of Uusimaa. On the contrary, it is a challenge even to this industrial and economic centre. Although the overall prospects of the Finnish economy cause some concern, it may be concluded that Uusimaa will progress rapidly even in the future. The direction of regional development, based on the present centre structure, will change slowly. However, it may be seen today already that the other regions in Finland will fight harder for the diminishing labour force and other resources of the country in the future. Owing to its skill in producing innovations and its status in regional hierarchy **Uusimaa will maintain its strong position** in the Finnish structural change.

NYLANDS LÄN I DEN EKONOMISKA STRUKTUROMVANDLINGEN

Sammandrag

Nylands län har utvecklats till en central faktor i landets ekonomiska struktur som ett resultat av huvudstadsregionens tillväxt. Därför bör frågor som berör dagens regionala utveckling studeras mot denna historiska bakgrund. Den snabba tillväxten i huvudstadsregionen under det senaste decenniet har framkallat en livlig diskussion om länets roll i landets regionala struktur. Syftet med denna rapport är att, ur nyländsk synvinkel, klargöra vad som håller på att ske inom Finlands regionala struktur och på basen härav dra slutsatser om vilka utmaningar länets företagsverksamhet och näringspolitik står inför.

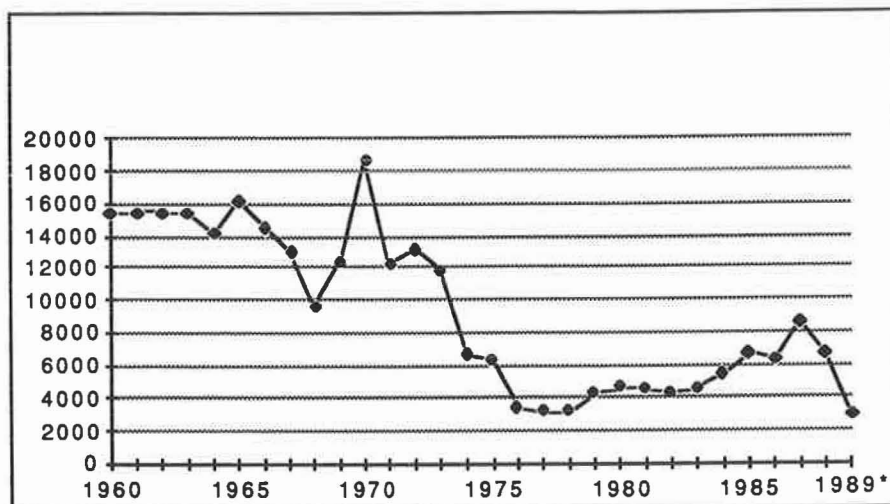
Speciell vikt har lagts vid långsiktiga, strukturella faktorer och konjunkturbetingade tillväxtvariationer. Ökad kännedom om dessa faktorerers inverkan på den regionala utvecklingen är av väsentlig betydelse för det politiska beslutsfattandet. Regionalpolitiken förmår i bästa fall påverka den strukturella utvecklingen och därigenom skapa förutsättningar för en balanserad regional struktur. Det senaste decenniets tillväxt i Nyland förstärktes både av den strukturella förnyelseprocessen och av den allt snabbare tillväxten i totalproduktionen.

Nylands län har gått i spetsen för den ekonomiska utvecklingen. Industrialiseringsprocessen nådde här sin kulmen redan på 1950-talet och servicesektorn har pga huvudstadens inflytande varit av central betydelse redan länge. Då den ekonomiska tillväxten mattades av på 1970-talet blev de regionala effekterna följaktligen mycket olika. U-områdena höll fortfarande på att industrialiseras och den offentliga sektorns infrastruktur var under utbyggnad. Som en följd härav upplevde u-områdena en kraftig nedgång i utflyttningen, medan Nyland råkade ut för en långsammare befolkningstillväxt, om ock inte ett flyttningsunderskott.

Strukturomvandlingen och den starkare ekonomiska tillväxten under det senaste decenniet utgick likaså i huvudsak från Nyland. Länet belastades inte av någon krisdrabbad industri, utan hade tvärtom en stark infrastruktur som nu behövdes för att bygga upp ett informations- och servicesamhälle. Det förefaller dock som om man ännu i början på 1980-talet skulle ha utvärderat länets ekonomiska utveckling i ljuset av den industriella sektorns problem och den avtagande tillväxten. Man var dock inte egentligen rädd för någon direkt avindustrialisering. Snarare ledde utvecklingen av den datorstödd produktionsmodellen till en "ultraindustriell" period, där den allt större specialiseringen och arbetsfördelningen öppnade många nya möjligheter för företagsverksamheten. Sålunda förlorade den industriella sektorn inte sin betydelse som den

centrala drivkraften i ekonomin. Inom servicesektorn utvecklades samtidigt uppdragsverksamheten till ett viktigt delområde. Nylands län gick naturligtvis i främsta ledet även för denna nya utvecklings-trend. I slutet av 1980-talet skedde dessutom en snabb avreglering av kredit-marknaderna, vilket ledde till en kraftig ökning av likviditeten.

Figur: Nylandsläns flyttningsöverskott (88 förhandsuppgift och 89 uppskattning)

Källa: Väestönmuutokset ennakkotietoineen (SVT).

Av konjunkturbetingade makroekonomiska skäl kom avregleringen därtill att förstärka tillväxten, som på det regionala planet konfronterades inte minst med huvudstadsregionens knappa resurser.

Samtidigt skedde en kraftig stegring i bostads- och fastighetspriserna. Efteråt kunde man dra den slutsatsen att man med hjälp av regionalpolitik borde ha dämpat tillväxten, så att det uppnådda kapacitetstaket inte skulle ha lett till skadliga jämviktsproblem. Visserligen vidtog man en kombinerad konjunktur- och regionalpolitisk åtgärd i form av en särskild skatt på byggandet i huvudstadsregionen. Någon större uppbromsning lyckades man dock inte uppnå. Det skötte istället ekonomins egen stabiliseringsmekanism om. Även om det kunde ha varit på sin plats med ett ingripande från den offentliga sektorns sida, är det ändå inte säkert att man därigenom hade uppnått ett bättre resultat. Med hjälp av regionalpolitik är det svårt att korrigera jämviktsproblem som härrör sig från utvecklingen på makroplanet. Regionalpolitik bör i stället tillämpas då man försöker förbättra de strukturella förutsättningarna för olika områden.

Nylands strukturbetingelser talar för att länet även i framtiden kommer att ha en tillväxt som är snabbare än genomsnittet för landet. Som ett arv från det gångna decenniet har länet dock fortfarande problem med ojämnavikt på bostads- och arbetsmarknaden. Nylands krympande flyttningsöverskott och ekonomins försämrade tillväxtutsikter tyder emellertid på att utvecklingen blir mera balanserad än väntat med tanke på befolkningens regionala fördelning. Nylands län kommer dock fortsättningsvis att ha brist på bostäder, arbetskraft och många offentliga tjänster. Dessutom är Nyland ett av de första länen som möter inte bara den europeiska integrationen, utan överhuvudtaget de möjligheter och hot som internationaliseringen medför. Som Nylands näringspolitiska strategi utkristalliserar sig sålunda behovet att i enlighet med den sk flexibilitetsprincipen befrämja de innovativa datorstödda verksamhetsformerna, både med tanke på länets kärnområde och övriga områden.

Regionens informationscentra erbjuder en god utgångspunkt för detta, samtidigt som regionens nationella ansvar kräver det. Huvudstadsregionens spridningseffekt skapar dessutom goda förutsättningar för länets interna näringspolitik. Genom att utveckla de regionala uppdrags- och teknologiverksamheterna, samt genom att förbättra företagens förutsättningar för specialisering och samarbete kan man befrämja företagsverksamheten i hela länet. Inom länet pågår en selektiv strukturomvandling som innebär att sådana verksamheter söker sig bort från huvudstadsregionen som inte av strategiska skäl nödvändigtvis behöver befinna sig där, utan kan utöva sin verksamhet annorstädes. Den landsomfattande regionalpolitiken stöder denna utveckling och det är skäl för länet att dra nytta av den i sin näringspolitik. För att en dylik utveckling skall vara möjlig är det av avgörande betydelse att satsa dels på utveckling av de traditionella trafikförbindelserna och dels på de nätverk som informationsteknologin förutsätter.

Den regionala strukturomvandlingen i landet är just nu inne i ett skede då även många andra kärnområden än huvudstadsregionen kommit igång på allvar med utvecklandet av nya konkurrenskraftiga verksamhetsstrukturer. Såväl de regionala programmen rörande näringslivet och teknologin som den landsomfattande regionala strukturpolitiken strävar till detta. Nylands län kommer därför att i framtiden ha allt starkare konkurrenter på annat håll i landet. Den internationella konkurrensen utgör också i framtiden en central del av verksamhetsmiljön, men integrationens centraliserande effekt är inte någon garanti för att Nylands ställning bibehålls. Tvärtom utgör den en utmaning även för landets kärnområde. Trots de sämre utsikterna för den ekonomiska utvecklingen i landet, kan man dock anta att Nyland även i fortsättningen kommer att utvecklas snabbt. Den regionala utvecklingslinje som den rådande centrala strukturen anger förändras långsamt. Det är dock uppenbart att de övriga områdena i landet i framtiden kommer att konkurrera allt mer om de allt knappare resurserna i Finland. Genom sin förmåga till innovationer och genom sin position i den regionala hierarkin kommer Nyland ändå att bevara sin starka ställning i landets strukturomvandling.

Lähdeluettelo

- Albrechts, L. - Moulaert, F. - Roberts, P. - Swyngedouw, E. (eds.) (1989):** Regional Policy at the Crossroads, London.
- Albrechts, L. - Swyngedouw, E. (1989):** The Challenge for Regional Policy under a Flexible Regime of Accumulation, Regional policy at the Crossroads, London.
- Alueellisen teknologiapolitiikan työryhmä (1989):** Väli­raportti ja ehdotukset vuoden 1990 tulo- ja menoarvioon, Huhtikuu 1989.
- Andersson, Å. (1985):** Kreativitet, Storstadens framtid, Prisma, Värnamo.
- Andersson, Å. (1986):** The Four Logistical Revolutions, Papers of the Regional Science Association, Volume 59, U. nana, Illinois.
- Aronen, K. (1989):** Elinkeinojen rakennemuutos ja sen hallintaan tähtäävä strategia Hangossa, Suomen Kaupunkiliitto, Helsinki.
- Begg, I. (1989):** The regional dimension of the 1992 proposals, Regional Studies, August 1989.
- Boadway, R. W. - Wildasin, D. E. (1984):** Public Sector Economics, Boston.
- Carlsson, B. (1988),** The evolution of manufacturing technology and its impact on industrial structure: an international study, The International Joseph A. Schumpeter Society Conference, Siena, Italy, May 1988.
- Casson, M. (1982):** The Entrepreneur, An Economic Theory, Oxford.
-
- Christensen, P.R. (1988):** Enterprise Flexibility and Regional Networks, The Regional Science Association, The 28th European Congress, Stockholm, August 1988.
- Cochrane, S.G. - Vining, D. R., Jr. (1988):** Recent trends in Migration between core and peripheral regions in developed and advanced developing countries, International Regional Science Review, Volume 11, Number 3.

- Ekestam, H.** (1988): Från u-områdespolitik till strukturomvandlingspolitik - om regionalpolitikens utveckling i Finland, Regionalpolitikens som politikområde, NordREFO, Helsinki.
- Eskelinen, H.** (1987): Pääkaupunkiseutu 2000: huomioita visioista ja varauksia, Pääkaupunkiseudun kehitysnäkymät, Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1987:10, Helsinki.
- Eskelinen, H. - Virkkala, S.** (toim.) (1989): Talouden verkostot ja talouden muutos, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monistetta N:o 4/1989, Joensuu.
- Forssell, O.** (1985): Panos-tuotosmallit, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, B 46, Helsinki.
- Freeman, C. - Soete, L.** (1987): Information technology and change in technoeconomic paradigm, Technical change and full employment, Oxford.
- Gillespie, A - Green, A.** (1987), The Changing Geography of Producer Services Employment in Britain, Regional Studies, October 1987.
- Hansen, N.** (1988): Regional consequences of structural change in the national and international division of labour, International Regional Science Review, Volume 11, Number 2.
- Hiraoka, L.** (1989), Japanese Automobile Manufacturing in an American Setting, Technological Forecasting and Social Change, Vol. 35, February 1989.
- Illeris, S.** (1988): Services and regional economic development in Europe, Internationalization, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia artikkeleita 1/1988, Helsinki.
- Jacobs, J.** (1984): Cities and the wealth of nations, Aylesbury.
- Johansson, M.** (1989): Alueellisen kehityksen ja aluepolitiikan uudet piirteet Pohjoismaissa, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Ajankohtaista aluepolitiikasta 1/1989, Helsinki.
- Järvinen, M.** (1987): Selvitys yrityspalveluiden alueellisesta sijoittumisesta Suomessa, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 3/1987, Helsinki.

Kapanen - Grönfors, U. (1990): Helsingin seudulla väki alkaa vähetä, artikkeli Helsingin Sanomissa 23.1.1990.

Kehitysaluerahasto Oy (1989): Yritysten alueellinen rahoitus ja tuki, Kuopio.

Kiiskinen, A. (1974): Aluepoliittamme nykyvaiheen tarkastelua, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1974:1.

Korpinen, P. (1988): Pääkaupunkiseudun rooli elinkeinkehityksessä, Helsingin kaupunki, Helsingin elinkeinopäivä 24.11.1988.

Laatto, E. (1988): Tarvitaanko aluepoliittista lainsäädäntöä, Kansantaloudellinen aikakauskirja 3:1988.

Lehtosaarni, A. (1988): Helsinki innovatiivisuuden kasvualustana, Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 1988:7, Helsinki.

Littow, P. (1989): Keskittymisen hinta, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto. Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 1989:3, Helsinki.

Loikkanen, H. (1988): Asuntomarkkinat - ikuinen ongelma?, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1988:3.

Lovio, R. (1989), Suomalainen menestystarina, Helsinki.

Lumijärvi, T. (1989): Euroopan yhdentymisen vaikutukset aluekehitykseen, Osa I, Suomen Kaupunkiliitto, Suomen Kunnallislitto, Helsinki.

Lumijärvi, T. (1990): Euroopan yhentyminen ja aluepolitiikka, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä N:o 3/1990, Helsinki.

Miller, R. - Coté, M. (1987): *Crowing the next Silicon Valley: A guide for successful regional planning*, Lexington, MA.

Moulaert, F. - Swyngedouw, E. - Wilson, P. (1988): Spatial responses to fordist and post-fordist accumulation and regulation, *Papers of The Regional Science Association*, Volume 64.

Niittykangas, H. (1985): Kehitysalueavustusten vaikutukset, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, Taloustieteen laitos, Jyväskylän yliopisto, Julkaisuja 64/1985, Jyväskylä.

- Nordiska Ministerrådet** (1989): Regionalpolitiska Basprojektet, Regional utveckling in Norden, Årsrapport 1988/89, Borgå.
- NordREFO - OECD** (1989): The long-term future of regional policy - A Nordic view, Report on a Joint NordREFO/OECD Seminar, Borgå.
- Okko, P.** (1979): Aluepolitiikka ja kansantalouden ohjausjärjestelmä, Kansantaloudellinen aikauskirja 1979:4.
- Okko, P.** (1984): Taloudelliset innovaatiot ja aluerakenne, Talouden ja ympäristön vuorovaikutus, Seutusuunnittelun Keskusliitto, Julkaisu B 53, Helsinki.
- Okko, P.** (1987): Regionalpolitikens karaktär och utveckling i Finland 1966-86, NordREFO 1987:1, Helsingfors.
- Okko, P.** (1989a): Tuotantomuodon muutos ja sen merkitys yritys- ja aluerakenteelle, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No 288, Helsinki.
- Okko, P.** (1989b): Suomen aluekehityksen ja aluepolitiikan nykyvaihe, Kansantaloudellinen aikauskirja 1989:4.
- Oakey, R - Cooper, S.** (1988): High technology small firms location, entrepreneurship, and the potential for peripherally located science parks, The Regional Science Association, The 28th European Congress, Stockholm, August 1988.
- Perez, C.** (1983), Structural Change and the Assimilation of New Technologies in the Economic and Social System, Futures, October 1983.
- Paasivirta, A.** (1989): Lääneittäinen väestö- ja työpaikkasuunnite ja lähivuosien aluepolitiikan linja, Sisäasiainministeriön aluepoliittinen osasto, Ajankohtaista aluepolitiikasta 1/1989, Helsinki.
- Pohjola, M.** (1989): Työelämän muutokset ja tulopolitiikka, Kansantaloudellinen aikauskirja 1989:3.
- Reinikainen, V.** (1988): Kansainvälistyminen ja avoin talous: uuden kehitysvaiheen taustatekijät ja haasteet, Yritysten kansainvälistyminen, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, B 58, Helsinki.

- Richardson, H.W.** (1978): Regional and Urban Economics, Bungay.
- Ripatti, A. - Vartia, P. - Ylä-Anttila, P.** (1989): Suomen talouden ja yritysrakenteen muutokset 1938-1988, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No 297, Helsinki.
- Scott, A.** (1986), Industrial organization and location: Division of labor, the firm, and spatial process, Economic Geography, July 1986.
- Sisäasiainministeriö** (1989a): Rakennemuutos ja alueellisesti tasapainoinen kehitys, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 1989:2, Helsinki.
- Sisäasiainministeriö** (1989b): Sisäasiainministeriö tiedottaa, 21.6.1989.
- SITRA**, (1988), Joustava tuotanto ja rakennemuutos -seminaari, Sarja A nro 89, Helsinki.
- Seutusunnittelun keskusliitto ja Neste**, (1989): Suomi 2030 - Suomen alueellinen kehitys vuoteen 2030 kolmena skenaariona, Helsinki.
- Stöhr, W.** (1986): Regional Innovation Complexes, Papers of the Regional Science Association, volume 59. Urbana, Illinois.
- Stöhr, W.** (1989): Regional Policy at the Crossroads: An Overview, Regional Policy at the Crossroads, London.
- Suomen Kaupunkiliitto**, (1989): Kaupunkien elinkeinorakenteen muutos ja sen hallinta, useita julkaisuja.
- Susiluoto, I.** (1987): Panos-tuotostutkimus Helsingin seudun talouselämästä, Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 1987:4, Helsinki.
- Susiluoto, I.** (1989): Helsingin seudun aluetalous panos-tuotostutkimuksen valossa, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita, No 283, Helsinki.
- Seppälä, Y.** (1987): Pääkaupunkiseudun tulevaisuuskuvia, Pääkaupunkiseudun kehitysnäkymät, Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1987:10, Helsinki.
- Tervo, H.** (1983): Tuotantotoimintaan suunnatun aluepolitiikan työllistävä vaikutus kehitysalueilla 1966-1980, Keski-Suomen taloudellinen

- tutkimuskeskus, Taloustieteen laitos, Jyväskylän yliopisto, Julkaisuja 57/1983, Jyväskylä.
- Tervo, H.** (1985): Aluepolitiikan vaikutukset teollisuuden kasvuun ja kehitykseen, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 1:1985, Helsinki.
- Tulevaisuusklubi** (1989): Helsingin tulevaisuuden kuvat, Helsingin kaupunki, Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 4/1989 Helsinki.
- Uudenmaan lääninhallitus,** (1990): Uudenmaan läänin teknologiapoliittinen ohjelma, Tammikuu 1990, Helsinki.
- Uudenmaan maakuntaliitto,** (1988): Uudenmaan kuntien kehityserot, Helsinki.
- Vuori, S. - Ylä-Anttila, P.** (1989), Vaatetusteollisuus tienhaarassa, SITRA, TES, Sarja A nro 93, Helsinki.
- Virkkala, S.** (1989), Yritykset ja alueet verkostotaloudessa, Talouden verkostot ja alueellinen muutos (Toim. H. Eskelinen ja S. Virkkala), Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 4/1989, Jyväskylä.
- Vuorinen, P.** (1987), Joustava tuotantoautomaatio ja teollisuuden uusi tuotantomuoto, SITRA, TES, Keskustelualoitteita No. 1, 1987.
- Vuorinen, P.** (1989), Verkostotalous ja modernin yrityksen toimintaympäristöt, Talouden verkostot ja alueellinen muutos (Toim. H. Eskelinen ja S. Virkkala), Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 4/1989, Joensuu.
- Vuorinen, P. - Tikka, T. - Lovio, R.** (1989): Suomen teknologiakeskukset, Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 1989:5, Helsinki.
- Williamson, O.** (1985), The Economic Institutions of Capitalism, New York.

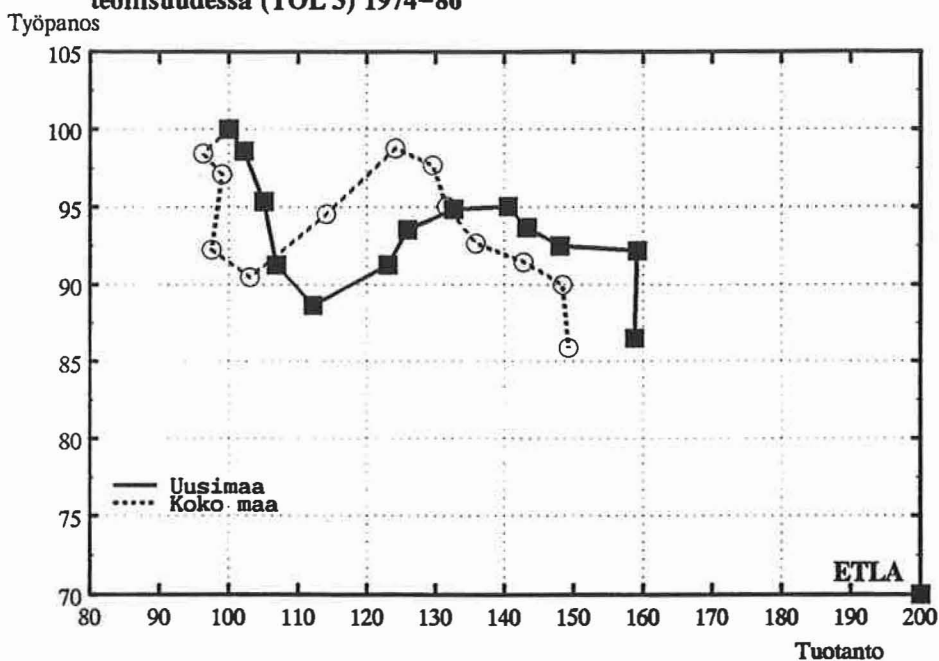
Liitteet

Liite 1: Tilastoluokitus (TOL)

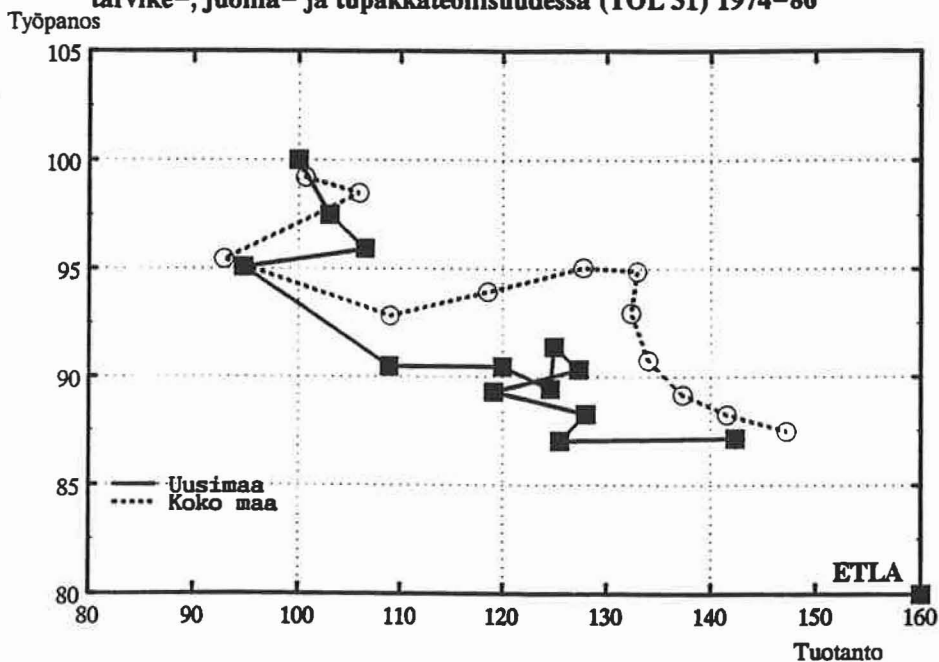
1. Maa-, metsä- ja kalatalous, metsästys
2. Kaivos- ja muu kaivannaistoiminta
3. Teollisuus
 31. Elintarviketeollisuus
 32. Tekstiilien, vaatteiden ja nahkatuotteiden valmistus
 33. Puutavaran valmistus
 34. Paperiteollisuustuott. valmistus, graaf. tuot.
 35. Kemiall., maaöljy-, kumi- ja muovit. valm.
 36. Savi-, lasi- ja kivituuotteiden valmistus
 37. Metallien valmistus
 38. Metall- ja konepajatuotteiden valmistus
 39. Muu valmistus
4. Sähkö-, kaas- ja vesihuolto
5. Rakennustoiminta
6. Kauppa-, ravitsemis- ja majoitustoiminta
7. Kuljetus-, varastointi- ja tietoliikenne
8. Rahoitus-, ja vakuutus-, kiinteistö-, ja liike-elämän palvelutoiminta
9. Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut

Liite 2: Teollisuuden kehitys toimialoittain 1974 - 86

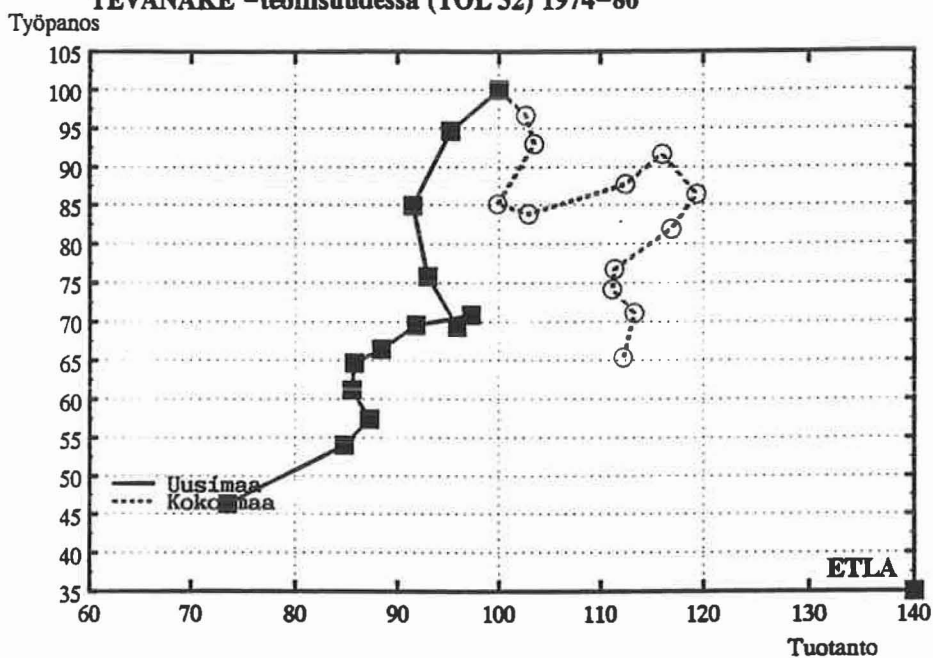
Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan teollisuudessa (TOL 3) 1974-86

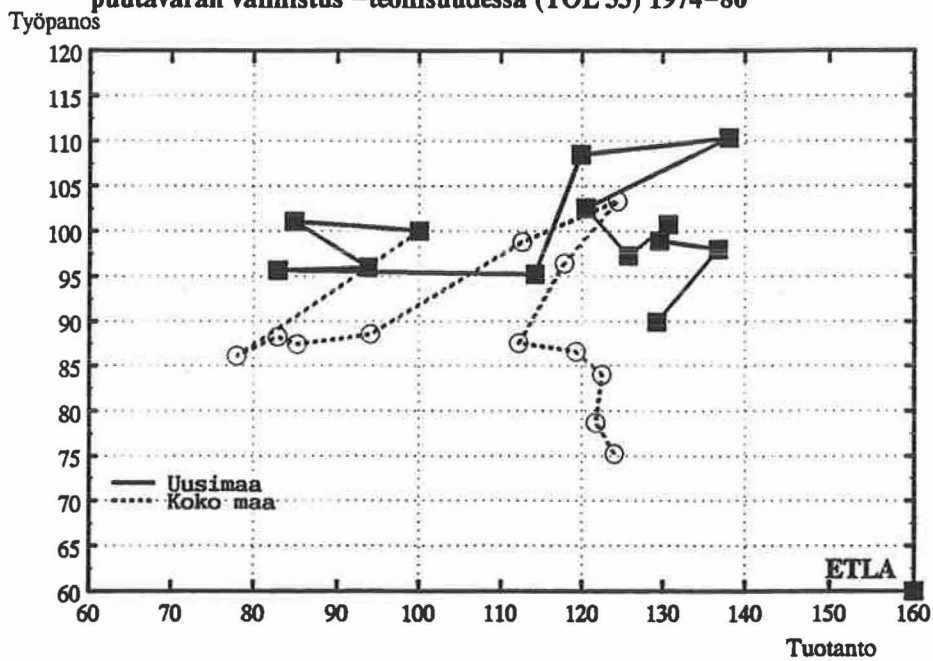
Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan elin-
tarvike-, juoma- ja tupakkateollisuudessa (TOL 31) 1974-86

**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
TEVANAKE -teollisuudessa (TOL 32) 1974-86**

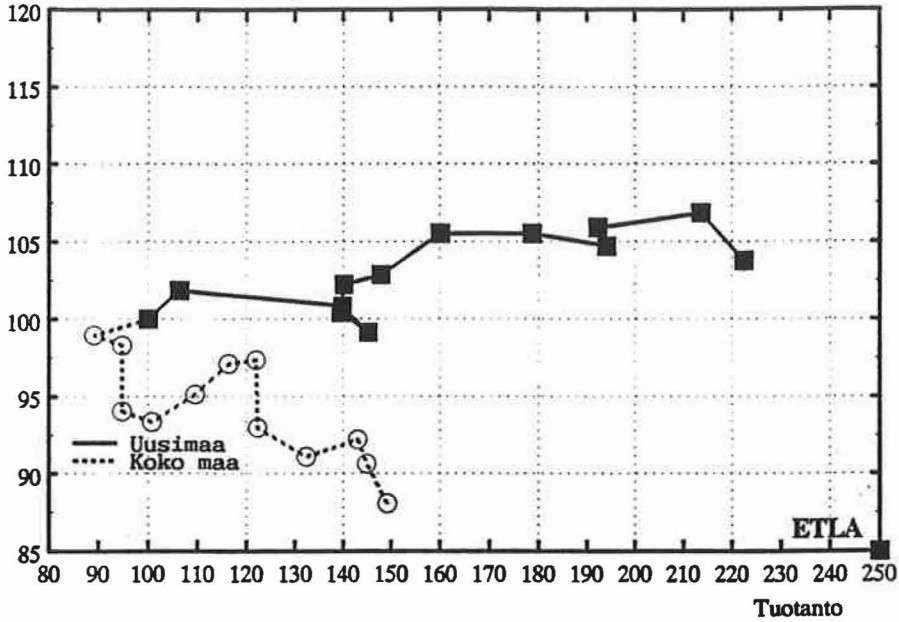

**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
puutavaran valmistus -teollisuudessa (TOL 33) 1974-86**

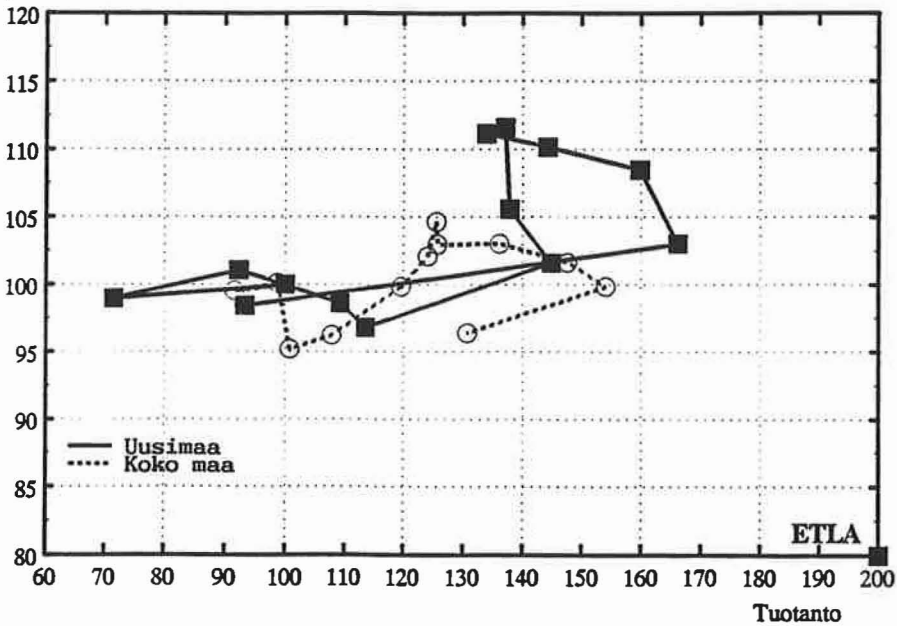
**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
paperituote- ja graaf. teollisuudessa (TOL 34) 1974-86**

Työpanos

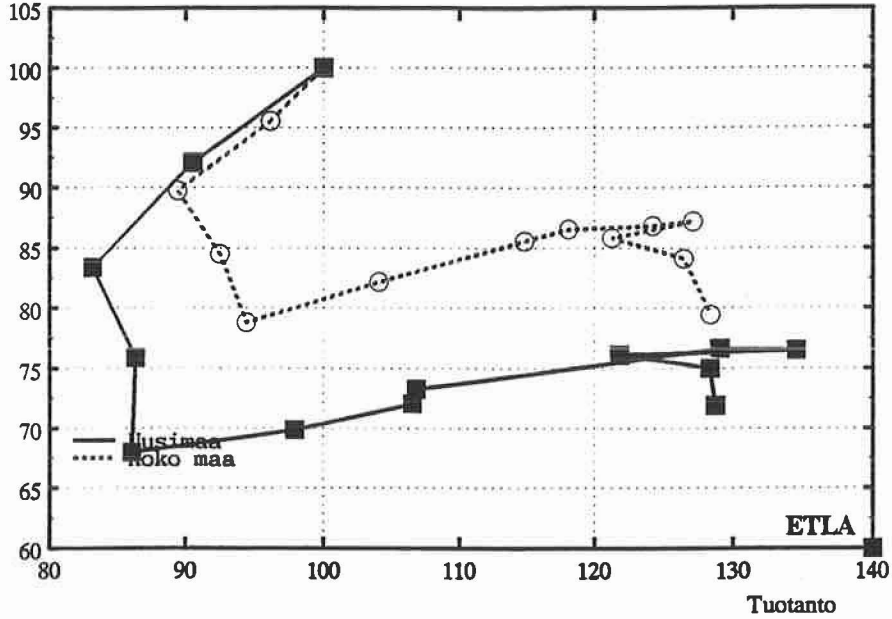
**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
kemianteollisuudessa (TOL 35) 1974-86**

Työpanos

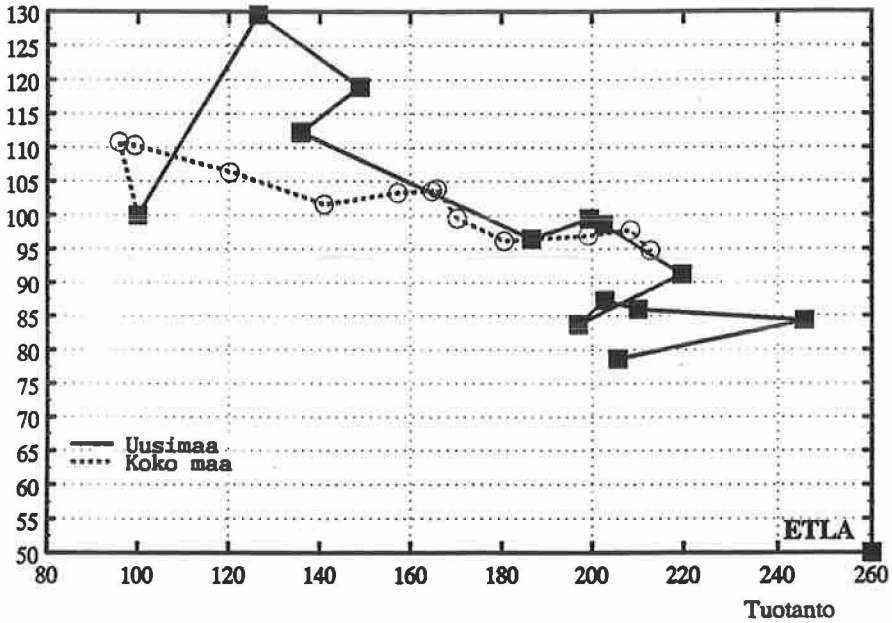
**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
Savi- ja lasiteollisuudessa (TOL 36) 1974-86**

Työpanos

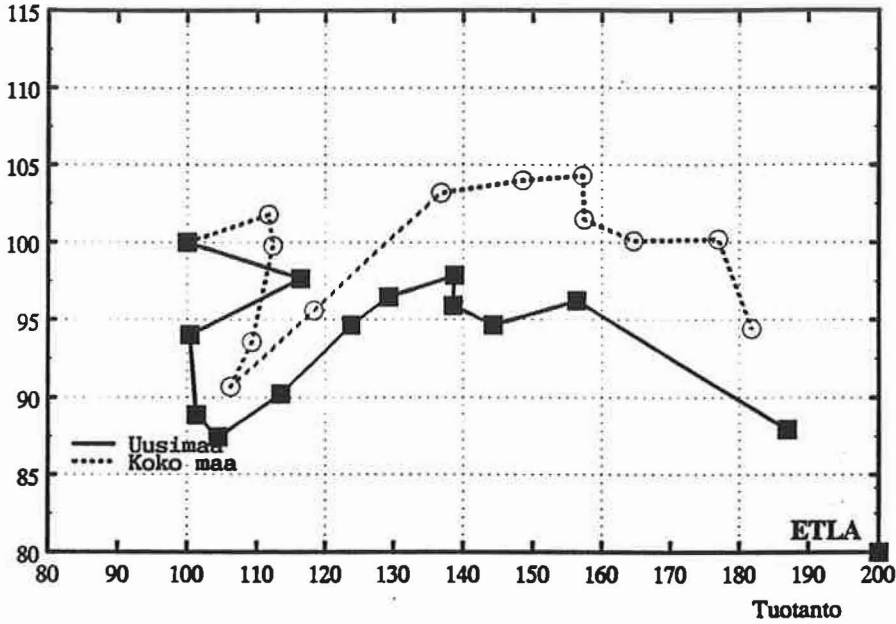
**Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan
metallien valmistusteollisuudessa (TOL 37) 1974-86**

Työpanos

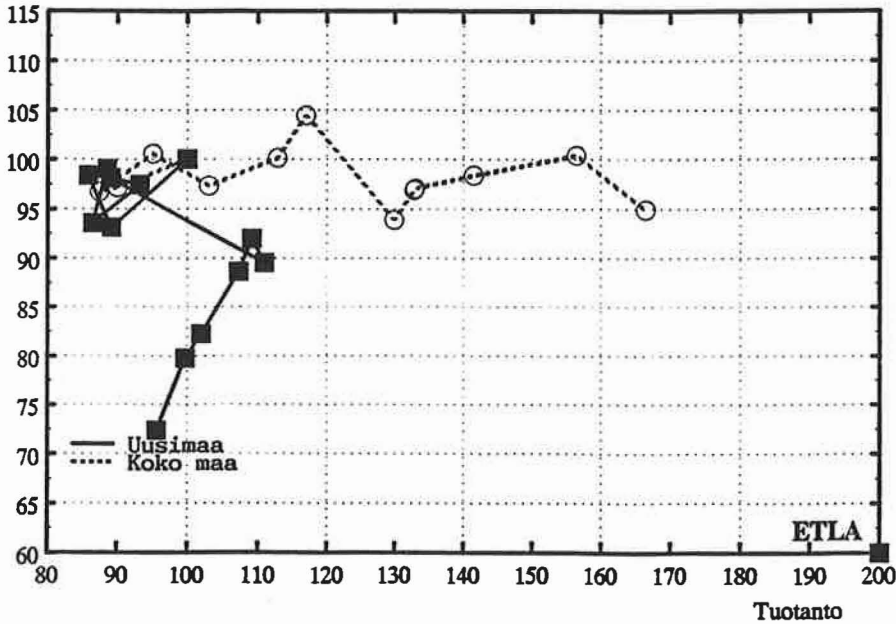
Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan metallituoteteollisuudessa (TOL 38) 1974-86

Työpanos

Tuotanto ja työpanos (1974=100) Uudenmaan ja koko maan muussa teollisuudessa (TOL 39) 1974-86

Työpanos

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, SF-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (90) 601 322
Int. 358-0-601 322

Telefax (90) 601 753
Int. 358-0-601 753

JULKAISUT - PUBLICATIONS

ETLA julkaisee tutkimustuloksensa julkaisusarjoissa. Sarja A sisältää lähinnä metodologiset tutkimukset ja sarja B selvitysluonteiset tutkimukset. Sarjassa C ilmestyy levikiltään pienempiä tutkimuksia ja selvityksiä. Erillistutkimusten ohella laitos julkaisee neljästi vuodessa kansantaloudellisen ennusteen. Lisäksi julkaistaan keskusteluaiheita sarjaa sekä eripainoksia laitoksen edustajien muualla julkaisemista artikkeleista.

The Institute's research results are published in its own series of publications. Series A consists mainly of methodological studies and Series B of empirical studies of specific topics. Series C contains studies and reports meant for more limited circulation. In addition, a review of economic prospects is published by the Institute four times a year. A discussion papers series and reprints of articles published elsewhere by representatives of ETLA are published by the Institute, too.

ENNUSTEJULKAISUT - FORECAST PUBLICATIONS

SUHDANNE ISSN 0303-8130 THE FINNISH ECONOMY ISSN 0785-7985

ETLAssa on laadittu suhdanne-ennusteita vuodesta 1971 lähtien. Nykyisin SUHDANNE ilmestyy vuosittain neljänä numerona, joista numero 2 sisältää kansantalouden viiden vuoden ja muut lyhyen aikavälin suhdanne-ennusteet. Vuodesta 1989 lähtien ilmestyy englanninkielinen suhdanne-katsaus, THE FINNISH ECONOMY neljä kertaa vuodessa.

ETLA has published its short-term forecasts since 1971 in SUHDANNE (Economic Prospects) with an English summary. Beginning in 1989 ETLA has published THE FINNISH ECONOMY, which is a quarterly English language version of SUHDANNE. THE FINNISH ECONOMY includes ETLA's most recent short-term forecast for the next two years, with the second issue of each year also containing a medium-term forecast for the next five years.

1989/4 SUHDANNE, Helsinki 1989, 116 s.

1989/4 THE FINNISH ECONOMY, Helsinki 1989. 120 p.